

וישניביץ

פרקי יידיש מתורגמים לעברית

מתוך:

וישניביץ, ספר זכרון לקדושי וישניביץ שנספו בשואת הנאצים

ארגון עולי וישניביץ בישראל

2016

הפרקים בספר זה נכתבו בידיש ותורגמו מתוך: וישניבץ, ספר זכרון לקדושי וישניבץ
שנספו בשואת הנאצים. [תל אביב]: ארגון עולי וישניבץ, [תשל"א]

פורמט דיגיטלי

2016

תרגום ועריכה: אסתר וינשלבויס

וישניבין

ספר זכרון לקדושי וישניבין
שנספו בשואת הנאצים

הערך
חיים רבין

חברי מערכת:
מאיר אור, הנצח זק, משה סגל, יהושע רון

וישניוויץ

א בוך - א מצבה

פאר די קדושים פון וישניוויץ
וואס זענען אומגעקומען דורך די נאציס

רעדאקטאר:
חיים רבין

רעדאקציע/אנטיקאמיסיע:
מאיר אור, ה. זאק, משה סענצל, יהושע רון

הוצא ע"י ארגון עולי וישניבין

לזכר הנספים בני קהילות ווהלין

דברי המתרגמת

כ"ט באב תש"ב, היה יום האקציה הגדולה בגטו וישניבץ, יום בו הקיץ הקץ על יהודי וישניבץ עם חיסול הגטו.

קובץ תרגומים זה רואה אור כארבעים וחמש שנים לאחר צאתו לאור של ספר הזיכרון לקהילת וישניבץ.

בני דור ההמשך של יוצאי וישניבץ בישראל עדיין מתכנסים מדי שנה ומקיימים אזכרה. מרכזת את הפעילות רעיה רון-סודרי, הממשיכה בכך את מעשה הוריה. אפילו אישי של רעיה חותם את קובץ התרגום.

אני בת ליוצאי ווהלין (קוריץ, לוצק). נסיעותי לאוקראינה – במיוחד הנסיעה בשנת 2010 במסע השנתי של ארגון יוצאי קוריץ בישראל, בו נטלתי חלק – הותירו בי חותם שהולך אותי למסע מסוג אחר, מסע בספרי זיכרון של קהילות בוהלין. ראשיתו ספר קוריץ, בתקווה למצוא בבל מידע על משפחת אבי, והמשכו ספרי זיכרון נוספים, במטרה לסייע למי שאינם דוברים יידיש, ולהחיות לעוד רגע של קריאה עולם שחרב.

זו תרומתי הצנועה לשימור זכר הנרצחים – בהם מרבית בני המשפחה של הוריי – בפוגרומים ובשואה הגדולה במאה ה-20.

קובץ זה הוא הארבעה-עשר בסדרה זו של תרגום פרקי יידיש. קדמו לו קובצי תרגומים מספרי הזיכרון של:

קוריץ, לודמיר, מלינוב-מרוויץ, סארניארוקיטנה, לודיפול, דומברוביצה, קרמניץ, לובומל, אוסטילה, רחישץ, שומסק, קמין קושירסקי, אוליקה.

*

המאמרים המתורגמים נערכו בסדר הופעתם בספר וישניבץ בציון פרק ועמודים. התצלומים בקובץ התרגום לקוחים מתוך ספר הזיכרון אלא אם צוין אחרת.

התקשיתי במקצת בזיהוי שמות, בהיעדר מפתח שמות בספר הזיכרון, מקווה שלא שגיתי הרבה.

הערות בקובץ מובאות בגוף התרגום.

הערות בסוגריים עגולים () הן מן המקור, של הכותבים או של המערכת. הערות בסוגריים מרובעים [] הן שלי, ובהן הבהרות וביאורים קצרים, תיקונים קלים וגם סימני שאלה וקריאה.

בסוף הקובץ מובאים קישורים לאתרים העשויים לעורר עניין, בהם קישור לספר הזיכרון הסרוק באתר הספרייה הציבורית בניו יורק.

א' ו'

כ"ט באב תשע"ו

מרדכי פישמן ניו יורק בל נשכח

אני רואה חובה לעצמי לכתוב בספר הזיכרון לא זיכרונות בלבד על עיירת הולדתי, אלא "זיכור", הפעם, בעצמי לא לשכות, ושלא ישכחו יוצאי וישינביץ באשר הם.

אני הנני מיוצאי וישינביץ הספורים שהתנסו במחנה הריכוז של היטלר – בוכנוולד, ובגטאות. אין כוונתי לשבור את לבבותיכם בספרי זאת, אלא להזכיר בלבד. ומי יוכל להזכיר? אחד בלבד, זה אשר חווה הכול בעצמו – גטאות אחדים ומחנות ריכוז עד מאי 1945. כי כאשר קראתם תיאורים על גטאות ומחנות ריכוז מאת סופרים מחוננים, רבים מהם ביארו ופירשו את הסבל והצרות באופנים שונים.

קבלו אפוא תיאור נאמן למציאות, של אחיכם, בן וישינביץ אשר חווה את הגיהנום של 1939 בגטו פוטרקוב, עד למחנה הריכוז בוכנוולד והשחרור בטרזינשטט (צ'כיה) במאי 1945.

המילים בפיוט "אקדמות" לשבועות, כי אילו היו כל העצים והנהרות הופכים לדיו ולקולמוסים, לא די היה בהם לתאר את מעלת התורה הקדושה – כמו נוצקו בדיוק לפי מידתי, אילו רציתי לתאר את כל אשר חוויתי.

אגביל עצמי לעובדות אחדות שאחשוף בפניכם, על מנת ש"זיכור" זה לא יהיה אנחה בלבד.

הנני עד רואה, במו עיניי ראיתי כיצד הוצתו 500 ילדים קטנים בתוך חביות בנזין. אנשים חיים נאלצו להתפשט, לחפור לעצמם קברים ולהיכנס לתוכם חיים. זה היה בגטו.

בבוכנוולד, מחנה ריכוז שהיה קיים עוד משנת 1934, השפילו הגרמנים את האדם, חיללו צלם אנוש. אירע שאנשים בעלי השכלה גבוהה, שהכרתי אישית, התהלכו עירומים כביום היוולדם, ואפילו לא ידעו כי הם עירומים.

כ-400 אנשים מתו מדי יום ברעב, אלה שלא נחוץ היה לשרוף חיים. הכבשנים לא היו מסוגלים לשרוף כל כך הרבה מתים. סמוך לשחרור קיבצו את כל אסירי המחנה במקום אחד, 90% מהם הובלו לשרפה.

אלה הן עובדות אחדות בלבד. כדי ש"זכור" זה יהיה כתוב ב"דיו" שלעולם לא תימחה. אם בעדים אחרות התקיים הפסוק "אחד מעיר ושניים ממשפחה" [ירמיהו ג 14], הרי מעירנו וישניבין, אף זה לא נותר. לעומת זאת זכינו למשפחה נאה בישראל, ארגון יוצאי וישניבין.

עליכם, יוצאי וישניבין בישראל, להיות עמוד השדרה, להמשיך את כל הטוב והנעלה שנגדע והושמד עם אבן קהילתנו האהובה וישניבין.

אני הנני מזכיר הפרוטוקול ב-Society שלנו [ארגון יוצאי וישניבין באמריקה], אני משתדל שקשרינו עמכם יישמרו בדרכים שונות. עליכם להיות מודעים לכך שאחיהם בניו יורק מוכנים לעשות הכול על מנת לשמור על הקשר.

הבה נקווה כולנו כי ספר הזיכרון על וישניבין יחדור לכל בית של יוצא וישניבין, שהוא וילדיו לדורי דורות יזכרו וילמדו ממנו את אשר עשה עמלק לעמנו ולעירנו וישניבין.

בל יישנה חורבן וישניבין עוד בקורות האנושות. אם אנחנו נזכור את ספר הזיכרון, לא ישכחו אותו גם ילדינו, ונמלא את החובה והצוואה של קדושי וישניבין המוטלות עלינו, שורדי חורבן וישניבין.

שורדי וישניבין

מותן הפרק: אימה ואבן, ע' 296 – 297.

אברהם לב אימא (מתוך הספר "אין קלעם" (במצר))

אימא, אינך עוד, אימא יקרה!

אינך עוד אתי.

מי חרוזים נאים לי יקרא,

מי יימחה את דמעותי?

מי יקרא זו האיגרת,

לך שיוגרחי לפנים,

מעבר לים באמיה סוחרת,

כבר לפני ארבע שנים?

האם הגיעה אליך למצער,

האם מצאה את סף ביתכם?

שנים ארוכות, שנים של צער,

קור ומוות נושבים מכם.

היכן הוא אימא? היכן קברך?

אם טובה, יונה צחורה.

עם אחרים נשרף גופך,

האפר היה לאבק, אבק, אבקה אפורה.

לפחות הבא לי רוח,

קמצוץ אפר מגופת אמי הרצוצה.

בא אתה מקצות חבל, מנדוד שכוח—

בקש אפרה, אפרה מצא!

זהו כל אשר נותר לי,

מאמי, אבוי אויה.

עוד אראה ברק עיניה,

חש דומני מגעה.

—

אולי יישא עמו הרוח

אפר מגופך ישית?

בא אתה מנדוד שכוח,

שמע בלילה קריאתי החרשית.

מתוך הפרק: אימה ואבדן, ע' 335.

אברהם לב אמי הלכה אל פונר

"אמך הובלה אל פונר"
חבר נעורים לי הביא הבשורות.
וכסס ותסס בי אז צער:
למצער, החיה את אמך בשורות.

פיתוני תוגה וצער,
וכך קולמוסי זאת רשם –
דרכה של אימא מווילנה עד פונר,
ומפונר עד למרומים עלומים אי-שם.

הרוח הוא שנשא אפרה אל-על,
והיכן ירד בממטר?
אולי נישא הוא גם אליי,
נופל בטיפות מטר.

הנה, כעין דמעה על כף ידי,
ואני כלל לא הבנתי:
כך נדדה אל ארצי-מולדתי
אימא שלי...

מתוך הפרק: אימא ואבדן, ע' 352.

שמחה-הירש בוטינר וישיביץ 1944

הרוסים נכנסו אלינו ב-17.12.1939. עבדתי כזבן אצל יוסל אוורבוק. אף שהייתי עובד כשר, החלטתי לעקור מן העיירה ולא להיות עד לברכה שהמשטר החדש מביא עמו.

נסעתי אל אחי, אל הכפר בוטיין. שם נבחרתי ליושב ראש מועצת הכפר.

ב-2.10.1940 שילחו לסיביר את כל המתיישבים הפולנים באזור.

קיבלתי זאת במצפון שקט, משום שהמתיישבים הרבו להיכנס לנו לעצמות בתקופה הפולנית.

ב-16.4.1941 גייסו אותי לצבא האדום והועברתי אל תוככי רוסיה, מרחק 300 ק"מ ממוסקבה. עד מהרה פרצה מלחמת רוסיה-גרמניה ב-22.6.1941, נכנסתי אליה כקצין טנקיסטים.

אני מספר זאת כי כאשר לחמתי בגרמנים לא ידעתי שהגרמנים רוצחים ומשמידים את העם היהודי. לחמתי למען הצבא שלי ולמען רוסיה.

ב-1942 החלו האוקראינים לברוח מן החזיתות, לבגוד בסובייטים ולשוב הביתה. הם שמעו כפי הנראה משהו על ניצחונותיו של היטלר, גם הם רצו ליטול חלק בשחיטת יהודים. אך סטלין התייחס אל כולנו כאל חשודים, והורה להוציא מן החזית את כל אזרחי מערב אוקראינה, גם יהודים. אני כנראה נחשבתי אמין ונשארתי בחזית.

בראשית 1944 נלחמו הרוסים בקרבת טרנופול. אצל הרוסים אין מניחים לחייל להילחם סמוך לגבול מולדתו. ידעתי זאת ולא סיפרתי דבר. נסעתי אל טרנופול זָבֵרז', במחשבה לראות אולי את משפחתי, את קרובי ומכריי.

נסעתי לדובנה, ברחוב זיהיתי יהודי, עושה כובעים בשם יענקל ציטריין.

התנהלה שיחה, אט-אט סיפר לי כי בדובנה נותרו, מ-16,000 יהודים, בקושי 30 יהודים רצוצים, שניצלו בנס. בקרמניץ עוד פחות מזה. ומה

בווישניביץ? הוא חש כי אסור לו לספר לי על האסון של עיירתנו, ורק אמר:

"אל תיסע אל וישניביץ! מוטב שתישאר כאן, בדובנה".

לא הייתי מסוגל להתאפק. נסעתי אל קרמניץ ומשם אל וישניביץ. ספרתי את הדקות עד בואי לשם.

לא הכרתי את העיר. הלכתי אל הסוללה, שממנה נוסעים לעיר העתיקה. עצרתי את הרכב ואמרתי למפקד שלי:

"חבר מליצייב, נולדתי בעיר זו, אני מבקש, תן לי שתיים-עשרה שעות חופשה".

הוא ניסה להניא אותי מכך, אך שכנעתי אותו. כל כלי הרכב נסעו ואני נשארתי בווישניביץ.

בצאתי אל השוק, ליד שמעון בן חיים של שמעון, פגשתי גוי מבוסין בדרכו הביתה. הוא זיהה אותי ואמר לי שלא אעז להישאר בעיר. "הסכנה גדולה, יהרגו אותך". הוא לקח אותי עמו אל בוטין. לא ידעתי כי סכנת הנסיעה עמו גדולה מן השחייה בחזית.

בכפר הלכתי אל צ'רווינסקי. הוא התנשק עמי, היה נרגש מאוד והתחנן:

"שמחה, ברח מכאן, יהרגו אותך כאן ואיש לא ידע היכן מוטלות עצמותיך".

פחדתי והלכתי משם אל מקום סמוך, שם היה לי ידיד טוב, פבל פיינטקובסקי ואשתו אנלקה. ביתם היה שומם, הם עזבו כבר מזמן, גם כן מפחד האוקראינים.

נכנסתי אל תוך הרפת, לא רציתי להישאר בבית, עשיתי לי מחילה בשחת, הצטנפתי בתוכו, והבטתי החוצה.

שקצים שרו בהתלהבות שירים, ותוך כך צחקו והשתעשעו. אך על שיר אחד שבו וחזרו:

את היהודים הרגנו \ ועצים נטענו \ יצמחו העצים \ נטפל גם בפולנים.

בשעה ארבע לפנות בוקר הלכתי משם אל וישניביץ. עברתי את המרחק של 6 ק"מ בארבעים דקות. רצתי מרוב אימה.

בעיר חשתי בכל זאת טוב מאשר בצלם של השקצים המזמרים.

שוטטתי עד שבע וחצי ופגשתי ביהודי. זיהיתי אותו, זה היה הרשל מרגליות מן העיר העתיקה, קרוב של אמי. ממנו שמעתי על השבר הגדול. החזשות המקוטעות שלו היו גשם של כאב וצרות, אשר מי יוכל לעמוד בהן.

את הרב של וישניביץ הרגו, וקברו על הדרך אל פוצ'וב [פוצ'יב] יחד עם הגוי איוון וולנסקי אשר שימש נציג אצל הרוסים. בעצמם חפרו את קבריהם.

הדין מת יום אחד לפני הגטו.

בעיר העתיקה יש ארבעה בורות בהם קבורים כ-2,500 יהודים.

היה עליי להתייצב במטה הצבא. נכנסתי למשרד, זיהה אותי הרוסי אשר שחרר אותי אז לחופשה, הוא התחבק אתי בשמחה אמיתית ואמר:

"רואה אתה איזה בן מזל אתה, אלמלא אני, גם אתה לא היית חי עוד".

זו הייתה האמת.

היה בווישניביץ חובש יהודי, אברהם-יענקל, וחובש גוי בשם שְׁטֶנְס. ביהודי לא פגשתי, אך שטרס חי וכינוהו רופא. את אברהם-יענקל הרגו וגם את ד"ר גרינצווייג. הוא היה "אחד ביריד" כפי שאומרים. כשביקשתי מן המפקד להאריך את שתיים-עשרה השעות לשלושים ימים, הורה לי ללכת אל "הרופא" ולומר לו כי אני חש ברע, אינני בקו הבריאות.

נכנסתי אל הרופא המדומה. מיד זיהה אותי, הוא היה בא אל יוסף אוורבך מדי יום. לא אמרתי דבר. הוא בדק אותי ואמר כי אני בריא לגמרי ואיני צריך שלוש ימים. הבנתי את כוונתו והתכעסתי מאוד.

מרוב כעס שלפתי את אקדחי ורצייתי לירות בו. הוא היה מבוהל והרים קול צעקה. המפקד נכנס. הוא אחז בידי, קרץ בעינו ל"רופא", ויצאנו מן החדר. לאחר מכן חתם לי על תשעים ימים.

קודם צאתי אמרתי:

"רואה אתה, בנך חי, אתה חי, משפחתך. כל משפחתי איננה, איך אתה מסוגל להתנהג כך?"

נפגשתי עוד פעם עם הרשל מרגליות. הייתה עמו אישה יהודייה בת כפר, אינני זוכר את שמה. שניהם סיפרו לי עובדות מזעזעות. יש עובדות המעוררות חלחלה. אך יהודי וישניביץ רבים לא ירצו לקרוא זאת משום שנטלו בהן חלק. עתה הם מתהלכים בישראל מחופשים כבנשף פורים.

ראיתי גם עמודי שערים עשויים ממצבות. ראיתי בטנות ובתי שוקיים עשויים מיריעות קלף של ספרי תורה.

בבורות, בבית העלמין הישן, התגוללו עצמות אחינו והורינו, לא מכוסות באדמה.

בבית הכנסת הגדול נתקלתי בשמות רבים של קרובים, יקרים, מכרים בני וישניביץ, שמות שאותם הספיקו לרשום לפני צעדת המוות האחרונה; על מנת שידעו לפחות דורות העתיד כי מכאן הלכו לשחיטה האכזרית.

לא אוכל לכתוב את כל אשר שמעתי וראיתי בווישניביץ. חורבן העיירה נמחה, אך את עקבות הרצח ההמוני אין אפשרות למחות. הכול בעיירה מספר על הנורא מכל שהיה מנת חלקם של יקירינו.

נפגשתי עם אנלקה, אשתו של פיונטקובסקי, היא סיפרה לי:

אך נכנסו הגרמנים הם לקחו 70 יהודים, השליכו אותם למרתף של שמעון בן חיים של שמעון, נתנו להם גרזנים ואחים והורו להם להרוג זה את זה. היהודים לא רצו, והם הרגו אותם בעצמם, באמצעים הנוראים ביותר: באבנים, במוטות ברזל ובקליעים. נותר מהם אחד בלבד, הרשלה של סנדר. היה לו פונדק, כל הגויים נהגו לשתות שם.

הוא הושלך עם המתים, והאבנים והקליעים לא פגעו בו. בלילה יצא, פצוץ וטבול בדם שכניו, וסיפר מה אירע.

אבי היה מן הקרבנות הראשונים. הוא בא אליה אל פוילן [פוליאני], סמוך לבוטיץ, לבקש לחם ותפוחי אדמה למען משפחתו שרעבה. לפנות ערב באו אוקראינים מווישניביץ וסיפרו בשמחה כי חוטפים יהודים. היא ביקשה מאבי שיישאר ללון אצלה. הוא אמר שאשתו תדאג, והלך.

את משפחתו ועולמו לא ראה עוד.

חיים קורנפלד, כינו אותו חיים שְמְלִינָה, אח של מרדכי מן הכפר בוטיץ, הגויים תפסו אותו במישקוביץ [מישקוויץ] והכו אותו למוות. חותני, משה רוזנטל, קבר אותו בעמק, בפאתי היער של הקצף, משום שאל העיר לא הניחו לו הגויים להובילו.

ישקה בדיסיוק, סנדלר, היה לשוטר אצל הגרמנים והרג מאות יהודים. שעה שהייתי שם, הסתתר בבאר, גררו אותו משם והביאו לדין. נוכחתי לדעת כי רצח יהודים אינו פשע כה גדול בעולם, ולא אצל שום גוי, ואמרתי להרשל מרגליות לומר בעדותו כי הרג צנחנים רוסים. הרשל שמע בעצתי, והתובע קפץ ואמר:

"הודה, אם תאמר את האמת נירה בך, אם לא, נתלה אותך ותתענה הרבה".

בדיסיוק השיב: "עשו בי כרצונכם, יש עוד אוקראינים רבים, הם כבר יתחשבו אתכם".

רשמתי את אשר אני זוכר. קשה לזכור הכול, קשה עוד יותר לשוב לשם ולתאר זאת.

מתוך הפרק: אימה ואבדן, ע' 387 – 392.

אברהם בלום אוצר הזיכרונות

אפילו אדם מת בספינה, הנפש הולכת אצל אבותיו (רבי תנחומא)

בדיוק כשם שחשוב לדעת את שורשיו של אדם כאשר מספידים אותו ביום המוות, כך חשוב לדעת את קורות מחוז הולדתו, במיוחד אם המקום חרב יחד עם הקדושים; ולעולם לא נוכל לקוות, לאחר מאה שנים, לדרוש מילדינו את הדרישה היהודית המסורתית "ושכבתי עם אבותי", כי אין סימן, אין מצבה, אין אבן היכן טמונים האהובים והיקרים לנו ביותר, ולכן לעלות על קבר אבות להזיל דמעה או למלמל תפילה בבכי קורע לב, על נשמותיהם הקדושות. בדיוק כשם שעיור אינו רשאי לעשות ברכת "יוצר המאורות", משום שאינו מסוגל לראות את אור היום, כך אין אנו מסוגלים לקיים את מצוות התפילה בבית העלמין או מול המערות אשר בהן מצאו עצמותיהם המשוסעות את מנוחתן, למדוד את קבריהם ולספוג את אוויר נשמותיהם.

אך לנפשי יש ישועתה [לפי: "רבים אומרים לנפשי אין ישועתה לו..."] תהילים ג' 3]. נחמה נוכל להמציא בתיקון נשמותיהם יחד עם נשמות כל הדורות שמתו על קדוש השם – לחבר את לבבותינו עם נר תמיד לזכרם הקדוש, באמצעות צדקה וגמילות חסדים ואהבה שבאחוה, שהם הרעיון המוסרי והאציל של "יזכור", ורמז ל"משבר ומכניע את הלב" [מנהגי ישורון, סימן סב]. נר היארצייט הקדוש הזה, לא יוכלו הזמן והחיים לכבותו, כי הוא שייך לנצח "נר ה' – נשמת אדם".

אינני רוצה ואינני יכול להוסיף עוד באיכה שלי, "אין תופסים אדם בצערו". אין לי עושר המילים לתת ביטוי בשפת אנוש לקץ הטרגי של אהובינו. התחושות של אבדתנו הגדולה עמוקות מדי, והפצעים טריים מכדי לנחם במילים. על מנת לתאר חורבן נפשות שכזה, צריך אדם להיות מקונן שחונן במתנת האל, שיהיה בו הפתוס הדתי הגדול של אברהם אבן עזרא או של אבן גבירול, שיהיה מסוגל לקונן על התהום בשירים עוטי צער. ואני מתקשה להאמין אם אפשר יהיה אי-פעם, בכל פיוטי הסליחות, למן הקדמונים ועד האחרונים, למצוא מילת נחמה על החורבן היהודי הגדול ביותר של כל הזמנים ושל כל הדורות. "נחמו, נחמו עמי" היחיד שנותר לנו הוא לשאוב נחמה ותיקון, מכך שנשמות אבותינו חיות בקדושה של ארצנו הקדושה בארץ ישראל, אשר בעזרת ההשגחה סייענו לגאול ולבצר באמונה של "נצח ישראל לא ישקר".

משסיימתי את בכיי והספדי על הקדושים והמרטירים שלנו, אטול לעצמי רשות לחלוק זיכרונות אחדים, שאף הם אינם עניינים שבחומר, התופסים מקום של כבוד בזיכרונות מן הבית הישן, מווישניביץ בכלל.

זיכרונותיי מטיילים עמי מן הפעלתנות הקדחתנית האמריקאית והטרם הגשמי, אל וישניביץ ואל סבי נח.

ביום שישי מסוים בין השמשות, כשמשילים אנשים מעל עצמם את החולין ומוכנים לקבל את השבת הקדושה, שבת מלכתא. כל אימת שמהדהדת באוזני זמרת "לכה דודי" המכשפת, נושאת אותי הפנטזיה שלי אל וישניביץ. לנגד עיני צפות ומרחפות הדמויות הנהדרות של הורינו, שהינריך היינה תיאר בצורה מופתית ביצירתו "הרבי מבכרך". תופעה מופלאה, בכל נדודי ברחבי העולם הגדול, לא מצאתי עיירה בעלת חן יהודי כה רב, אנשים עממיים ואהבה; אנשים שעל פניהם היה חרות הסמל של: "תם וישר וירא אלהים וסד מרע". כמו התגלגלו מיורשו של רבי שלמה אלקבץ, המקובל הידוע ומחבר "לכה דודי". אין פלא שילדיהם קיבלו מהם את המידות הטובות והכוונות המוסריות הנאות של "רודף צדקה וחסד".

כשסיימו תפילת מנחה, נראתה השמש על עצי הדובדבן ועמדה לשקוע. כשהוא טובל בשקיעת החמה הנדירה ביופייה, המכושפת, החל בעל התפילה – יהודי לבבי פשוט מן העיירה, הנכסף כל כך לעונג שבת, כדי להשיל מעצמו את עול החולין – לשיר בהתלהבות ובשמחה "לכה דודי", ומלאי געגוע קלטו המתפללים את מתיקות המילים, וחזרו אחריו: "מקדש מלך עיר מלוכה, קומי צאי מתוך ההפכה, רב לך שבת בעמק הבכא". והשירה נשאה אותם אל עולמות אחרים, והביאה אותם אל הנשמה היתרה השבתית.

תמונה נהדרת אחרת, אשר אינה משה מזיכרוני: שבת לאחר האוכל, עת יצאו נשים יפות ונערות חניניות לטיול עם בעליהן וחתניהן בנוף הטבע היפה של טירת הנסיך וישניוביצקי, ושרו שירי עם יהודיים מלבבים. אחדים, מושפעים מן הסביבה הרומנטית, אף הרשו לעצמם לשיר שיר אהבה ברוסית, של פושקין או של לרמונטוב. ומכיוון שהאהבה אינה יודעת זמן מהו, ואינה מביטה בשעון, התאחרו, עד אשר נישאו אל אוזניהם כמו מבעד לכישוף הד "יה ריבון עלם ועלמיה", ששרו אבותיהם וסביהם בסעודת שבת השנייה. אזי הקריבו

את הרומנטיקה תחת שמים זרועי כוכבים וסביבה מבושמת של יער ועצים, ונחפזו הביתה, לבוא לפחות לחפילת "ויתן לך" שלא להרעים את ההורים, כי כיבוד אב ניצב אף מעל לאושר אישי.

בהזכירי את וישיביץ, עליי להביע צער, שעלה ביד למצוא בארכיון הרוסי רק עובדות צמוקות אחדות על קורות העיירה, שהן כדלהלן:

הנסיך מיכאל וישיוביצקי, המתייחס על השושלת הפולנית העתיקה מן המאה ה-13, קיבל בירושה את הטירה העתיקה, הוא התיישב שם עם שלושת בניו במאה ה-16, והעניק ליישוב את השם וישיביץ, על שם משפחתו.

בשנת 1640, וישיביץ כמעט והייתה לעיר הראשית של אוקראינה, כשמכאל ושלוש בניו ארגנו צבאות אוקראינים גדולים וצעדו עד פטרבורג, בעודם כובשים את גלילות פודוליה, חרסון, פולטבה, קייב ומחצית מולדובה.

בשובו ממסע הניצחון, אחד מבניו, וולוז'ה, יצא מדעתו בשל נערה יהודייה (שמה אינו מצויין). מיד לאחר אירוע זה, יצא מיכאל להילחם בטטרים, כוזרים, קראים, והביא רבים מהם כעבדים לטירתו אל וישיביץ.

אל הקראים, שקיימו מנהגים יהודיים מסוימים ונשאו תפילות בארמית, גילה אמון ידידותי. אחדים מהם, חשובי העדה, שחרר והתיר להם להתיישב בעיר בקרב היהודים, אשר אליהם התייחס בידידות ובכבוד.

אוכלוסיית וישיביץ בתקופה ההיא, הייתה קטנה, אך כפי הנראה אהובה לא רק על בני משפחת וישיוביצקי אלא גם על משוררים פולנים ואוקראינים מסוימים, למשל טרס שבצנקו, אשר בפואמה שלו "יום הדין" תיאר צדיק בשם משה, שנשא את כל צער עמו, אך לבו מלא נחמה ותקווה לגאולה. הרעיון, שנמצא הד ליהודי בן וישיביץ בפזמוניו, הוא הוכחה לכך כי יהודי וישיביץ חיו בשלווה וזכו לכבוד ולפרנסה, בהיותם תחת חסות שושלת וישיוביצקי ולימים בחסות שליטים אחרים.

אפילו אצל העריץ והרוצח האוקראיני החשוך, בוגדן המלניצקי, סבלו יהודי וישניביץ פחות מאשר חלקי אוקראינה אחרים, משום שחברים ממשפחת וישניביצקי היו מוכנים, בכל מצוקה, לסייע בהפעלת השפעתם.

מאמינים כי ההגירה הוודאית של יהודים אל וישניביץ – אף כי ללא עובדות – הייתה, כמו של מרבית יהודי אוקראינה, מיד לאחר האינקוויזיציה הספרדית (1494) [מן הסתם הכוונה לגירוש ספרד, 1492]. הראייה, רבים מאבותינו התפללו בנוסח ספרד ומיעוטם השתמשו בנוסח אשכנז [נוסח ספרד אף הוא נוסח תפילה אשכנזי].

בהסתמך על מאמר חז"ל "אדם מכבד את המקום" יכולה הייתה וישניביץ להתגאות בעובדה שהצדיק הנודע ובעל המופת רבי אברהם [! ישראל] בעל שם טוב חי זמן-מה בעיירה ונהג לצאת מדי בוקר לטבול בנהר שנמצא בעומקי היער. בצל העצים היה שוקע תכופות במחשבות ובכוונות קדושות, וערך התבודדות כדי לקרב את הגאולה ולהביא את המשיח. אל מעיין הבעל שם טוב, כפי שהנהר מכונה עד היום, הלכו תכופות יהודים אדוקים מווישניביץ עם בקשות, ועל מנת ללגום מים מן המעיין הצלול כבודלת, אשר קודש על ידי הבעל שם טוב.

אנחנו גאים גם בעובדה שהורי אברהם גולדפדן, אבי תאטרון יידיש, הם ילידי וישניביץ. המשורר הנודע יצחק-בר לוויןזון, נהג לבלות כמעט מדי קיץ בווישניביץ, אצל אחותו, ושם כתב את שיריו הפואטיים הטהורים או את שירי החול.

בסיום אוצר זיכרונותי, רצוני לבקש מבני עירי הנכבדים לסלוח לי אם נכשלתי בכתובתי באי-דיוק או בפגימה. כוונתי לבטח הייתה טהורה, מלאכתי נעשתה באהבה. שכרי מעמלי אני מקווה למצוא בעונג לחוג יחד עמכם היום את יובל הזהב שלכם, ובאחרית הימים אי"ה את יובל השבעים וחמישה, לפי ערך השמחה שחשתי שעה שערכת את הז'ורנל. באווירה זו של לב טוב ואחוות אחים חיפשתי זמן רב את נשמת אבי, על מנת לזהותה ולקבל תיקון לעצמי.

”חסדיו הנאמנים ינחמוני מכל אנחותי ויגוני. זכר יד ושם טוב יתן לי בביתו ובקהל השם. קניין ראשית דרכו ינחיל לבני ולבני בני. נצח סלה ועד אמן” [שבתי דונולו, ספר חכמוני].

מתוך הפרק: עיירתנו, ע' 413 – 417.

אברהם אוורבך (של טודרוס) וישניביץ

איזו וישניביץ אזכיר לכם? וישניביץ של ימי קיץ שלווים עם ניחוחות טבע וערבים ערפיליים? או וישניביץ מבעד לענני עשן של להבות אש הכיליון?

וישניביץ של ימי עבר מושרשים עם כמה בעלי-בתים מבוססים ועיר שכולה קבצנים למחצה וקבצנים גמורים?

וישניביץ של שמחה-אייזיק [רוטמן] היחיד בדורו ועטו המושחז, הש"ס כולו והתנ"ך, ומוח שהיה מהמר אתנו תלמידיו: "אמרו לי מילה ראשונה בדף כלשהו בגמרא", וכבר היה מסיים את הדף כולו על-פה.

או וישניביץ של הנוער הנכסף אל העולם הגדול המחייך, להציל עצמו מבטלנות משמימה.

וישניביץ של ארקה שליסקעלע [מפתח], אשר בשבתו בקלויז שלו על פרק משניות, ניהל את המערכת הבנקאית בעיר, או וישניביץ של יהודי של שבת המהרהר: היכן לוקחים פרנסה לשבת?

וישניביץ של מפקד המשטרה והשוטר, או וישניביץ של חרדה מפוגרומים של פטלורים [אנשי סמיון פטלורה] והידמקים; ובחורים צעירים אמיצים הנוקטים באמצעים למנוע כיליון, והדבר דווקא עולה בידם בצורה טובה יותר מאשר בעיירות ובאזורים אחרים בעת ההיא.

ואולי דווקא וישניביץ בניו יורק, עם תכנית ארבע הנקודות, שלושים שנים לפני טרומן: סיוע של קרובים לקרובים, סיוע של ה-Society [ארגון יוצאי וישניביץ באמריקה] לאלה שאין להם קרובים.

ומרדכי רסיווקיר [?] קדושים, הבדחן של וישניביץ שאפיין בצורה קולעת את הסיוע מאמריקה.

ישראל מהוטוביצה בנה לעצמו בית נאה, בכסף ששלח משיקגו אח של אשתו, וחקק את שמו באותיות פולניות.

אמר מרדכי כסליווקר [?]: רואים אתם מי בנה את הבית, הבנאי קולידג' (הנשיא בעת ההיא).

ואולי לחשוב על וישיביץ אשר בניו יורק, של "צדקה עשה הקדוש ברוך הוא בישראל שפזרן..." [פסחים פז ב], על בני המזל שעזבו במועד, שנוכל עוד להזכיר אי-פעם את השם, ולהציל את שארית הפלטה.

ואולי דווקא על בני וישיביץ האלמונים, היושבים ברכבת התחתית או באוטובוס או בתאטרון סמוך אליי, ואיננו יודעים כלל על השתייכותנו זה לזה. ייתכן שסבינו התקוטטו על "מפטיר" בקלויז, או שתו כוס לחיים ביארצייט של הרבי?

על איזו וישיביץ אחשוב: זו אשר נעקרה משורש ללא תקווה לתקומה, או על זו אשר קמה באמריקה המבורכת, בלי תקווה לשורש, מרחפת באוויר, ללא קשר לעבר, ללא שאיפה לעתיד, ללא תיקון רוחני? איזו, איזו? בלא תשובה ברורה נותר רק הד: וישיביץ! וישיביץ!

מתוך הפרק: עיירתנו, ע' 418 – 419.

יהושע זיגר עירתי וישניביץ

עיירה קטנה, טבורו של אזור פורה ומבורך, בקיץ הטיפה מיץ פרות וירקות, בסתיו גרנות מלאים גרעינים ודגנים – לחם למען האוכלוסייה וליצוא – שהתחממו כראוי בחממת השלג של החורף שחלף. כאן נטו היהודים אוהל מדורי דורות, וחיו יד ביד עם האוכלוסייה האוקראינית – תיווכו, סחרו ופיתחו את סטמרט החיים, הקימו סדנאות במקצועות השונים, מבוקשים ונחוצים למטרות כלכליות. לא שאפו להתעשר, שירתו ביושר את הקונים וניהלו חיים צנועים. וכי מי אינו זוכר את בעלי המלאכה העמלים שלנו ואת הרוכלים העוברים בכפרים, אשר בילו במשך כל השבוע בכפרים, מסתפקים בפת לחם חרבה ומים, וביום שישי שבו הביתה לשבת, ברגל, בקיץ בחום ובחורף בכפור ובקור! וכך טוו את חוטי הקיום. היו מי שהיה להם לשבת, והיו אחדים שאמנם לא היה להם; עם זאת הקימו יהודים משפחות, הולידו ילדים, חינכו אותם, הביאו אותם עד תכלית, חיתנו אותם, הרחיבו את המשפחה וקיבלו סיוע מבני משפחה שבגרו. והיה אור באוהלי היהודים. בערב שבת נישאו בחלל הדי זמירות, נרות השבת דלקו על השולחן, המפה הלבנה, הצחורה כשלג, והחלה הלבנה הוסיפו אור וזוהר, אומץ וכוח להמשיך ללכת בתלם בשבוע הבא!

אפיזודה קטנה בקצרה:

כשהמורדים שלטו בעיר זמן קצר, והכריזו על מצב חירום, אצלנו במשפחה שכבו שלושה אנשים חולים בטיפוס קשה, ולא הרשו בעיר לעלות אל רשובסקי לבית המרקחת, לקחת תרופות נחוצות מאוד למען החולים. הפטרול ניצב סמוך לביתו של אברהם למישיס [של למיש]. הסתכנתי וניגשתי אל החיילים, התחננתי שיניחו לי לעבור, אך תשובתם הייתה – "חזור, אסור" בעודי עומד כך מיואש, אמרתי: "חבר מורד, אילו הנחת לי לעבור, הייתי נותן לך מתנה". "איזו מתנה?" – שאל אותי אחד מהם. "לחמנייה לבנה טרייה" – השבתי. זה היה ביום שישי לאחר הדלקת הנרות. הוא אמר: "נו, יפה, עבור מהר ושוב מיד". הלכתי, חזרתי ולקחתי עמי את החייל הביתה; נתתי לו את המתנה המובטחת. אמי לא הסתפקה בכך ואמרה למורד: "מתנה קיבלת על המעשה האנושי שלך, תקבל עוד ריקק בזוק בקינמון, כבה לי גם את

המנורה". "בבקשה, בבקשה – הוא עשה זאת, ואמר בקורת רוח – לילה טוב".

כן, למרות זאת התפתחה האוכלוסייה האוקראינית בעיר במובן התרבותי. הנוער רכש השכלה יחסית, והחלו להגיע אליו הדי האנטישמיות במדינה, ובמיוחד תעמולת השטנה ממנזר פוצ'יוב עם עלון הפגרום של אוליודור וויטל, אך לביטוי חיצוני לא הגיעו הדברים.

בעת ההיא פרצה מלחמת העולם הראשונה, וגם זה סייע למצב השפל. בכל מקרה, השנאה החייתית החיצונית נחלשה בתקופה שפולין הייתה כבושה, מה שהביא את הפולנים למצב של מיעוט, ולכן להרכנת ראש.

חלה נורמליזציה בהדרגה. המסחר צמח בשל הצורך הגדל של האוכלוסייה האוקראינית, והיהודים התפרנסו.

כשהפרוטה, עצמית או זרה, מצויה בכיס, ואין צורך ללוות לשבת ולדאוג, החלו היהודים להרהר בתכלית. הנוער במיוחד, מי מהם שנסעו ללמוד ולהשכיל, ומי שסתם קיבלו משרות בערים גדולות. הנשואים בווישניביץ התארגנו אף הם וניהלו פעילות חברתית-תרבותית משותפת בתחום הלאומי והציוני. ייסדו תנועה ציונית, ספרייה ציבורית, חבורת שחקנים חובבים; ניהלו בכוחות עצמם הרצאות תחת השם "משבוע לשבוע", ייסדו חבורת "חובבי שפת עבר", שחבריה דיברו ביניהם עברית – כמובן בהברה אשכנזית – ברחוב ובפרהסיה. היו אף חברים קיצוניים אחדים שדיברו אל המשרתות הנוצריות עברית בלבד. בני הבית האחרים נאלצו פעמים רבות לתרגם את דבריהם וכך למדו השיקסות עברית.

זכור לי מקרה. בשווי הביתה מטיוול, נדרשתי לפתע על ידי שוטר ללכת עמו אל תחנת המשטרה. מפקד המשטרה קיבל אותי בטון גבוה, והסביר כי ידוע לו במדויק שאני המארגן של קבוצת מרד המדברת בינה לבין עצמה בשפה של מרד. "אני אעמיד אותך בפני שופט חוקר לפי הסעיף של הנהגת מרד כנגד הצאר ניקולאי".

"הוד מעלתך, המפקד – השבתי – אין זה נכון, איננו עוסקים בפוליטיקה, אנחנו לומדים את הביבליה שלנו. כיוון שפרקים אחדים אנחנו יודעים על-פה, אנחנו בוחנים זה את זה, על מנת שנוכל לעמוד

בבחינה בהצלחה". השיב המפקד: "ביבליה אתם לומדים? אם כן לך הביתה, איש צעיר, והמשך ללמוד ולשון אותה עם חבריך בטחליכם".

מי מאתם אינו זוכר את הטיול של שבת בין ערביים, ליד טירת דמידוב. הטיירה נראתה אז מיותרת ומשמימה. בנייני הענק עם אולמות המראות ניצבו ריקים ושוממים, ללא חיות וחיים; הפארק הגדול ושדרותיו המהודדות הביעו בקנאה וברוג את האקורדים והאנחות העתיקות שלהן על בדידותן וגלמודיותן לסכח צעדים של בני אדם. שמש של שבת בין ערביים ירדה כמדי יום מן הבניינים של מנהל האורווה והחצר, ובאה בחגיגות לטייל בצוותא עם בנות ובני ישראל. דווקא כאן, על השביל העקום המתפור, הנחר ממול היה שלג וצלול, ושיקף בתוכו את דמויות המטיילים. הכנסייה הקטנה מימין, על הגבעה, ניצבה קפואה וחסרת ערך, ועצי הלבנה הצעירים אווששו בחן ובנועם בעליהם הירוקים-לבנים, ואפילו לא הקשיבו לאלתר, המשומד מזאראדניה [יורדניה?], בעל רגל העץ, אשר בדיוק הלך מן העבודה והצטלב וקד בפני הגולם.

טירת דמידוב

דורות היה הדבר נמשך, משום שיחידים בו לא רק את עצמם, אלא גם אותם, את הגויים, הדימו וקידמו משלב לשלב, בכל התחומים.

עד אשר בא ההיטלריזם ושחרר מתוך וולך, אינוואניס ומקסימיס את הרעל והשנאה המסותרים. יד ביד עם הרוצחים שבאו יש להם החלק שלהם. האקציה שלחם בוצעה בדייקנות. הם הרגו את כולם, שרפו ובזזו את הנכסים ורכוש שלנו.

שם, בקניאזנה [רחוב הדוכס], שם, במקום אליו רצנו לקבל את פני הקצינים והחיילים האוסטרים, הבאנו תחבושות לחבוש ולרפא את פצעייהם. במקום אליו הבאנו חלב ומזון, השקינו והאכלנו אותם. שם, בבתי התפילה, השכבנו אותם תחת כרים ושמיות שנאספו – שם חפרו כולם בור והשליכו לתוכו את התינוקות והנשים ההרות הדקורים. שם המיתו את העיר וישניביץ.

איש מכם, אולנוס ומקסימיס, לא נמצא על מנת להסחיר, אף לא יהודי אחד, כפי שאנו קוראים עתה בתיאורי הקהילות היהודיות, אשר בהן נוצרים הסתירו משפחות שלמות אף שאיים עליהם עונש מוות.

היום אתם יודן-ריין. אך הרוחות הרעות יעקרו ויביאו את נשמתנו, רוחנו, צעדנו מכל פינה. שדים ומכשפות ישלטו באוהלינו החריבים, תנים ייללו בלילות. שיכורים תתגוללו בביבים, ומשלא תהיו מסוגלים לעלות על דל שפתיכם את המילה ז'יד, תהרגו זה את זה. מלאכי חבלה ינמיכו אז משמים ובסכינים וגרזנים מגואלים בדם יכתבו באדום: "מנה מנה תקל ופרסיך" [דניאל ה' 26].

ואתם, אחים ואחיות בני וישניביץ, נוחו בשלום שם בבור לפי שעה, רשמנו אתכם כאזרחי ישראל. ייחדנו והקמנו מקום בישראל, יד ושם הוא קרוי. בוא יבוא הזמן, וככל האפשר, נעביר גם את עצמותיכם היבשות לארצכם.

חרתנו את העיירה היהודית וישניביץ על קלף והכנסנו למזאון הממלכתי של מדינת ישראל, בין מאות קהילות חרבות, קניינו של עם ישראל ומדינת ישראל. עפולה 6.8.1956.

מתוך הפרק: עיירתנו, ע' 420 – 424.

זיידה כצמן שיקגו אני רואה את וישניביץ שלי

מאמריקה הגדולה אני רואה את וישניביץ שלי ומתגעגע.

שמי כיום ארתור וולקה, אני גר בפרוור של שיקגו. בווישניביץ כינו את אבני ישראל חטיוויצ'ר [מן הכפר חטיוויץ].

אני באמריקה משנת 1937. יצאתי בחור בן עשרים ואחת, אך אני זוכר את וישניביץ, אף שלמדתי שנים רבות בקרמניץ, ובאתי אל וישניביץ רק לחגים ולחופשות.

הייתה זו עיירה קטנה, ונקראה על שם הארמון שבנה הנסיך הפולני וישניוביץקי. אחרים מבארים זאת אחרת, שנקראה כך בשל עצי הדובדבן המצויים בהמוניהם סביב העיירה וקרויים בפולנית: וישניה.

בשנים שלאחר מלחמת העולם הראשונה, בעודי ילד, הייתה וישניביץ עיירה קטנה מנומנת, רחובותיה לא מרוצפים, מכוסים אבק כבד. באביב ובסתיו מלאו הרחובות בוץ. זכור לי, כילה, לא אחת הייתי שוקע ומפרפר בבוץ הסמיך, ונער בוגר ממני נאלץ לחלץ אותי מן הבוץ, בעודי מותיר בו לעתים את המגפיים.

רחוב 3 במאי

בחורף היה קר מאוד ומרבית הנערים היו מחליקים במזחלותיהם על פני סמטאות הגבעה המושלגות. אחרים החליקו על פני הנהר הקפוא

שחילק את וישניביץ לשתיים, עיר עתיקה ועיר חדשה. כדי לבוא מווישניביץ אחת לשנייה היה צורך לחצות גשרון שכינו אותו: הסוללה. בקיץ הלכו אנשים אל הסוללה לרחוץ.

לרענן עצמם הלכו אנשים לטייל מעלה ומטה סמוך לארמון (הטירה).

קטנה הייתה וישניביץ, ורק לשניים-שלושה היה טלפון, ולאחד בלבד – רדיו. אך רוח גדולה הייתה לה.

אני זוכר ארגונים ציונים שהיו קיימים, משמאל קיצוני עד ימין קיצוני. רוח ציון הייתה מרוממת, ובני וישניביץ רבים, אשר ארץ ישראל הייתה חלומם, חיים עתה במדינת ישראל היהודית החופשית.

האוכלוסייה היהודית בווישניביץ הייתה דלה במובן החומרי. אחדים היו חייטים, אחדים סנדלרים, עושי כובעים, אחרים היו להם חנויות קטנות, אשר בהן מכרו סחורות שונות, במיוחד לאוקראינים מכפרי הסביבה.

אחת לשבוע נקבע מועד ליריד. האיכרים באו העירה למכור את תבואתם, פרות, עופות, אווזים, ולקנות אריגים לבגדים ומוצרי מכולת.

אבי נהג לקנות מן הגויים סלים אדומים שאותם סיפק לוורשה, שם השתמשו בהם נשים בתור סלי קניות.

אינני יודע למה, אך תכופות אני מהרהר בדמות בולטת אחת בעיירה, שמעון ליפשיץ, איש בעל זקן נאה, הוא גר במרכז העיר. הוא דיבר פולנית ותמיד ייצג את האוכלוסייה היהודית במנהל המקומי.

כיום, באמריקה, מדברים כולם בנוסטלגיה על החיים בעיירה הקטנה, במיוחד מאז הוצג כאן "כנר על הגג".

אני זוכר היטב את החיים של וישניביץ, אך אני מפקפק מאוד אם ילדי, שנולדו באמריקה, או ילדי ידידי, שנולדו בישראל או בארגנטינה, יבינו אי-פעם מה הייתה העיירה הקטנה וישניביץ.

מתוך הפרק: עיירתנו, ע' 425 – 427.

מאיר אור [אוורבוק] על בתי כנסת בווישניביץ

כאשר מדברים על בתי כנסת ובתי מדרש, יש להדגיש מיד את חשיבותם לא רק כעצמים דתיים אלא כמוסדות אשר מילאו תפקיד בחיים החברתיים והפרטיים.

משום שכל פרט היה קשור קשר הדוק לחובות המסורתיות, אחוז באורח החיים הקבוע של הורים וסבים, היו החיים הרגילים מדורי דורות מותאמים לסדר דתי.

מבחינה חברתית היה בית הכנסת המוסד היחיד במשך מאות שנים, אשר פסק בבעיות שוטפות שונות של הקהילה היהודית. עוד בזמנים שלנו, ברבע הראשון של המאה ה-20, היה בית הכנסת מעין פרלמנט מיניאטורי. בית הכנסת היה המרכז במעגל העניינים הקהילתיים שהיה להם אופי חברתי. המשימות החשובות ביותר של הכלל נידונו בחופשיות, וטופלו בעת הפסקות התפילה – שנעשו במיוחד או הוארכו (בדרך כלל בין שחרית למוסף) – בשל חשיבות הבעיה הדחופה, כדי לגבש דעה אחידה של בעלי הבתים. במקרים רבים הוחלטו העניינים לפי מסקנה מתקבלת על הדעת של בית הכנסת.

לפי רישומים היסטוריים, בעבר ראו הנוצרים בבית הכנסת מוסד עתיק, מקודש, מסורתי ודתי בלבד, לכן התייחס אליו העולם הנוצרי בעין יפה למדי. במרבית הערים והעיירות היה הפריץ, בעל העיר וגם נציג הממשל, מנדב מקום לבתי הכנסת במרכז העיר. כך אנחנו רואים כי לרוב מתרכזים בתי הכנסת כולם זה ליד זה והופכים לרחוב בתי כנסת או חצר בתי כנסת.

כפי הנראה זה קרה גם בווישניביץ, ולפינוי מרבית בתי הכנסת במקום אחד.

חצר בית הכנסת הייתה מגודרת בגדר גבוהה, בנויה לבנים. הכניסה, דרך שער ברזל גדול, משני הצדדים זלתות ברזל. עם הכניסה בשער נתגלה בתפארתו המלכותית בית הכנסת הגדול. בית הכנסת החזיק מעת לעת חזן עם מקהלה של כמה עשרות משוררים.

החזן של וישניבין והמשוררים

ליד בית הכנסת הגדול, כלומר תחת קורת גג אחת, היו כמה בתי תפילה קטנים: הפלוש עם מניין קצבים ועוד שני בתי תפילה של חייטים ושל בעלי מלאכה שונים.

בחצר בית הכנסת היה בית כנסת נוסף שנקרא הקלויז של ארקה. בפנים, סמוך לקלויז גר ר' ארקה. אפשר לומר שר' ארקה היה בעל היכיון הקבוע של הקלויז. בעצמו בר אורין, למד עם מספר מצומצם של תלמידים, בנים להורים עשירים, וקיים את המצווה של תורה ועבודה, משום שלא מלמדת הייתה מקור פרנסתו. כינו אותו ארקה שליסעלע [מפתח], לפי המושג הידוע של העיירה הקטנה. הוא היה מתווך בהלוואת כספים בריבית, גם כסף שבועי, בנק לא היה בווישניבין.

בין בית הכנסת הגדול והקלויז של ארקה היו עוברים ביצאה צרה אל בית הכנסת של ר' איצה, על שמו של ר' איצה ז"ל. התפללו שם החסידים שלו, נודים נאמנים. בבית הכנסת של ר' איצה היו חברים בעלים קבועים של מקומות ישיבה שעברו בירושה מדור לחר. המתפללים היו משכבות אוכלוסייה שונות. במזרח, בדרך כלל סוחרים ונגידים ומי שלמען כבוד התורה, והשאר, בעיקר גם כן בעלי אמצעים.

זוהר מיוחד הוסיפו לבית הכנסת של ר' איצה, שלושת הנכדים של ר' לוי-יצחק מברדיטשב. לכל אחד מהם הייתה זכות לא מוגבלת להתפלל לפני העמוד שחרית, מוסף וגם מן הפיוטים היותר משובחים בימים הנוראים.

לא במידה פחותה מאשר לבני משפחת דְּבִירִימְדִיקר [רחמני] אלה, הייתה חזקה לר' מטות סגל המשמש בקודש. בעת התפילה הצטיין בכוונה נשגבה, בצניעות ובאינטואיציה אינטימית. גישתו הנאה והנוסה השפיעו ועוררו אהדה לעבודת הבורא.

בית המדרש היה בית הכנסת המיוחס, בהתאם לגודלו ולמספר המתפללים. בצד, הפלוש, בו התפלל אנשים צעירים בלבד, מתקדמים, ואולי שוחחו יותר בענייני דיומא, פוליטיקה ועניינים חשובים אחרים, דיברו יותר משהתפללו.

בית הכנסת של צ'ון, בהנהלת רבי לייבוש, הצטיין בכך שהתפללו בו יותר מניינים מאשר בכל בתי המדרש. החלו להתפלל עם שחר וסיימו מאוחר יותר משאר בתי הכנסת. שם התפללו הנחפזים לעסקיהם ואלה שהיו בדרכם לירידים.

החיים בבתי הכנסת הותאמו לרמה, לעניין, לידע, לכישורים. בביקור בין מנחה למערב ראו בקלויז של ארקה ליד השולחן חברה ש"ס עם ר' לייב זיגר בראש, זה אשר המשיך גם בחל אביב, וייסד חברה ש"ס בבית כנסת נורדאו ברחוב בוגרשוב. מפעם לפעם שמענו מפי זיגר על חגיגות סיום הש"ס. בבית הכנסת של ר' איצה, חברה משניות. בבית הכנסת של בעלי המלאכה חברה "עין יעקב", עם המורה יוסלה ארליך. יוסלה ארליך גם לימד פרשת השבוע מדי שבת בבית התפילה של החייטים. הוא היה מאלה כפי שאומרים "לאלוהים ולאנשים": מורה בבית הספר "תרבות", פדגוג מצוין ודרשן, שהתאים את עצמו לקהל של צופים שונים. ר' יוסלה היה חריף ובעל מוח שנון.

פרט לכך היו עוד שני בתי כנסת בעלי אופי ייחודי: של רב העיר ושל ר' יוסלה מרגוליס, שנקרא לרוב על שם אשתו: בית הכנסת של שרה אוֹסְטֶקֶר, בהשגחתו של ר' חיים-זאב סגל, איש חשוב, ירא שמים ובר אוריין.

בית הכנסת של שרה אוסטרר נוסד ביזמה פרטית של זוג עשיר חשוך ילדים, בעלים של חנות אריגים גדולה. אנשים טובי לב שתמכו בנזקקים בלב חם וביד רחבה. בית הכנסת אוסטרר היה במרכז העיר, מקום בו היה המרכז העיקרי של המסחר, והוא שימש מספר גדול של מתפללים – חלק מהם אף השתייך לבתי כנסת אחרים – משום שעלה בידם, בשל הקרבה לעסקיהם, להיכנס בחטף לתפילה בציבור, "קדושה", וקדיש בעת הצורך. הזדמנות טובה, סמוך לבית העסק.

בית הכנסת של רב העיר התייחד בכך ששם הייתה הישיבה, בהנהגת חתנו של הרב, ר' איציקל ויינגרטן. ר' איציקל היה בעל ידע מעמיק בתלמוד ומתקדם בהלכות החיים. הוא היה פרוגרסיבי בהשקפותיו והודות לכך שתי בנותיו של הרב, חנהלה אשתו ואחותה רוחלה, היו חופשיות ונהו אחר החבורה המשכילה בעיר.

הרב ר' חיים נחום ויינגרלייב

רבה ואחרון של ויטביץ – דער לעצטער וויטביצער רב

על רוחלה סיפרו מפה לאוזן כי כאשר הייתה בלמברג, לבדיקה רפואית ממושכת, התרועעה עם חוגי האינטלקטואלים ועם המשורר אורי-צבי גרינברג, שבעצמו היה ממוצא רבנים יחסנים, שאליהם השתייך גם הרב של ויטביץ, ר' מאיר-נחום וינגרלייב.

בית הכנסת של הרב לא היה פתוח לקבועים בלבד. התפללו תלמידי הישיבה, ומתפללים מזדמנים שביקשו להיות עם הרב, שנחשב ערכאה גבוהה כלפי שמים. מספר תושבי ויטביץ, במיוחד מן העיר העתיקה, התפללו בימים הנוראים בחסות הרב.

דברי על בתי כנסת, חייב אני להזכיר את הרבי שלי, פרויקה שײר, יהודי למדן, חוקר תנ"ך ובקיא בהיסטוריה היהודית.

ר' פרויקה הוא שהסביר לי כי תוכנם של בתי הכנסת אינו התפילה בלבד. בשפה הארמית, בי כנישתא הוא גם במשמעות של אספה, מקום התכנסות. המטרה הייתה להישאר אומה מאוחדת בגלות. בבית הכנסת

קיימו תפילות בציבור, למדו תורה כולם יחד, והדגש הושם על: בציבור, יותר מאשר על תפילה. המסקנה מכך היא שמטרת בית הכנסת הייתה איחוד היהודים ואחיזתם יחד, לא רק תפילה אל האל ולימוד, זאת יכול כל אחד לעשות לעצמו, בביתו. לכן עיקרה של התפילה בציבור היא הוראה והחלטה של חכמי המשנה והתלמוד כדי לשמור על אחדות העם היהודי, כולם יחד.

כפי שצוין בהתחלה, בתקופות מאוחרות הפך בית הכנסת לזירה ולתבנית לעיצוב דעות ולקבלת החלטות בבעיות אקטואליות של הקהילה, בהתאסף עם, כולם יחד.

בלא בית הכנסת לא היה אפשר לגבש עם, חברה, למטרה של שיבת ציון.

עם חורבן הקהילה, אנחנו מבכים גם את בתי הכנסת אשר אפשרו את קיומה.

מתוך הפרק: עיירתנו, ע' 428 – 432.

מישה קורן קורדובה ארגנטינה תרומתי לספר הזיכרון

מישה כתב לעצמו יומן לזכר וישניבין, הקטעים בה שוב לב שיש רצון להביאם בספר הזיכרון ברשות המחבר. המערכת

כעין הקדמה

כולנו זוכרים את שנות ילדותנו הרכות, כאשר בעת תפילות יזכור נהגו אבותינו בבית הכנסת לשלח אותנו אל הפלוש, וכשנפתחה לפתע דלת בית הכנסת, נישאו אל אוזנינו יללות קורעות לב – היו אלה אימהות יהודיות ששפכו דמעות חמות לזכר קרוביהן המתים היקרים.

מה מהעזע וקורע לב כאשר יחידי סגולה, מצולים שהגורל זיכה אותם, מבכים משפחות שלמות, עיירה שלמה, מלאה חיים מבעבעים של אנשים, נשים וטף, אשר היד הרצחנית האכזרית מחתה.

יוצאי ערים ועמירות שהושמדו, אשר נותרו בחיים, ביקשו, באמצעות ספרי זיכרון, לאחד את זכר מקום הולדתם ובני ערים – מעין מצבת זיכרון קולקטיבית לעיר הולדתם.

מישה קורין יושב משמאל

בקראי את העיתונים הרואים אור בארגנטינה, בה אני תושב החל מ-1922, נודע לי על מאות ארגומים של יוצאי ערים שהדפיסו ספרי זיכרון על עיר הולדתם. מקום מגורי הוא קורדובה, העיר השנייה בחשיבותה

בארגוניזאציע. בעיר זו גר עמי עוד בן עיר אחד בלבד, ישראל מפשיט, עיתונאי מקומי של העיתון "די פרעסע". אך בבואנוס איירס יש מספר גדול של יוצאי וישיביץ, בהם נגידים רבים המסוגלים להרשות לעצמם להוציא לאור ספר זיכרון, אבל... במשך זמן אבוד כה רב אין קול ואין עונה מבני עירנו. החלטתי אפוא, יעבור עליי מה, אגש בעצמי למלאכה, גם אם זיכרונותיי יישארו חומר קריאה לילדי בלבד.

אני ניגש למלאכה רבת אחריות זו כשאני מנצל גם את החומר שיכול לספק לי בן עירי הנזכר, ישראל מפשיט, הוא עזב את וישיביץ חמש שנים אחרי, חמש שנים בחיי עיירה הן זמן קצר אך גם רב, תלוי בנקודת המבט והמצב שממנו מתבוננים.

ראוי להדגיש כאן מה מופלאות לעתים דרכי הגורל.

סבו של ישראל מפשיט, יוסל פודים [חוט], הוא ויהודי נוסף, ברל של זכריה, היו אצל סבי אהרן-מיכל במשך שש תקופות כהונתו בתור סטרוסטה [ראש יישוב] של וישיביץ (במשך שמונה-עשרה שנים ברציפות הם היו מקורביו, שנלחמו כאריות למען מועמדותו למשרת סטרוסטה, בכל מערכות הבחירות התלת-שנתיות).

הזיכרונות נערמים ומפכים כמעין המתגבר.

מה אפשר לכתוב על עיירה צנועה כמו וישיביץ. מנהיגים של תנועות עממיות לא היו לנו. קרמניץ למשל, עיר המחוז שלנו, מרחק כ-21 ק"מ, היה לה יצחק-בר לוויןזון, אבי ההשכלה ברוסיה. עם זאת היה גם לנו ידען גמרא ולמדן תנ"ך משלנו, הרבי (מלמד) הגדול שמחה-אייזיק [רוטמן], יענקל של הרון-מיכל [אהרן-מיכל], פרויקה מלמד ואחרים.

אני מאמין כי הטוב ביותר שאוכל לעשות, יהיה בעזרת זיכרונות מן העבר, כנכד של סטרוסטה לאורך שנים, בית ששמעו וסיפרו בו הרבה.

השפה שאשתמש בה היא שפת ווהלין עממית טהורה, לא מצועצעת, אלא כפי שהשתמשו בה אצלנו – יידיש, עברית, סלווית. התיאורים, האפיזודות והסיפורים – אורות וצללים, שמחה וצער, כפי שהיו החיים עצמם בעיירה שלנו וישיביץ. המחבר.

וישניביץ

עיירה יהודית קטנה, בתחילתה או ממש בקצה של רוסיה האדירה. תלוי מאיזו נקודה גאוגרפית מביטים בעיירה. העיירה הראשונה מגבול אוסטריה, כשפוסעים דרך אוקראינה אל רוסיה הגדולה, או העיירה האחרונה סמוך לאותו גבול. מעבר לגבול נמנו עיירות וערים אמחיות של גליציה: זֶקֶז', טרנופול, ובצד אחר של הגבול: זְלוֹז'ץ, זְלוֹצ'יב, כולן על הכביש במפנה הדרך אל הכרך למברג.

איך נראתה עיירתנו וישניביץ? כמו תמונה מצוירת, כאשר מחקרים אליה רואים כתמים צבעוניים בלבד, אך כשמתבוננים באותה תמונה מפרסקטיבה, ממרחק מסוים, רואים את היופי.

בן וישניביץ ראה את הסובב, את הנוף, מדד יום ביומו, וניעורה בו תחושה של לאות: יש נהר, ואיזה נהר; יער הוא יער; אך כשמסננים את הזיכרון, את המראה, את מחזה הטבע, מפרסקטיבה, מוגדל באמצעות המרחק, רק אז רואים כמה חן העניקה אימא טבע לעיירה הצנועה.

הרים, אפילו לא חשובים ביותר, משתרעים-חגים עד לאופק. עד אל דרך קרמניץ, הוריןקה (גוריןקה ברוסית, גבעה), דרך זרודיה (מן המילה זגורודיה), דרך קולודנה, הכול היה מעלות ומורדות, תלוי בכיוון. יערות שהקיפו את העיירה בכתר: יער זרודיה, שהיה מעין המשך של הפארק הנהדר שליד הטיירה; היער של לוזי, היער של בידק. נהר, גורין [הורין] שמו, מתפתל כבעל הבית, מפריד את העיר העתיקה, כמה עשרות בתים בלבד, מן העיר וישניביץ העיקרית; [מחברת ביניהן] סוללה (מעין גשר). וישניביץ "העיקרית" מנתה לפי הערכתי (סטטיסטיקה לא הייתה בווישניביץ) בקושי שלוש מאות בתים, וחמש-שש מאות משפחות (תכופות גרו שתי משפחות בבית. בבית האבן של יונה נץ גרו חמש משפחות ויותר). התושבים, כולם יהודים, למעט: הרוקח רשובסקי, פולני; בעל פונדק הבירה בצווסקי, צ'כי; המונופולצ'יק (בית הממכר ליי"ש הממשלתי). רוסי. היה בית תה רוסי, שיהודים לא מאוד אדוקים קנו בו קפיאטוק (מים רותחים להכנת תה) לשבת, ואחרון אחרון חנות רוסית.

אילו אלמנטים חסרו אפוא על מנת לעשות את העיירה יפה באופן ציורי – הרים, יערות, נהר, וסביבה טובלת בגנים פורחים מפוארים?!

במלחמת העולם השנייה, עיתון ספרדי בבואנוס איירס – שהגיב על האידאה פיקס הגרמנית "הדחף למזרח", כלומר אל אוקראינה השופעת – הביא בתור דוגמה תמונת רחוב בעיירה אוקראינית, וישניבין שלנו, אף שרואים רק קטע מן הרחוב בבוקרו של יריד, תוכלו לזהות שם את זיידנוכה המוכרת לנו היטב, עם בן שלה; את שמואל מאחזיט בגזזטרה שלו; את ביתו של הרצל של פייסלה; ואחריו הבית בו נולדתי וחונכתי, עם סוכת הזכוכית הקבועה, למעלה, בקומה העליונה (אני מצרף תצלום ששמרתי שנים).

מאין בא לעיירתנו השם וישניבין? מידע מוחלט ובטוח אין ברשותי, אך זכור לי מן ההיסטוריה הרוסית שמו של הגרף וישניוביצקי, שכותב ההיסטוריה מתלונן ומתרעם עליו: למה רוסי אמתי שזזה, הפך את עורו, היה לאציל פולני טהור, וריסק כמו כרוב, את בעל ההישגים היחיד – נאמר שם – הטמן בוגדן חמלניצקי וההיידמקים שלו ימ'ש. אנחנו היהודים, ודאי לא התרעמנו עליו.

סמוך לעיירה נמצאת הטירה שהוזכרה לעיל, מבודלת מן הסובב בגדר אבן גבוהה, עם שבכות ברזל ושערים שנפתחו רק כשבעל הבית, דמידוב, בעל הדרגה הגבוהה בחצר המלכות: מנהל האורוות המלכותיות, בא בחודשי הקיץ החמים לבלות בחצרו ובפארק שלו.

בעת בואו הודיעו מן המועצה על שעת בואו, וקהל גברים, נשים וילדים פגשו את רכבו השחור המבריק, ועמו משפחתו בפנים. הרכב

היה יחיד במינו אצלנו בעת ההיא, ושימש רק להבהלת סוסים ממקומם. לאחר מכן החליף הגוף של רקוביץ – שעד אז היה בא אל האכסניה של שמעון בן חיים של שמעון עם רכב במדים ושישה סוסים רתומים בשורה עורפית – אף הוא את הסוסים הדיזלים ברכב מעלה עשן. כאמור, בא דמידוב, עוטר את כולנו בענן עשן כחול ומחניק. נתיניו המסורים (אדמת העיירה השתייכה לו ושילמו לו מס) הורו לו במחיאות כפיים ובקריאות הידד. תותח ירה, הכול לכבוד דמידוב.

למרות שמול החצר נמצאה הכנסייה הפרבוסלבית, לא מקום ידידותי במיוחד לאחינו בני ישראל, השתלט הנוער היהודי על המקום בין החצר לכנסייה, לטיולי ליל שבת ושבת שלו. האוויר שם היה מחייה נפש בניחוון, בלילות ירח פלטו זמירים את ציוציהם המתקוקים. יצוין כי הטיולים הרועשים של הנוער שלנו לא הופרעו מעולם.

העיירה הסירה, הסוף

שונה היה כאשר בא יהודי, גביר מכפר סמוך, פלוני בשם משה רוזנטל עם חתנו דוד חניק, רכש נחלה מגבירה לשעבר, פרנקל, שגבולותיה נשקו לפארק והייתה מול הכניסה לכנסייה. דמידוב ומשגיה הכנסייה הדימו קול זעקה, ובתחבולות הונאה גזלו מן היהודי מחצית אדמתו. דמידוב שיכן שם את המשטרה ומשמר של פרשים, כי בעת ההיא חששו ממהומות איכרים.

אני מחחיל ללמוד אצל שמחה-אייזיק [רוטמן]

ראוי שמחה-אייזיק הלמך-המלמד הגדול שידברו בו בפרק מיוחד. אל שמחה-אייזיק באו ללמוד נערים בוגרים, קרובים לגיל הנחת תפילין. חרתי עשו מעשה כמעט מהפכני כאשר שלחו אותי ללמוד אצלו ואני בן עשר. והאמת, היה עליי לשאת צרות מן התלמידים הבוגרים ממני, שכינו אותי זב חוטם. ללמוד אצלו היה כמו להכנס לאחד בית ספר תיסון לאוניברסיטה. הכול היה שונה. היה על התלמיד ללמוד בסוחות עצמו, ורק פעם בשבוע זימן אותו הרבי לבדו, לא בכיתה. ההוראה שלו הייתה בסגנון שונה. במיוחד נהנינו כאשר למדנו עמו פרק "אור החיים", וצריך היה להפגין תפיסה מהירה, זריזות מחשבה. הוא היה הבראיסט גדול, וכחב, בסגנון העבר, מכתבי מליצת, אפילו שירים. סיפרו כי כחב בקשה (בעברית כמובן) אל לא אחר אלא אל הצאר בכבוד ובעצמו, ולהלן סיבת הבקשה.

בתצלום: שמחה-אייזיק רוטמן

מכור לכם, ליד רחוב האטליזי גר שאול [שואל] קרופניק, הייתה לו טחנת גריסים וזחן. לה קראו שואלכה [אשת שואל]. לפני שנים המיר בן משפחתם את דתו. הייתה זו מכה קשה לכל המשפחה – גם כאב, גם בושה, במיוחד בעת עשיית שידוך. במקרים כאלה, היו אנשים מתלחשים בחשאי: "יש להם משומד במשפחה". פעם אחת משו מן הנהר שלנו, הורין, טבוע, אידוע רגיל בתקופת הקיץ, כשרוחצים בנהר תכופות. ההבדל היה, שאבנים גדולות היו קשורות לטובע על ידיו ועל רגליו. כשהביטו בפניו, קרא אחד מן הקהל: "אוי, הרי זה המשומד של שואלכה". עמד במקום סמל המשטרה, אשר הבין יידש, ובממשל פרצה מחמה – רצח דתי! ואם רצח על רקע דתי, עצרו מיד את רב העיר הזקן.

נכבדי העיר התגייסו מיד, לא לאפשר חילול השם שמה – הרב שלהם בבית הכלא! הוציאו אותו בערבות עד למשפט, נותנים משמון את ידו תיהם. "נמלך" הרב בדעתו, הרי זקן היה והצרות רבות, ומת לפתע לפני המשפט. וכשידו תיהם על כפות המאזניים, והם עלולים לאבד, פנו בייאושם אל הצאר עצמו. ולא אחד, אלא הרבי שלי, שמחה-אייזיק, נבחר לכתוב את המכתב בשל כתיבתו המליצית הנאה.

מובן כי כל תלמידיו השתוקקו לחגמא מכתובתו הנאה. עלה על דעתי רעיון. הבאתי אל הדבי שלי מחברת עבה, וביקשתי ממנו כתובת על כריכתה. להלן הכתובת כפי שנשתמרה בזיכרוני:

פה נקבצו באו כל המכתבים
הנעזמים לי והנאהבים
שאני כותב לחברי
לקרובי, לאבי או לשארי.

לאחר מכן ביקשתי ממנו לחדש את מחברתי בשיר שלו. הוא הציץ החוצה, מקום בו ירד שלג סמיך וכחב:

הדרי השלג והכפור,
ענקי הקרח והקור.
יוצאי ירך הסתו.
אתם גבורי מלחמה.
שבחרה נוקמת
נלחמתם באדם רב.
ותגברו חילים.
להפיל חללים
מאדם ועד בהמה ועוף.
פרשחם רשת
ותדרכו קשת
גם על עולל, גם על שב.

אל החדר

מלמדים היו אצלנו לרוב, החל במלמדי דרדקים וכלה במלמדי גמרא. אמנה אותם לפי דירוג: מיכל שאמס [שמש], אשר-יואל, משה של אשר-יואל, יענקל מלמד, משה פוקס, נחום טארברידר, פרויקה, יענקל של הרון-מיכל, דוד שלי; והגדול מכולם בלמדנות שמחה-אייזיק.

מן החדר של מיכל שאמס עברתי אל משה של אשר-יואל שכבר הציץ ונפגע, ולמד עמנו התלמידים את "הדיבור העברי" חלק ראשון, מאת מ' קרינסקי. התלחשו אפילו כי בין מנחה למעריב הוא נכנס בחטף אל הקלויז ושואל לפידושן של מילים בעברית שאינן מוכרות לו.

אך הוא ידע, בעזרת בנו שמואל, אשר למד בבית הספר הרוסי המקומי שלנו, לעשות לנו את החדר מעניין יותר. פשוט מאוד, היה על כל התלמידים, בנים לחנוונים בחנויות אריגים, להביא לוחות אשר עליהם הייתה מגולגלת הסחורה, והוא, שמואל, גילף מהם במיומנות חרבות ורובים קטנים. חגורים בהם למוחנינו, היה מוביל אותנו אל הרחוב ומאמן אותנו בפיקודו – אחת, שתיים, שלוש.

ממשה של אשר-יואל עברתי אל אברהמצי מלמד, שם כבר למדנו חומש עם רש"י. אופייני עד כמה ביקשו להעסיק את הילדים תמיד בלימודים, על מנת שלא יהיה להם פנאי להשתובב. אפילו בשבת בצהריים למדו אצל הרבי, בקיץ פרק [פרקי אבות] ובחורף משלי. גם בשעות הערב לא היינו חופשיים מלימוד תורה. בלויית פנס נפט קטן או נרות, היו הילדים נעים בשלג העמוק, או מדשדשים בבוץ העמוק שלפני פסח. בחורף היו הערבים ארוכים כל כך. עם הפנס הקטן ביד, לעתים חזוגית מקושטת בנייר צבעוני, הזדרזו הזאטוטים הביתה, מלווים עצמם בשיר מסוים שהושר במקהלה. נותר בזיכרוני: "אל בנה, אל בנה, ברווזונים תחתיו, מי הולך בלילה יוסלה ש...ר, ברלה פ...ר".

מאברהמצי מלמד עברתי אל יענקל של הרון-מיכל, שם כבר הצצתי בדף גמרא.

לא חלף זמן רב והביאוני אל שמחה-אייזיק. חדר זה היה קודש הקודשים, ועל זה כתבתי בנפרד.

חתונות

חתונות שמחות. החתונות היו מקור שמחה לא לחתן-כלה, למחותנים ולמוזמנים בלבד, אלא לעיירה כולה. בשבת בשעת בין הערביים באו הכליזמרים עם כליהם אל המתחתנים, לשמחה שעושים במוצאי שבת שלפני החתונה. ביום החתונה הובילו את החתן-כלה ברחבי העיירה אל חצר בית הכנסת במוזיקה מחרישת אוזניים. בשובם מן החופה עוכבו החתן-כלה בכניסה על יד ילד – מצד החתן או צד הכלה, לרוב ידען – עם דרשה ביידיש, רוסית או עברית. אנשים נהגו לרוץ לתפוס מקום מראש. לפעמים עבר הדבר למברך בשלום, אך לעתים, אבוי, היה מתחיל לגמגם או לשכוח מילים שבבית אמר על-פה היטב, אזי היה מחותן מהיר חמה, שהיה להוט אחר מרק הזהב, דוחף את הבחורות

מעמדתו ומפנה את הכניסה לחדר-כלה. זכורה לי אחת הברכות הללו ברוסית:

את הזוג הטרי אנחנו מברכים,
מקרב לב מאחלים
אוקיינוס של אושר לכם ואהבה,
בראות שלמה וימים נהדרים.

עם שחר הייתה כל העיירה מתעוררת לצלילי המוזיקה המתוקה הכוססת, שהכליזמרים ליוו בה את המחותנים לבתיהם.

מראה נאה כשלעצמו היה הובלת הכלה לבית הכנסת בשבת. בעלות בית אמידות, לבושות שמלות כבודות מאריג שחור צפוף של משי או קטיפה, ארוכות עד לקרע ונשרכות; כובעים לראשיהן, תכופות שאולים זו מזו, בשל אופנה חדשה שיצאה. תכשיטים עדו מן היפה והטוב ביותר שהיה ברשותן – מחרוזות פנינים אמתיות ולא מלאכותיות, סיכות יהלומים, שרשראות זהב עם שעונים, שרשראות שחבקו את הצוואר פעם או פעמיים והגיעו עד לחגורה. הן הלכו ברחובות אל בית הכנסת וממנו, מלוות מכל הגוזזטות במבטי צופות, בעצמן אפופות ענן אבק שהשמלות הארוכות מדי הרימו, מטאטאות בהן מבלי משים את הרחובות.

מי היו הכליזמרים? הייתה זו משפחה שכללה כמה אחים, והייתה להם מעין חזקה על המקצוע. קראו להם הֶרֶצֶקס, ואיש לא ידע כי היה זה כינוי, שמקורו כנראה בביטוי שֶׁחֹק: "הֶרֶצֶם בום-בום". רק כאשר האח הבכור והמוכשר שבהם (ניגן בכמה כלים), עלה לגדולה במלחמת העולם הראשונה – מינו אותו למנהל חבורת נגנים, תוך הענקת דרגה של נושא דגל דומני, והיה על החיילים לתת לו כבוד – רק אז נודע לנו כי אין שמו דוד הֶרֶצֶקָה אלא מנדלבוים, שם משפחה נאה בפירוש. כאמור הייתה התזמורת שלו, במושגים ההם, כלל לא רעה, אך עלו עליהם בשמם הטוב הכליזמרים של צ'ון (תיאופיל ברוסית), להביאם היה בגדר מותרות, לכן, רק בעלה של פֶּרְדֵּה מוכרת הפרות, שהיה קבלן, הרשה לעצמו. ליקקו אצבעות מנגינתם.

חתונה רבנית

הרב שלנו, יונגרייב או גור אריה, בעל הדרת פנים יש לומר, זקן רב-מידות, במראהו הנאה יכול היה להעמיד בצל את היהודי הנאה מהולנד, של רמברנדט, אך מעולם לא הניח לצלמו משום "לא תעשה לך פסל". הרב הנאה שלנו השיא את בתו הבכורה, חנהלה, לבן של רב מברדיטשב. החתונה התייחדה בכך שאת פני המחותנים יצא לקבל בחור בלבוש קוזקים, רכוב על סוס. התהוללו במשך כל השבוע עם יהודים חובשי שטריימלים שבאו בהמונים ותפסו את המקומות החשובים בבית הכנסת. בזמן הקריאה לעליות לתורה בעת "עבור שנדר", לא נידב איש מהם אף לא פרוטה אחת. זכורה לי הערה של אבי, שהיה אז גבאי של בית הכנסת הגדול: "מי שרגילים תמיד לקחת, אינם רגילים לתת".

חתונה טרגית

זכור לי כי אצל אלמנת המלמד משה פוקס, חיתנו בת עם בחור מרדזיוויל. התקבצו ובאו מספר מחותנים מצד החתן, בהם אח של החתן, ילד כבן עשר. היה יום חם, והילד הלך לרחוץ בנהר שלנו גורין. משו אותו טבוע. הלכו לשאול את הרב מה עושים. התשובה הייתה: "בלי כליזמרים, אך להמשיך בחתונה".

הנעל הקטנה

לפני הימים הנוראים, היינו אנחנו, נערי החדר, מתגנבים אל הקלויז, מתנפלים על השופר כדי לנסות להפיק ממנו תקיעות, שברים ותרועות צורמניות. תמיד נתקלנו ליד השופר בדבר הראוי לתשומת לב. במקום הקדוש שבו היה מונח, הייתה מונחת מטפחת ראש שחורה ונעל קטנה שמראה מוזר, עשויה עור שחור, ללא עקב, כמו גרב, וסביבה מקלעת רצועות.

מעולם לא ידענו מה לנעל במקום הנסתר, הקדוש ביותר בקלויז, עד אשר סיפרו לנו כי זו נעל חליצה.

מכאן ואילך התייחסנו בדרך ארץ אל הנעל, עוד יותר מאשר אל השופר. וכי דבר של מה בכך הוא, אלמלא נעל זו הרי עלול לקרות אסון לאלמנה, בלא הנעל עלולה הטרגדיה שלה להיות כפולה, חלילה.

כדרכם של ילדים, רצינו כבר שיחיה לנעל שימוש אי-פעם, ולבבותינו הקטנים פעמו וציפו לרגע כזה.

ויום אחד זה קרה.

בעצמי הייתי עד כשהנעל גילמה תפקיד ראשי בנוהל המייסד.

בעצמי ראיתי את עמי בחשכתו.

בית אחד לפני בית המרקחת של רשובסקי, גר נחום לכטיצור. בתו התחתנה עם בחור בשם משה, ממקום על דרך קרמניץ. האיש הצעיר מת לפתע, והותיר את אשתו ללא ילדים ורק עם גיס בן שנה.

האלמנה הצעירה נאלצה, האומללה, להמתין שתיים-עשרה שנים עד שהגיס הצעיר ישחרר אותה ויאמר כי אינו רוצה בה לאישה. שתיים-עשרה שנים משמיות וגלמודות, מה חבל, סבלה באלמנותה, קשורה לקפריזה של ילד פעוט ותלויה ברצונו הטוב. אך הוא לא יכול לגדול מהר יותר, והיא נאלצה להמתין.

עד אשר בעזרת השם, והיא כבר הזדקנה ומאסה בחיים לאחר שתיים-עשרה שנים, האישון הצעיר היה בר מצווה ויכול היה "לשחרר" אותה ולחרוץ את גורלה. הוא נתן לה חליצה והנעל נכנסה למשחק.

פרטים רבים פרחו מזיכרוני, אך את אשר אני זוכר, זוכר אני כמו היה זה היום:

הקלויז גדוש אנשים. הדיין עורך את הטקס. אנשים עוצרים את נשימתם ורק לוחשים: "שא, עכשיו לא מדברים", כל אחד רוצה להפגין את בקיאותו בעניין, לא חשים אפילו שעדת אנשים חכמה מתעתדת לסגת מאות שנים לאחור, ולהתחבר לצדדים של שבטים נודדים פרימיטיביים, פראיים למחצה. כל אחד נהנה בהיזכרו במובאה מן הגמרא, שהאחר אינו יודע אותה, מחכים כיצורי פרא, מתוך הנאה שלא להם קרה הדבר.

בא הרגע. מפרידים את האלמנה מן הכלל במטפחת השחורה, כמצורעת מחוץ למחנה. הדיין מדבר אליה מעד "לקיר" הבד השחור. מי מבין את משמעות המילים הארמיות החשוכות. הגיס הקטן, השחקן

הראשי של המופע המתוחכם, מבין פחות מכולם את המתרחש. לפתע משתדר שקט, מורים להתרחק עוד יותר מן האלמנה האומללה, והנעל מלאת הסוד נופלת, מושלכת היישר אליה, מידיו הקטנות של ילד חבר מצוה, והיא חופשייה.

ראשית חתאטרון בווישניביץ

מייסד חתאטרון החובבים בידיש אצלנו, היה יוסל בויקיס, אשר שב בדיוק מוורשה שם היה שכיר בבית מסחר. יוסל ספג הצגות מרשימות של אסתר-רחל קמינסקה כשהייתה בשיא תפארתה.

בווישניביץ ביצע יוסל, בעזרת כוחות מקומיים, כמה מחזות דרמטיים בהצלחה רבה.

שחקני חתאטרון, תננים והפטרונים

וישניביץ התרגלה אל חתאטרון. אחריו, ייסדנו אנחנו, הנוער הלומד, חוג חובבים, ובבימויו של [אברהם] פיירמן, בן השוחט, אשר שב הביתה מקייסנב, משכנו הלאה את החוט הדרמטי. שיחקנו את "המלך ליר היהודי", "איש הפרא" ואחרים.

המופעים הסתיימו תמיד בנשף עממי. הנגנים יצאו אל גוזזרות טחנת הכפר, שם היה לנו אולם חתאטרון, ובחסות ניגוניהם העליזים היו הרחובות מתעוררים לתחייה. אגיל ואשמח אצל יהודים. שיחקו בחתאטרון!

בית הקברות הקטן ו"הדיבוק" או אנ-סקי בווישניביץ

ביום קיץ חם נישא ברחוב השוק צלצול פעמונים רעשני, וכרכרה גדולה, רתומה לשני סוסים שחורים, מבריקים ואבוסים, נטתה אל השוק. בכרכרה ישב איש בגיל העמידה, בעל זקנקן קצר, לבוש שכמייה רחבה וכובע שחור רך לראשו. הרחוב נחרד, אנשים הביטו זה בזה, חסרי שקט היו, האין זה במקרה המפקח על רישיונות המסחר, אולי ראוי היה להסתיר בעוד מועד מעט סחורה, ולהציג את החנות בעליבות.

עד כה וכה, הגיע האיש לאכסניה של שמעון בן חיים של שמעון, כולם נרגעו ומיהרו אל האכסניה.

ראו את האיש יוצא עם בונים של שמעון בן חיים של שמעון, ושניהם פונים לעבר החנות שלנו. בנחת, בצעדי משי, נכנס הנוסע המסתורי אל החנות, בירך את אבי בשלום עליכם שופע ואמר:

"מסרו לי כי אתה הנך גבאי בית הכנסת הגדול, ורצוני לבקש ממך שתאפשר לי לבקר בבית הכנסת. אני בא מן המוזאון היהודי בפטרבורג, הרוכש ואוסף למען המוזאון פריטים מפתיעים, בעלי אופי ותוכן יהודי טהור".

אבי שלח אותי לקרוא למיכל השמש עם מפתח בית הכנסת, והלכו לבית הכנסת. פתחו את הדלת הכבדה, המפורזלת מלמעלה עד למטה במסמרי ברזל שראשיהם עבים, וכל הפמליה, ובן הדור החדש בראש, ירדה במדרגות של "ממעמקים קראתיך" ונכנסה לבית הכנסת.

האורה ניגש במתינות אל הבימה ונותר עומד נדהם. על השולחן היה מונח ספר עב כרס, מין סידור מלפני מאות שנים, בכריכת עור מעוטרת, מעשה אמן, בחריתת זהב. הדפים כולם מקלף עבה, וסביב סביב חלב נרות, טיפות של לילות ארוכים, לאורך דורות, שיחודים בכו לתוכו את כאבם ואת צרותיהם.

הוא דפדף בספר ונדהם, כל התחיליות היו באותיות גדולות מעשה אמן. ממש יקר המציאות, יחיד בעולם. נרעש ורכון אל הפריט העתיק, פנה האורח אל אבא ואל הנוכחים שסביב:

"יהודים, אני ש' אנ-סקי, בקשו ככל שתדעו תמורת הסידור, אך מכרו לי אותו".

אך היהודים לא הסכימו, מחפץ כזה אינם מוכנים להיפרד, בשום מקרה ובשום מחיר.

אנ-סקי לא נואש, הוא המשיך ללכת, התעכב לפני העמוד המגולף מעשה אמן, עם שתי שרשראות זהב בקצהו, שמהן תלו שתי ידי זהב, פרושות כמו בברכת הכוהנים.

הוא מוכן לקנות את העמוד, גם אותו לא הסכימו למכור.

אנ-סקי נותר שלו ומופנם, והמשיך להביט סביבו.

בית הכנסת היה גדול ויפה. גובהו שתי קומות. מואר סביב באין ספור חלונות שזגוגיותיהם צבעוניות. בתקרה היו כיפות אחדות, ובמרכז כיפה גדולה יותר, בולטת. במרכז כל כיפה היה פתח קטן עגול, אשר ממנו תלו, על שרשראות פליז מבריקות עבות, מנורות פליז ענקיות מרובות צנתרים.

המנורה המרכזית הייתה ענקית. אנ-סקי היה קונה-כל, אך מכרו לו מנורה צדדית בלבד, אף היא מעשה אמן, מרוקעת בפרחים, ציצים, ורדים וכרובים, אך קטנה ועלובה בהרבה. אנ-סקי היה שבע רצון.

ביקשו כבר ללכת, אך אנ-סקי ראה לפתע אבן מבצבצת בחלקלקותה מן הקיר. הוא ביקש מפלוני לחלץ אותה מן הקיר, ביקש לבחון אותה; הוא ישלם את מחיר תיקון הקיר. נענו לדרישתו, וכולם נדהמו כשהתברר כי בצד האבן שנגלה עתה היו חקוקות ברכות לעיירה ולתושביה, האבן כפי הנראה הייתה עתיקה, ומי יודע מדוע נאלצו להסתיר את הכתובת. אבד כאן סיפור ואין לדבר תקנה. מכאן ואילך נראתה האבן עם האותיות בחזית. את האבן גם כן לא מכרו לו. אך מכל זה הבין אנ-סקי כי בעיירה זו עברו בשתיקה על פרק היסטורי ארוך ורחוק, והוא ביקש שייספרו לו משהו.

ואז הובילו אותו אל אחורי בית הכנסת, סמוך לביתו של ישראל ניוק, והראו לו את בית הקברות הקטן – קבורסל, קברוחל – שהיה מגודר כמו באר, וסביבו עשב פרא צפוף, והזנחה. סיפרו לו כי במשך דורות

באות לכאן נשים ומשליכות שום, כמו בבית עלמין אמתי, כי לפי האגדה, הכנופיות של חמלניצקי, בבואם בדהרה אל העיר צמאי דם ופרועים, נתקלו בתהלוכת חתונה. יהודים הובילו זוג צעיר אל החופה. הם תפסו את החתן-כלה והשליכו אותם חיים אל הבאר.

אנ-סקי הפציר, ללא הצלחה, שינקו את העשב ויוציאו אבן, אולי יש כתובת, אולי נותרה עדות. וישניבין סירבה להחריד משלוותם את המתים.

אך לאחר אירוע זה כתב אנ-סקי את מחזהו הנודע "הדיבוק", ושם נזכר בהבלטה המעשה בזוג, אשר בצאתם מן החופה הושלכו אל תוך באר ולא ידעו חיים.

סרצקי הפרטי שלנו

בא גימנזיסט יהודי מקרמניץ, מן הגימנסיה האוקראינית הממשלתית הראשונה, חבר ללימודים אשר שם משפחתו גולדשטיין. הוא גידל זקנקן קצר על מנת להיראות מבוגר יותר, והחל לקרוא לעצמו אורלנקה, נוצרי. הוא עשה זאת לפי הנחיות שקיבל, לארגן אצלנו חיי ממשל רשמיים. כיוון ששונאים אפשריים עלולים היו להיות פולנים מעברו השני של הגבול בעבר – צבא לא היה הממשל המרכזי מסוגל לשלוח בגלל המספר הרב של גבולות – על כן הוקמה באמצעותו, תוך ניצול תועמלנים חרוצים, מיליציה של איכרים אשר פקחו עין על השוחות שנותרו מן המלחמה שזה עתה נסתיימה. מעלתו של צבא מסוג זה הייתה שהוא לחלוטין לא עלה לקופת הממשל דבר. נשק נטוש היה לרוב, האיכר היה מחופר בשוחות על המשמר. לאכול היה קופץ לביתו הקרוב, או הביאו לו מזון מן הבית.

הפולנים, אשר החליטו כבר לתקוף את האזור שלנו, שלחו את מומחי התעמולה שלהם, ובידעם ובהכירם את הבערות החשוכה של ההמון, החלו להשתמש במוטיב היהודי כאמצעי תעמולה, בהפיצם שמועה כי היהודים הובילו ממזר פוצ'וב ארבעה שקים של לחם הקודש.

על "חטא" כזה, הייתה כוונתם הראשונה לבוא חשבון עם יהודי וישניבין.

בינתיים ראיתי את חברי ללימודים, גולדשטיין-אורלנקה, מובל בין שני איכרים חמושים. בראותו אותי שאל אם אפשר להשיג עגלה לקרמניץ. התפלאתי על פנייתו, הוא, השולט והשורר, מבקש להשיג באמצעותי אפשרות לנסוע אל קרמניץ.

רק בחלוף אירועים אלה, מסרתי לעצמי דין וחשבון באיזו סכנת חיים העמיד אותי בעצם פנייתו אליי.

כאמור, נטשו איכרי הכפרים הסובבים את השוחות ונכנסו לעיירה, מתקבצים ליד בניין המועצה. הסתפחתי בלא שהבחינו בי ושמעתי פלוני, איכר מן העיירה, שהכירו אותו כמעין איש שמאל, שהשיב כפי הנראה לנואם קודם:

"לא – אמר – עם היהודים שלנו אנחנו גרים בשלום כבר מאות שנים, כאשר עלינו ניתך גשם הוא ניתך גם עליהם; כשאותם צורבת השמש, היא צורבת גם אותנו. אם עשו יהודים רע, עשו זאת יהודים אחרים, במקומות אחרים".

עוד הייתי עומד ומקשיב, אך לפתע אמרה שיקסה אחת לשנייה, מאלה שעמדו בקרבתו:

"ראי, בנה של אתל".

הבנתי כי עדיף לי להסתלק.

ההמון הנאסף נשמע לנואם, אשר יעץ לא לגעת לרעה ביהודי וישוביץ. הם צעדו אל קרמניץ, נוטלים עמם את גולדשטיין [! גולדשטיין], ולמרבה הצער, קיפדו את חייו הצעירים ביער הוריןקה וקברו אותו שם.

טוביה שאג וטחנת הקיטור שלו

בשבתות, בשעות אחר הצהריים, היו נכנסים אלינו שכנים וסתם חברים טובים לכוס תה עם סופגנית או עוגה ספוגית. ניהלו שיחות על המצב היהודי ועל פוליטיקה כללית בכלל.

עם הידידים הנכנסים נמנה טוביה שאג, יהודי גביר, שהדגיש את עושרו בשעון זהב גדול, שעון שהיה שולף מכיס אפודתו, ובמשקפיים במסגרת זהב. פעם אחת שמעתי אותו אומר: "רצונם לקחת, שיכרסמו את בנייני האבן".

אותה שעה לא הבנתי את משמעות המילים. רק כעבור שנים קלטתי את משמעותן. זה היה מיד לאחר הפוגרומים, טוביה שאג חשש שמא ישדדו את רכושו והוא החליט לבנות בניין אבן, והתוצאה הייתה טחנת קיטור חמש-קומתית ובה דודי קיטור ענקיים ומכונות יקרות. הטחנה החלה לפעול והתברר כי יש לה חיסרון, היא טובה מדי בשביל וישניבין – בחודש אחד הייתה מסוגלת להשביע בקמח את כל האזור למשך שנה תמימה, ולעומת זאת הייתה זללנית עצומה של עץ, והיה צורך ביער פרטי למענה.

כאשר הלכו העסקים מדחי אל דחי, הוא השכיר את הטחנה לשני גיסים, שפירא וקרישטל, אשר באו מן העיירה סלבוטה ומיד היו לחידה בעיירה כולה, גברים, נשים וילדים. לשפירא הייתה בת בגילי, שמה גיטאשה – מדברת רוסית בלבד, ממחרת לבית הספר כל שישי ושבת, והם מנהלים מטבח כשר. עם הזמן נודעה לנו המשמעות – מוצאם היה ממשפחת שפירא האמתית.

שפירא וקרישטל הפסידו ממון ניכר בטחנה ועזבו את וישניבין.

כאשר נסע שפירא, שוב נותר טוביה שאג עם הטחנה ועם גירעונות חודשיים עצומים, עד אשר נזדמנו שני קצפים אחים, וקנו את הטחנה בפרוטות. להם דווקא היה יער משלהם, ובטחנה, גם אם לא יום-יום, טחנו. שאג לעומת זאת ירד מנכסיו.

משומדים

אישה יהודייה בווישניבין המירה את דתה, נישאה לגוי, וכרגיל הגוי נעלם והותיר אותה עם מספר ניכר של ילדים. איש לא ידע אם היא אלמנה, גרושה או עגונה. היא חיה את חייה כנחותה ותלושה משני העולמות, דחוייה משתי החברות, אך הפגינה את כמיהתה אל החברה אשר נטשה. מזל ליל שבת הציבה את הפמוטים עם נרות דולקים. היא גרה על גבעה, במעלה הדרך לבית החולים האזורי, ברחוב גויי אמתי, שהחל מעבר לביתו של שמואל בולטר, הבית היהודי האחרון.

הנרות היו כזרקור של ספינה אבודה במרחבי ים גדול עיון, הקוראת מן הים ומבקשת רחמים ועזרה דחופה. מעין התקשרות חרשית עם אחים רחוקים, והתנתקות גלויה משונאים קרובים, שכניה, גויים.

מי יוכל להעריך את עומק הטרגדיה שהתרחשה בלבה של האישה הפרימיטיבית הפשוטה, שסברה בתמימותה כי די בקשר של לב-אל-לב למחות שנאה הדדית של עמים.

מקרה שני של המרת דת היה עם יהודי בשם אלתר. הוא התחתן עם גויה שכל חייה כיבסה אצל יהודים והלכה בין בתי יהודים, שעה שהוא נשאר בדירתו. אך כאשר נתקל ביהודי, מיד החל לומר פרק חזנות מתוך משהו בדומה למחזור יהודי.

כאומר, עברו עליי חיי צער די והותר, עשיתי זאת למען ילדי, בל יסבלו הם לפחות מיהדות.

יום אתמול כי חלף, דווקא ילדיו סבלו מן היהדות. שכניהם, חברים גויים טובים, קראו אחריהם: נוצרים מזויפים, גויים מלאכותיים, גם כן טרגדיה.

גם לזה ייקרא אהבה

הוא היה שכן שלנו, בן של מגדל בעל העגלה, מוטל היה שמו. לא בחור קהה חושים, לא מכוער, במיוחד ניכר בגבריותו הנאה בבואו הביתה למנוחה משירות צבאי שעשה במשך ארבע שנים ארוכות במזרח הרחוק. בינתיים, כאשר היה בא הביתה למנוחה, התאהב באחות של בני משפחת קורמיניק (קֶרְמִינִיס).

כששב מוטל מן השירות, ביקש להתחתן עם הנערה בחירת לבו. הוריו וקרוביו התנגדו לשידוך, לא בלי סיבה, אלא מסיבה מעשית – הוא עני, הנערה ענייה, איך ילכו שני קבצנים לרקוד. ויותר מזה, באחד הכפרים מצוי הרשל אוֹיֶּר (כינוי בו זכה בשל קמצנותו), קרוב רחוק שלהם, ויש לו בת, נבונה למד, אמנם היא בעלת חטטים, ומה בכך, יש נדוניה. אך מוטל בשלו: "הנערה אוהבת אותי ואני אוהב אותה". התערבה גיסתו, פייגה של יוסל התורכי ואמרה: "זה שהוא אוהב אותה, רואים, אך מה הוא כל כך בטוח באהבת הנערה? ינסה אותה. יביא לפניה בקבוק מים ויאמר כי זה רעל, וכיוון שאין מאפשרים את השידוך,

ישתה הוא קצת, וחיא קצת, וחסל". הוא הוציא לפועל את הרעיון של גיסתו הערמומית. כאשר הציע לנערה את התכנית להרעיל עצמם השיבה: "רצונך להרעיל את עצמך, הרעל. אני צעירה, אני רוצה עוד לחיות". מובן שהוא התחתן עם בתו של הרשל אויער [אוזן, ביידיש יש ביטוי: כלב עם אזניים, נאמר על אדם רע], גם לזה ייקרא אהבה.

מאיר, כבר דיברו

אינני זוכר מי היה יוזם הרעיון, אך הוא התבצר במוחו של הנוער הלומד – כיוון שהשלטון המרכזי מוטרד בעניין העלאת חינוך העם, נציע למדריך, כי בהתחשב במספר התלמידים של בית הספר התיכון, שהוא משמעותי, ייסדו מוסד חינוכי מתאים בווישניבץ. בתור שתדלנים בחרו בי ובמאיר אוורבוק. אוורבוק מונה לראש המדברים, משום שהייתה לו לשון מושחתת לדיבורים, והוא שאף להיות נואם משוכנע. בשעה היעודה באתי למועצה לראיון עם המדריך. מאיר אוורבוק, לא הופיע בזמן משום מה. כאשר קרב רגע שיחתנו עם המדריך, נכנסתי אליו לבדי ומסרתי לו את הפטיציה של הנוער הלומד. הוא הבטיח לי בידדות לנקוט צעדים בעניין. עד לכל זה היה שמעון ליפשיץ, דודו של מאיר אוורבוק, אשר בראותו אותו בא באיחור אמר לו בצער ובמורת רוח: "מאיר, כבר דיברו!"

הוא בוש בשם משפחתו

חנווני העיר סבלו תכופות מן הקבצנים המחזירים על הפתחים. למשל היו עוברים בעיר לבקש נדבות, ומשסיימו את מסלול הליכתם, החליפו בגדים, אחרים קשרו מטפחת על זקנם, כסובלים מכאב שיניים, על מנת לשנות את מראם ולהתחיל מחדש את קיבוץ הנדבות. אם זיהו אותם, הם נעשו תוקפנים וגידפו או ניאצו בקללות וחרמות.

התקבצו החנוונים ובחרו ועדה, אבי נבחר ליושב ראש וגזבר. נטלו על עצמם מס חברים חודשי מרצון. איציק הארוך (קֶמְניצקי) היה יוצא עם תיק גדול לאסוף את המס, הביאו אל הגזבר, ולשם שלחו את הקבצנים.

"לכו אל הקופה, שם כבר ייתנו לכם נדבה מכולנו".

מובן כי בפני הגזבר היה עליהם להציג מסמך אישי. פעם אחת צץ עני אשר סירב להראות מסמך, סירב אפילו לומר את שמו. כאשר הסביר לו אבי כי בדרך זו לא יוכל לקבל נדבה, השיב בפנים קודרות: "אבל לא תצחק?! שמי זיסה קרפל [כיסן מתוק]".

מובילים את הגבאי לבית הכנסת

אבי היה במשך שתי קדנציות גבאי של הקלויז בו היה לנו מקום קבוע בכותל המזרח, ושם התפללנו. אך בשמחת תורה (זה היה מועד בחירת הגבאים) החליטו מתפללי בית הכנסת הגדול לכבד את אבי בתואר גבאי. בשמחת תורה מילא המון מתפללים את ביתנו. אברהמצי מלמד ניגש אל התנור שלנו, מחא כפיים וצעק: "טס, טס, טס!", כששאלתי את אמי למשמעות הדבר, הסבירה לי כי זהו רמז הפוך, שתוציא את האווזים הצלויים ותגיש כיבוד לציבור.

הובילו את אבי לבית הכנסת תחת חופה, וכל הציבור עשה שמח כמנהג שמחת תורה, מרקדים לפניו עד לבית הכנסת.

על גבאותו של אבי אני זוכר כי בימי יריד צצו גויים, מן הסתם נשלחו בידי מכר יהודי שלהם, בזה הנוסח:

"האם כאן גר הסטרוסטה של הסינגוגה?"

"כן, מה יש?"

"אבדו אצלי סוסים (לפעמים היו אלה פרות או כבשים), כבר תרמתי נרות לכנסייה, והסוסים לא נמצאו, החלטתי כי אם האלוהים שלנו אינו עוזר, אולי שלכם יעזור, הנה הבאתי כסף לנרות".

במקרה כזה, לא נהג אבי לקחת מן הגוי כסף במישרין, אלא אני הובלתי את בעל הדבר היישר אל הפלוש של בית הכנסת הגדול, למקום בו היה צבוע באותיות דפוס מעל לסדק בקיר האבן: "מתן בסתר יכפה אף..." [משלי כא 14], לשם השליך את הכסף. האיכר האמין אז באמונה שלמה כי בדרך זו הולכות גריןונות הזהב לשליחותן האמתית.

מתוך הפרק: עיירתנו, ע' 433 – 454.

מאיר אורבך [אור] המראה העקומה של וישניבין

רצונך הרי זה פרדוקס להגיש בספר זיכרון את הפולקלור הייחודי של העיירה, ונדמה מגוחך לרענן זיכרונות קומיים מן הזמן שקדם למבול היטלר המר. בכל זאת לא יזיק להחיות אפיזודות מחיי יום-יום שהשתרשו עוד בנעורים רחוקים, ונעלמו יחד עם החיים.

כל זה אירע אז...

כשהיית תלמיד ב"חדר" ושנות הילדות שפעו אנרגיה רברבנית, פה ושם עוללת תעלולים שונים.

כשטל הילדות על השפתיים, אשר דיברו שטויות בגילוי לב תמים. אז, כשטויות, יחד עם אותם חברים, פנטזיות ילדותיות ועוללת מעשים למורת רוחם של המלמד או של ההורים והמבוגרים, והיו בך תשוקה ושמחה ושיבועות רצון עצמית.

לפתע הזדקן העולם והתקדר. לפתע אינך עוד ילד, ואתה בורח ומתייחד עם הזיכרונות של כל מה שהיה וקרה סביבך. ואז אתה מבחין ממרחק רב בדרכיך הצעירות, ורואה – היו פעם גם שמחה, גם הומור, גם טל נעורים... כה אחיה, חבל שיישכחו מן הנצח.

מרפרפות בתוכך ללא-הרף תמונות של המציאות האפורה הפרוזאית. במציאות זו גדלת, וככל שתהיה כל תמונה כשלעצמה קטנונית, בכל זאת עז הדחף לספר, מפני, מפני שכך זה היה.

העץ בעל האגסים המרים

ניצב לפניך עץ בוגר, עץ גדול סמוך לנהר, בקרבת ביתו של שמלקה. לכן הוא קרוי העץ של שמלקה. ודאי הוא כי שמלקה לא השגיח על העץ, לא השקה אותו ולא השביחו. סתם כך צמח והתפתח מן הטבע, מסתעף לרוחב ולגובה, וכיסה אפילו חלק מגגו של שמלקה. עץ מניב פרי, אגסים קטנים מרים, כמעט רעל לאכלם.

דווקא אל עץ זה היה לנו, נערי החדר, חשק רב, ורצנו אליו ליהנות מן ההפקר. גם שבענו נחת מרוגזו ומצעקותיו של שמלקה, משום שכדי

להגיע אל הפרי המר, השלכנו אבנים על הענפים העליונים, ולמגינת לבו של שמלקה שברנו את רעפי הגג.

לנו, משנה לשנה, בשעות הפניות מן החדר, היה העץ של שמלקה עם האגסים המרים, אטרקציה. ולנגד העיניים – סמון לנהר – נוף נהדר.

חתונה בעיירה

לאמתו של דבר, חתונה בעיירה הייתה לא רק למען החתן-כלה, המחזותנים והמוזמנים. חתונה היא לכל העיר, משום שחלק גדול מן האוכלוסייה נטל חלק בחתונה. לא מוזמנים, אין בכך דבר. הרושם היה שכל העיר מחתנת, והזוג הצעיר אומץ בשמחה ובשביעות רצון על ידי כולם ללא יוצא מן הכלל.

כבר מיום חמישי שלפני שבת העלייה של החתן לתורה, שררה בעיירה המולת חתונה.

כל אחד התכונן במתח פנימי וביראת כבוד לחתונה של יום שלישי.

ביום שלישי צעדו הכול, מגדול עד קטון, זקן ונער, עשיר ועני, גם מן העיר העתיקה, על הגשר שעל הנהר. כולם צעדו בקבוצות, לחזות בפלא ולראות כיצד מובילים חתן-כלה בתהלוכה לבית הכנסת הגדול.

אלה על הגזזטורות הגדושות, ציפו חסרי סבלנות; ואלה בקרב ההמון על הגשר; המשכילים המתקדמים, על מנת לחמוק מטעם לוואי פרובינציאלי, נדחקו לצדדים, ועם זאת נטלו חלק פסיבי עם כולם, וחוו את התהלוכה השמחה.

לאחר החופה התאספו הצעירים סביב בית החתונה בסקרנות רבה, תחת לחלונות וכל סדק – מתבוננים בנעשה בפנים.

המתינו בחוסר סבלנות להכרזת מתנות דרשה, ובמיוחד לאקט המרכזי, לאטרקציה המרכזית, כאשר הכליזמר והבדחן אברהמצ'יק אלתר בחרוזים, לא בסגנון מעודן במיוחד, אך ברוב פתוס, בעצמו נגן חצוצרה, הוא כתב באינטונציה עזה, בערך כך:

פרודיה על בדחנותו של אברהמצ'יק

גדולה יכולה להיות הפרודיה
במרחב שבין לוזי זרודיה,
או קטנה, למשל מרפאל שטיינר
עד בית האבן האדום של מנדל אפטי'קר.
איך אברהמצ'יק המוכשר, הכליזמר,
פוצח בחגיגות בזמר.
פנים מחוטטים
ועין שיש בה מומים,
באינטימית פואטית עושה את המוזה,
בלשונו של וסיל קוקורוזה.

משתתקים אז הכליזמרים יחדיו,
כשאברהמצ'יק מפגין כישוריו.
על החתן-כלה רחמנות,
כשהוא דורש דרשת בדחנות.
אך לשמוע לא יזיק, בנאמנות,
בדחן אמן, ממש כמו משורר,
על הושבת הכלה במליצה דבר.
אט-אט ובנחת בלי למהר
הכליזמר הבדחן אומר:

גברות נכבדות ואדונים חביבים,
אם רוצים אפשר לכתוב חרוזים
עדינים ודקים כחוטמים,
או עסיסיים וגסים כחבלים.
יתביישו להם חיילים גויים
מחרוזי הבדחמים,
עד שיסמיקו וישתלהבו הפנים.

ובכן, מחותנים חביבים,
חילצו המגפיים אשר בלכה משוחים,
הסירו את הגרביים החדשים,
כשנושפים בקלרניותות,
ורקדו בלי הפסק ברגלים יחפות,
כשאני מלווה במנגינות מתוקות.
סגרו בערב את החנויות,
כדי לשמוע מקרוב את שפת החליליות.

מלאו בזריזות כוסות וגביעים,
כשצד החתן מעקמים אפים,
וכשהגרונות כבר רטובים,
הקשיבו לשמלקה בבס מרעים,
ולחודקה המגובנן,
מתופף מאוד מחונן.
בכינור דוד ריצקה
מנגן לו סתם מיצקה-פיצקה.
ברגשות עזים חמים,
סכנה למצטננים,
כשאלוהינו שבשמים שם,
עושה לכליזמר את מאיר החירש גם.

כולם, כולם, מגדול עד קטון,
העומדים סמוך לכל חלון,
יקשיבו לאברהמצ'יה,
בעלה הנאמן של היפה בונצ'יה:
אינני בדאי, לא שדכן,
רק בדחן הגון ומוצלח, רק בדחן.

גם לא סתם ויזתא קלבסה,
מחרוזים אני עושה פרנסה.
אך שונאי חסרי הנחת,
להם מפרנסת בדחנות יש קדחת.
באוזניים תשמעו הדהודים,
כשאשיר על כל היהודים.
אך קודם אאחל לכלה:
שתהיה לחתן זו המעלה,
אף שהוא מהיר לשון ודבריו שנונים,
מן הסתם כבר הוא יודע על כל העניינים,
והכלה המוצלחת, שיינה-ביילה,
מבינה כבר דבר ממילא.

במזחלת רתומה לארבעה סוסים,
בא המחוחתן העשיר, מן המבוססים,
אברהם-יעקב פרייליך המוכר,
מלך תבואת התלתן והבר.
במוקיים של לכה נאים וגמישים,
עם תיקים בכסף גדושים.

גביר גדול, גמיר,
עלי ועליכם תמיד.
ואשתו בילה-ינטה,
לא סתם מתנדנדת כמטוטלת.
סנטר כפול גדול תפוח,
מרעידה אותו כמו במפוח.
מחלקת מטבעות
מבין האצבעות,
גם מתן בסתר,
אך כמו אשת קיסר בכתר.

למחותן השני ר' וולקה,
הגר על יד הקרולקה,
נגנן אנחנו פולקה.
לדודו של החתן, ר' מאיר,
נגנן שרלה יהודי צעיר.
ועתה אורחים חביבים,
בימי הקרה העזים,
כאן בקן החמים,
שתו לחיים ואכלו מטעמים.

נקווה כי יבואו ימים,
כפי שמאחלים בין אנשים,
שהמחותנת, אודיה-רוזה,
לא תעקם עוד אפה בפוזה.
בשמחה ודמעות בעיניים
תפיץ הבשורה לכל עבר כמים,
הטו אוזן כולם בכיכר,
כלתה, בעזרת השם, ילדה בן זכר.

הדיסקוטק של וישיניץ

נכון, בימים ההם לא היה לאיש מושג מהו דיסקוטק, אף לא בארצות
המודרניות המתקדמות בעולם. בשנים הראשונות של המאה ה-20,
אלוהים ישמור, אך לפי האופנה כיום, היה בווישיניץ מין מקום בילוי
מותאם לטעמו של הדור ההוא.

מוסד זה היה לבירינט שהמו בו מאות ילדים תלמיד "חדר": פרויקה מלמד, נחום טונריר, משה פוקס, יענקל אסני-בייליס, ומעט רחוק יותר, סמוך לבית התפילה צ'ון, גם לייבוש קריפכה.

"הדיסקוטק" היה שייך לזוג: הוא וולקה עם הקבאים והיא מְטַל קופ. וולקה, אומלל וענוש, רגליו שלושה רבעים גודלן, לא היה מסוגל לזוז ממקומו בלא הקבאים. ישב תמיד בין העמודים בכניסה, שאב נחת משמשו החמימה של אלוהים ומן השמים התכולים, וגם מהמולת ילדי ה"חדר".

מטל קופ [ראש], לא משום חריפות שכלה, אלא סתם כך ראש עם מעלה. לא כדאי ללחוץ אותה, את אשת החיל, המפרנסת. הזוג התפרנס ממוצרי "מותרות": גרעינים, בייגלך, פלצלך, סוכריות ומי סודה. בימי חול לתלמידים ובשבתות לבוגרים.

במיוחד תסס "הדיסקוטק" מדי שבת וחג בשעות אחר הצהריים. התאספו נערים בוגרים ונערות לאחר שבוע עבודה, כדי לשבוע נחת ממנוחת שבת-חג. החליפו מילה, נהנו, הסמיקו, פיצחו גרעינים, ירקו קליפתם, קינחו במי סודה. שרו שירי אהבה לוהטים "היכן עומד אתה, תחת חלון, אהובי, יפויפי", גם שירי תוגה עסיסיים, עם חן של גלות או סתם כיסופים עמוקים כמו: "הבה נפרד, הרכבת כבר עוזבת".

מזומנים, חלילה, כי מי סופר קופיקות ומטבעות בני שש פרוטות בשבת, בשטח של ה"חדרים", סמוך לרחוב בית הכנסת ולכלי קודש אחרים. חלקוחות הצטיידו עוד ביום שישי בפתקים: לבן שוויו קופיקה, ירוק – שישיה, אדום – עשירייה. קרוי היה עשירייה, אך שוויו חמש קופיקות בלבד. כדי להתעודד ספרו לפי פרוטות, והמטבע הגדול, עשירייה, התאים לבעלי מקצוע, שהשתכרו היטב, וקנו גם בוטנים ואגוזים תורכיים.

כך התפתחה במרוצת הזמן חבורה אינטימית, גם רקדו קצת על רצפת האדמה של מטל, המכוסה חול צהוב, בליווי פייגלה הזמרת, ששרה כקנרית. התפאורה לא הפריעה כי בלב שררה חמימות, כי הבינו זה את זה ברמז, והשפה הייתה רגשות.

ידוע לנו כי הדיסקוטקים של היום, מעטים מהם אינם משרתים כמרכזי שידוכים, אלא לחיי שעה ולא במישרין לרומן שיוביל לחופה.

אך הדיסקוטק של ויזניביץ בימים ההם, הצדיק את קיומו בתוצאות מזהירות. אני יודע בדיוק: ארבעה רומנים התפתחו שם, וגיבורי שניים מהם פגשתי מעבר לים באושר ובשמחה, עם ילדים ונכדים. אני מזכיר זאת בשיר הלל מיוחד לאכסניה הברוכה של הרומנים שלהם, "הדיסקוטק" של וולקה-מטל.

המגויסים

עניין מוכר, ולא היה זה סוד בברוד, היהודים נקטו בכל אמצעי כדי לחמוק משירות צבאי.

ואכן, על מה ולמה לשרת את הצאר הרוסי? להשכלה חסומות הדלתות, לחכור חווה, יער, טחנה אצל פריץ, אסור. אתה מסכן את החוץ, כמו את החמץ בפסח, ונאלץ לחתום חוזה בשם של גוי. לא אחת אירע שהשם הגויי בלע את הרכוש, ובמקרה הטוב ירש חלק גדול כדמי לא יחרץ. למה אם כך להקריב את הראש למען ניקולאי?

תקופות שונות, אמצעים שונים ננקטו. מי שהיה אמיץ, קטע את בוהן יד ימין, עקר בעוד מועד את כל שיניו. זה היה שני דורות לפנינו. לאחר מכן ראינו בעיירה יהודים קטועי בוהן: הסטרוסטה הנכבד של העיר, יוסל פודים, למעמדו לא הזיק הדבר, הוא אחז את העט באצבעות האמצעיות; אך מנדל החייט הרי צריך היה להרכיב את האצבעון על האצבע כדי לדקור במחט, והוא התאים לעצמו אצבע מתכת עד לעצם, שברקה מרחוק כמדליה. לכן ככל הנראה לא קראו לו מנדל, אלא חייט מדליה.

בדור שלנו נותרו אמצעים כאלה שריד סמלי בלבד לעבר, מעין פרודיה לעבר רחוק, כאשר הצאר חטף ילדים יהודים למשך עשרים וחמש שנות שירות בסיביר הקרה הרחוקה. בימינו לא הטילו בעצמם אנשים מום אכזרי; נקטו אמצעים מתקדמים. במשך כמה חודשים, קודם שהתייצבו לפני הוועדה הצבאית, התענו המגויסים בדיאטה חריפה, לא ישנו, שוטטו הרחק מחוץ לעיר במצעד צבאי, כקבוצת חיילים מאורגנת בגאווה. בהיותם בעיר הרשו לעצמם להתהלל במעשי תעלולים, ובאופן מעורר תרעומת הפריעו את מנוחת הלילה במצעדים ובשירים רוסים-אוקראינים, בקולות רמים; הרעישו ועוררו מהומה ללא הרף עד לבוקר.

פרט לכל מעשי חקונדס של המגויסים, היו גם מעללים קומיים. במיוחד החלפת שלטים. למשל את השלט של אוסטרובסקי, סוחר החזירים, עם ראש החזיר והמעיים, תלו על החנות של סנדר של קופל; על בית המרקחת של מנדל, תלו את השלט של משה שוסטר, עם מגף שחור גדול ומוקי נשים.

כלפי סנדר של קופל חשו כולם רגשי השתתפות עמוקים, כי עבדו היה התעלול בגדר מהתלת דם. יהודי תלמיד חכם, ירא שמים עד מאוד, בורר העיר; ממש עלבון, לא כלפיו בלבד אלא לעדה כולה, שהעריכה וכיבדה אותו. המגויסים הפריזו; לא זו הדרך, כך לגרום צער ובושה. עשו בליל שבת כדי שיהיה תקף עד יום ראשון בבוקר. מעין הפגנת שבת לנשמה יתרה של סנדר של קופל. פוי! אך לבית המרקחת של מנדל רצו בהמוניהם לראות את הפלא. אפילו שלחו לקרוא לו לראות את התצוגה עם כולם. הוא, מתקדם ופרוגרסיבי, בז'קט קצר ומשקפי מצבט מזהב לעיניו, כלורד אנגלי. בא, בדק, עמד לפני בית המרקחת ובמורת רוח רבה שפך את מר לבו לפני כל גל של מתבוננים. מנדל הרוקח, כאיש מקצוע, סבר כי יש לו מרשמים גם למגויסים. ולא הגיב סתם אלא בגדלות, כפי שהייתה חכמתו, גידף וקילל: "אין דבר, יחפנים, נוכלים, נחעבים, כולם ישרתו את הצאר".

המגויסים שמעו את איחוליו ומילים בדומה, והחלו לבקרו מדי לילה באשמורת שנייה, העירו את הפציינט ללא הרף בשירי לכת.

לאחר משא ומתן קצר שילם הרוקח חמישה רובלים כופר נפש לידי יוסל של פסי, יושב ראש בית היתומים.

הרי לך ודע, מגויסים אין מקללים.

מיצד מלמדים דרך ארץ כלפי הקהילה והדואגים לצורכי הכלל

זה היה בימים ההם של אנרכיה גדולה ברוסיה. עדיין לא התגבש ממשל לאחר קרנסקי. הבולשביקים התבססו לפי שעה במוסקבה, פטרוגרד, הכול באזורים מרוחקים מאתנו. באוקראינה שלטה והשתוללה אורגיה של כנופיות שונות: בקייב, המועצה האוקראינית עם ההטמן סקורופדסקי; הפוגרום של פטלורה בפרוסקורוב; מהומות של גויים מקומיים בקרסילוב; בלודמיר, מכנוביצים [קומוניסטים-אנרכיסטים

בראשות נסתור מקנו; סתם התארגנויות של כנופיות באזור וייציה; לא רחוק מאתנו פוגרום צ'ון [תאופול].

הייתה תחושה מוקדמת, מלווה בדאגה וחרדה, וציפייה שיקרה משהו גם אצלנו בעיר. וכי חריגים אנחנו בצרות של יהודים?

ביזמת שמעון אייזנברג ודוד רויניק ובראשותם, התארגנה הגנה עצמית. בשורותיה חבורת צעירים נמרצים כמו וובצ'ק ויודל של נפתלי, שמחה זק, שני בני פריידה של שנצי, ישראל הצהוב ויוקה עם חבריו, אשר בסגנונו של פנדרי [גיבור ספרו של ז' שניאור], בידיהם הכבדות, לא חסו על הגויים בירידים. אך העזו השיכורים להתחולל וחיפשו הרפתקאות, שברו את צלעותיהם, הקהו את הראשים, למען יזהרו להבא. בתצלומים: למעלה שמעון אייזנברג, במרכז דוד רויניק

בעזרת וובצ'ק של נפתלי וזיינוול שניידר, שניהם חיילים אמיצים לאחר שירות צבאי (אפילו אצל ניקולאי קיבלו סרטי הצטיינות), התאמנו בטחנת המים של אייזנברג.

במסירות ובנועזות נמרצת התאימה עצמה ההגנה העצמית למצב. הלוואי שלא תבוא השעה, שאפשר יהיה לעמוד בניסיון. אך השעה באה, ובעת ההיא, האוטוריטה השלטונית היחידה עבורנו הייתה הגמינה – המועצה – בהיותנו מנותקים ממוסדות מממשל בכיר אחרים.

בוקר בהיר אחד, נכנסו בהמולה פראית כמה עשרות רוכבים על סוסים מקומיים של גויים – אחדים מהם יחפים, לובשים יְכִיּוֹת בריפוד מוך, בלויים, עוררו רושם של מחנה שנוררים, חוץ מן המפקד, קצין בעברו, במדי צבא מתאימים – והשתלטו על המועצה. מיד שלחו את משה בעל ה"רגלים הארוכות", המועסק היהודי היחיד במועצה, בתור שליח, ודרשו חמישה בעלי-בתים נכבדים שיתייצבו לישיבה דחופה חשובה.

בישיבה הודיע המפקד – כפי שהתברר לאחר מכן, בנו של איכר עשיר באזור ויז'רדקה, פטקה סלון – בקול נוקשה, כי הוא מכריז על כיבוש העיר, הציג עצמו כמחלקה של טרשצ'נצים, בולשביקים אוקראינים. עד

בוא קומיסרים ראויים, שליחי הממשל הבכיר, תהיה המחלקה שלו אחראית לסדר בעיר ולרווחת האוכלוסייה. עד אז, כיוון שאין רשות בכירה המעניקה להם סובסידיה לקיום השוטף, וגם בשל קשיי תקשורת, הוא מטיל על האוכלוסייה היהודית כופר של 12,000 קרבוניס, שיש להשיגם תוך ארבעים ושמונה שעות, ועוד משהו פשוט: 20 זוגות מגפיים ו-18 ירכיות חמות.

השליחים הזעיקו אספה כללית, והוחלט לחלק את העיר לאזורים, לשלוח זוגות עם רשימת, כמה מס צריך כל אחד שביקרו אצלו לשלם, בהתאם ליכולתו כפי הנראה, על מנת לגבות את הכופר.

באו שני שליחים נכבדים אל מ' ש'. במקום 200 קרבוניס הציע במורת רוח 50 בלבד, והוסיף ברוסית: "קחו, בלי ערעור". השליחים, נכלמים ונעלבים, עזבו בהפגנתיות בידיים ריקות.

מ' ש' היה מטבעו קשה כאבן. סחר במה שחלילה לא נצטרך לו, אך במוצרים, למרבה הצער, נחוצים מאוד. בית העסק שלו – מכרה זהב, והיה קמצן. אמרו עליו בעוקצנות: "גביר בעל כיסים עמוקים, אך ידיים קצרות לנתינה". כינו אותו גם: הציוני המעושה. בכל מקרה שרצה להתפאר הציג מנייה של הבנק הקולוניאלי, כאומר: התעודה של ד"ר הרצל לציונות. בעצמו רחוק מציונות, כבר כשמפלגות ציוניות שונות היו פעילות בעיר. הילכה סברה שקנה שקל פעם אחת בלבד, בשלוש הזדמנויות, בקיצור, שפעמיים קנה שקל בהיותו בדרך. בבחירות לקונגרס התברר כי אין לו זכות בחירה, בגלל השקלים שלא קנה בדרך.

התנהגותו חסרת הטקט של מ' ש' כלפי משלחת הכופר נודעה בעיר כחץ מקשת ברעש מהומה. הייתכן, חסר בושה שכזה, כך להתנהג במצב כה גורלי. לא פלא אפוא שכאשר הגיעה הבשורה המרה אל מטה ההגנה העצמית, החליטו מיד לנקוט אמצעים חמורים. בשעת לילה מאוחרת דפקו על דלתו של מ' ש' שני שליחים אמיצים. מן הצד השני, מבפנים, נשמעה [ברוסית] שאלה דאוגה מלנכולית, בבירור מקול רדום רועד: "מי שם?"

התשובה מבחוץ: "מאנשינו, מן ההגנה העצמית".

שוב מבפנים: "מה רצונכם?"

והשובה מבחוץ: "או כסף או הנשמה. נשמור על רכושכם ועל החיים. איננו שליחים סתם, שיתייחסו בסבלנות לתעלולי הקמצנות שלכם. לא 200 אנחנו רוצים מכם אלא לא פחות מ-250, ואצלנו תבנו, תספרו ותתנו. פתחו את הדלת מְנו, במזומן, כלומר ביד, והכול יהיה בסדר".

שתיקה חרישית חשודה. השליחים כבר מודאגים ומיואשים, גם חשים מורת רוח על הפתוס הברוטלי שבו הפחידו את הברנש; ושם מתרחש משהו שיש בו התרגשות גדולה, כי נשמעת מבפנים תנועה מסתורית. בכל זאת יהודים בני רחמנים. הפסקה חשודה מתמשכת. ממתינים. כעבור דקות נשמע קול של אישה:

"באמצע הלילה אתם עושים בדיחה פרועה כל כך לאדם חולה, מאוד לא אינסטיגנטי, מתחת לכל ביקורת".

משיבים מבחוץ: "ההתנהגות של מ' ש' היא מתחת להתנהלות אנושית, הוא דוגמה מזיקה לחברה, עריק חצוף. עליך להתבייש להיות עם ברנש כזה תחת קורת גג אחת. אנחנו מייעצים לך לשכנע אותו, מחר בבוקר עד השעה עשר להביא כפי שצריך 250 קרבוניס".

השליחים סיימו את הביקור, עזבו והמתינו במתח לבוקר.

מיותר להדגיש מה הייתה השפעת המונולוג האחרון של השליחים על משפחת מ' ש'. למחרת בבוקר, לא המתינו לשעה עשר, בשעה שמונה הביאו אל ועדת הסיוע 250 קרבוניס.

התקרית עם ועדת ההצלה שימשה למ' ש' לקח לפעילותו החברתית בעתיד. מאז ואילך נענה מ' ש' לכל מגבית כספית, באדיבות ובתרומה ראויה: קרן היסוד, קרן קיימת, פעיל בבית היתומים, במילה אחת, מסמורפוזה. כי עם הקהילה אין עושים משחקי להכעיס.

מתוך הפרק: עיירתנו, ע' 455 – 465.

ש' אייזנברג עם הפנים כלפי מטה (בדיחה מרה)

בשנת 1914, כשפרצה מלחמת העולם הראשונה, חצה הצבא הרוסי את הגבול האוסטרי וכבש את העיירה זְלִיץ. העלילו על היהודים כי הם שרפו את בית החולים הצבאי. אסרו את כל היהודים ושלחו אותם אל וישניביץ. בווישניביץ לא היו בתי כלא גדולים במידה כזו שיוכלו להכיל כל כך הרבה יהודים. הממשל הרוסי החרים את בתי הכנסת היהודים ושם כלאו אותם.

בעת ההיא, בראשית המלחמה, נפסקו כל העסקים. אי אפשר היה ללוות כסף, מי שחייב היה לפלוני כסף, לא שילם, ויהודים רבים נותרו ללא פרוטה. ובכל זאת, יהודי וישניביץ קיימו את יהודי זליץ בכל מה שניתן, במשך שבועות. נתנו להם מזון, משקה ובגדים, עד אשר שלחו אותם לרוסיה. יהודי זליץ אמרו כי אילו קרה ההפך, הם לא היו עושים כל כך הרבה.

אחדים מיהודי זליץ שלח הצבא הרוסי לעבוד באזור קולודנה זִבְרָז'. בינתיים קרב מועד הימים הנוראים, והצבא הרוסי התיר ליהודים אחדים לנסוע לחג אל וישניביץ. בין יהודים אלה היה יהודי בשם שמואל זליצער שהתאכסן אצל יוסל אוסטרר.

בבית התפילה הקטן של ר' איצה התפלל מדי שנה, בתור חזן, יהודי מאולכסיניץ בשם ישראל שוחט. כאשר קרב הצבא הרוסי אל אולכסיניץ, ברחו היהודים לאוסטריה (ישראל שוחט עמם), ובית התפילה של ר' איצה נותר ללא חזן.

ימים אחדים לפני ראש השנה בא שמואל זליצער אל ר' איצה ואמר: "אני יכול להיות חזן" וטען: "אני רוצה להתפלל אצלכם, אינני רוצה כסף, אני רוצה רק שתתנו לי מזון, אינני רוצה להיות אוכל חינם".

היהודים מבית התפילה של ר' איצה קיימו מעין אספה. איך שולחים יהודי להתפלל בימים הנוראים אם אין מכירים אותו! הוחלט לשלוח את מסות שמש לשוחח עמו ולגלות אם הוא מתאים להיות שליח ציבור.

מסות שמש שב ושאלו אותו: "מה גילית?"

”אינני רוצה לדבר סרה בשום יהודי, אך בבואי אליו, מצאתי אותו ישן
ופניו כלפי מטה, אין זו מידה יהודית!”

לקחו את שמואל זלזיצר בתור חזן, והוא התפלל בכנות רבה והיטב.

מתוך הפרק: אפיזודות ואגדות ע' 469 – 470.

לואיס רוטמן הרבי ומפקד המשטרה (זיכרונות)

אני זוכר את אשר שמעתי מאנשים חשובים ואמינים בווישניבץ, אירוע שנחקק בזיכרוני על הרבי המפורסם, ר' יוסלה, ועל הפריסטב – מפקד המשטרה, אירוע שמתבקש לשוב ולספרו.

לאחר שמצאו בעיירה טבוע, מיד אסרו את הרבי, ומפקד המשטרה גרר אותו בזקנו ברחובות לבית הכלא.

שנים-עשר אנשים, שהיו בעת ההיא בעלי בתי אבן ובתים, הוציאו אותו בערבות, מפקידים את בתיהם עירבון לשובו של הרבי, אם לא ישוחרר מן העלילה.

מעגמת נפש היה הרבי חלש וחולה. כדי להגן עליו מפני מאסר אפשרי החליטו האנשים הטובים להבריחו לאוסטריה. בדרך הצטנן, ובבואו לאוסטריה, מת.

העירבון כמובן אבד, ודורשי הטוב איבדו את בתיהם.

זמן קצר לאחר מות הרבי, יצא מפקד המשטרה מדעתו והתרוצץ ברחובות צועק בקולות פרא: "זה בעבור הרבין".

וראו זה פלא, כל אלה אשר איבדו את בתיהם על מנת להציל את הרבי, התעשרו לימים בדרך נס.

תושבים חשובים בעיירה, שנודעו כאנשים מאמינים, אישרו את העובדה שראו את מפקד המשטרה מתרוצץ וצועק: "זה בעבור הרבין", והכירו אישית את האנשים שאיבדו את בתיהם והתעשרו לימים.

סבי [שמחה-אייזיק רוטמן] השתדל אז אצל הצאר בבקשה כתובה בעברית נדירה. למרות שהצאר דחה את הבקשה, שלח התובע לקרוא לו אל משרדו, בירכו ונשק לו על העברית המופלאה שלו, שהצאר שיבח מאוד.

מתוך הפרק: אפיזודות ואגדות ע' 471.

יעקב שיינגולד **השדים של וישיביץ** (אפיזודה קומית מן הבית הישן)

כולם מכירים וזוכרים את בית הקברות הקטן – קבורסל, קברותל – תל האבנים המגודל עשב ירוק בקיץ, ומוקף בוץ רב לאחר החגים ולפני פסח. בית הקברות הקטן היה מאחורי בית הכנסת הגדול, מקום שהכול פחדו לעבור לידו בשעת לילה מאוחרת, משום שאמרו כי בית הכנסת הגדול נעשה מואר באמצע הלילה, והמתים באים אז להתפלל; ובבית הקברות הקטן באים השדים לרקוד, כי בעבר הייתה שם באר, ובימי חמלניצקי (ימ"ש) חתונה שלמה – חתן-כלה, מחותנים, כליזמרים – הושלכו פנימה על ידי ההידמקים, ונקברו שם. ילדים וגם בוגרים נהגו לבוא לשם ולהשליך שום; ובערב יום כיפור בבוקר, מיד לאחר התפילה, נהגו יהודים אדוקים לבוא לשם ולקרא תפילות.

יצחק קרמניצקי (איציק הארוך), יהודי גבה קומה, יהודי שהעיר כולה הכירה, התרועע עם כולם, אפילו אל הרב ואל הדיין פנה בגוף שני, הוזמן כמעט לכל החתונות והבריתות. בעת הצורך בפשרה, היה הוא אחד הבוררים.

פעם אחת, לאחר החגים, כשהבוץ היה רב, בשבת לאחר הבדלה, בלילה של שבת כזו הלך יצחק אל השוק להתראות עם חברים ולשוחח עמם על כוס תה, והאריך לשבת עד שעת לילה מאוחרת. בלכתו הביתה דרך סמטת משה הסומא, מקום בו עברה בקושי עגלת גוי, היה עליו לעבור גם דרך בית הכנסת, בבית הקברות הקטן. כאשר קרב לשם, שמע מכיוון בית הקברות צעקה מזוהר ומחיאיות כפיים. הוא לא היה מן הנבהלים, סבר כי חזיר הוא מן הסתם (שהיו מתפלשים שם תמיד בבוץ), נטל אבן והשליך לעבר המקום אשר ממנו באו הצעקות. הצעקות והמחיאיות גברו, והוא החל לראות במדויק שמשוה מתרומם ושוכב. אז כבר היה מבוהל, אזר כל כוחותיו ורץ לביתו, שלא היה אלא במרחק בלוק אמריקאי גדול, נכנס הביתה ומיד התעלף מפחד.

פרצה צעקה גדולה, של מרים אשתו ושל הילדים והשכנים, עד שהתקבצו אנשים בבהילות ובקושי השיבו את רוחו.

כשהתאושש החל לבקש שילכו עמו לראות את המתרחש שם. מיד נמצא מניין יהודים עם נרות וציציות בידיהם, והלכו לפייס את השדים שילכו למנוחת הנצח שלהם.

בבואם סמוך אל יעקל של לייבל, מקום ממנו אפשר היה כבר לראות את בית הקברות הקטן, שמעו כולם צעקות מוזרות וקפיצות מוזרות של יצור, שהפילו פחד נורא. עם הציציות בידיים החלו לקרוא "שמע ישראל", אחדים מהם החלו לסגת בכוחות אחרונים, כי מי מסוגל להתמודד עם שדים פרועים.

אך בראותם כי נוספו אנשים, ניגשו בכל זאת, ומצאו גוי מן העיר, שיכור כלוט, מתגולל בבון. זה היה יוסקה הנגר שהיה עושה כיסאות וספות ליהודי וישניבין. ברגע שקיבל תשלום, מיד הלך לשתות; לעתים בשובו, אם לא השגחו, גנב והלך למכור ליהודי אחר. כשתפסו אותו ואמרו: "יוסקה זה הרי שלי, הרי שילמת לך בעד זה", היה הוא אומר: "שלך, קח לך אותו".

מתוך הפרק: אפיזודות ואגדות ע' 472 – 473.

מ[רדכי] פישמן (וישניבץ-ניו יורק) זיכרונות מעיר הולדתי

שתי משמעויות יש למילה יזכור מבחינתי: חפצים ואירועים שאני זוכר משנות ילדותי; יזכור, שאני וכל הניצולים מעירנו, אסור לנו וגם לא נשכח.

אתעכב על מה שאני זוכר משנות ילדותי.

התחנכתי אצל הורים עניים אשר שלחו אותי ללמוד אצל מלמדים שלא היה צורך לשלם להם כסף רב, ולעתים כלל לא. כיוון שלאבי לא היה כסף, ואני גדלתי, הוא שלח אותי אל תלמוד התורה של וישניבץ, שלא היה לו בניין משלו. הלימודים התקיימו בבתי המדרש שכונו בשמות: בית התפילה של החייטים, בית הכנסת של ר' איצה, בית הכנסת צ'ון וכך הלאה.

מורים יקרים, בעלי השכלה גבוהה, הקריבו זמנם וכישוריהם לחנך את הילדים העניים, רובם נערים, שלא היו להם האפשרויות ללמוד בבית הספר השני, "תרבות". לבית הספר "תרבות" היה בניין משלו, הוא גבה שכר לימוד, והיה בית ספר מתקדם במושגי ימינו.

ההכנסה לקיום תלמוד התורה הייתה מנדבות, שיהודים יקרים התמסרו לאסוף אצל בעלי בתים בעיר. בראש בעלי בתים אלה עמד הירש-מטות סגל (בן של, משה סגל, שרד את המלחמה ועלה לישראל). למרות התנאים הגרועים בתלמוד התורה, תכופות עלינו, אנחנו תלמידיו, על תלמידי "תרבות" בכל נושא.

עד בוא היום בו זכינו לעבור לבניין משל עצמו של תלמוד התורה. יהודים טובי לב השיגו בכל דרך את סכום הכסף הנחוץ, ובנו בניין לתלמוד התורה של וישניבץ.

כשאני כותב כאן על תלמוד התורה, אני נותן דעתי לתורה בתחומים שונים. התורה שהעניקה רבות לי ולניצולים אחרים מעיר הולדתי, באשר הם, וסימנה את דרכנו בחיים. ככל שהייתה ההוראה פרימיטיבית אז, בעיירה הקטנה הפרימיטיבית שלנו, וישניבץ, היא העניקה לנו יסוד ומקור לידע יהודי וכללי.

היהודים היקרים, לא רק נשאו בנטל תלמוד התורה, הספרים ושכר הלימוד, אלא דאגו גם לשלם למורים את שכרם, למעלה מעשרה מורים בעת ההיא, בהם מורים מפורסמים כמו יששכר סוס, ארליך ואחרים. ייזכרו שמות אחדים מן היהודים היקרים שנתנו את זמנם וכספם למען תלמוד התורה, לא לשם הפרסום, אלא למען עולם הבא.

היום היה הדבר משתמע כפעילות חברתית. הרי חלק מן השמות: שמעון ליפשיץ, טודרוס אוורבוק, מתתיהו [מטות] סגל ואחרים שאת שמותיהם אינני זוכר כרגע לצערי.

ברב צניעות, אזכיר את זכרו המאיר של אבי, אפרים פישמן הי"ד, שמדי שבוע הילך בין בעלי הבתים לקחת מהם את המס למען תלמוד התורה. יונצח וייזכר זכרם המאיר של העסקנים ושל הנותנים.

קשה לי בקולמוסי הדל לתאר את האהבה חסרת הגבולות ואת טוב לבם של יהודים עניים עמלים בווישניביץ.

רצה הגורל, ששנים אחדות קודם לחורבן נותקתי מהוריי היקרים ומן היהודים היקרים בשל נסיעתי לחפש פרנסה במקום אחר.

קדוש לי זכרה של עיר הולדתי. ידי רועדות כשאני מנסה להיזכר בעיר הולדתי. דמעות עד מחנק, חיל ורעדה חולפים בגופי כשאני מעיר בקרבי זיכרונות מקהילתנו הקטנה וישניביץ.

יתקדשו נשמותיהם באש קידוש השם אשר בה אוכלו, ולא ימוש זכרם המאיר לעולם מזיכרונה של שארית הפלטה של וישניביץ.

השם ייקום דמם!

מתוך הפרק: אפיזודות ואגדות ע' 474 – 475.

מ[וני] חזן העלילה על הצדיק הגדול ר' יוסלה רדזיווילר

ראוי לספר את סיפור העלילה אשר העלילו על ר' יוסלה מרדזיווילר לפני שמונים וחשע שנים [לערך] בעיירה וישניבין בוהלין, שם התיישב ר' יוסלה לאחר שעזב את רדזיווילר [רדיווילר].

סיבת עזיבתו של ר' יוסלה את רדזיווילר והתיישבותו בווישניבין, בה התרחש סיפור העלילה, נמסרה לי מפי זקן אחד, ר' ישראל ספיר הכהן מווישניבין, יהודי שהגיע לגבורות:

מספרים כי בשושלת האדמו"רים אשר עליה התייחס ר' יוסלה, היה נוהג שעבר בקבלה מדור לדור, לא להישאר בעיר אחת יותר מעשרים שנים. כך נהגו אבותיו הקדושים, וכך ביקש לנהוג ר' יוסלה.

לכן, כשקרב המועד למלאות עשרים שנים מאז התיישב ברדזיווילר, הודיע הרבי לבעלי הבתים ולכל חסידיו על כוונתו לשנות מקום, כמנהג אבותיו.

כמובן, ביקשו קהילות רבות לזכות לכך שהרבי יתיישב אצלן, והיו מוכנות לקבלו בכבוד. אך נראה כי וישניבין נשאה חן בעיניו יותר מעיירות אחרות, והוא הסכים להתיישב בווישניבין.

וכך התפרסמה וישניבין ברחבי ווהלין ופולין, שם היו לרבי חסידים רבים שנסעו אליו. יהודי וישניבין ראו בכך זכייה גדולה.

זה קרה לפני כתשעים ושמונה שנים, בשנת תר"ל. החסידים היו מרוצים כי וישניבין ורדזיווילר משתייכות למחוז קרמניץ והמרחק ביניהן אינו רב.

הרבי בא אל וישניבין לאחר שכבר הייתה מוכנה למענו דירה נאה ומרווחת ובה שמונה חדרים. לעצמו לקח ארבעה חדרים, וארבעה חדרים לבנו סנדר-שמואל, שאכן כעבור זמן קצר מונה רב בווישניבין.

ואף שהיה הרבי מרוצה בווישניבין המשיכו החסידים לכנותו ר' יוסלה רדזיווילר, ובשם זה הוא נזכר עד היום.

אלפי חסידים היו לרבי ברחבי ווהלין ובמקומות אחרים, הרבה יש לכתוב על דרכו החסידית, אך זה עניין לעצמו. כאן רצוני לכתוב על העלילה שהעלילו על הרבי, איך הושיבו אותו בכלא לאחר שנמצא משומד טבוע בנהר של ווישניביץ, מיד לאחר הפסח. כיוון שהיה זה רצח דתי, ראו ברבי אחראי לו.

ומעשה שהיה, כך היה.

היה בווישניביץ פלוני משה שוילס [בנו של שאול], קרופניק – עושה גריסים, שם אשתו צביה וילדיהם שאול ואברהם-איצי.

לצביה היה אח, ישעיה לנוביצר כינו אותו, היה לו "חדר", היה מלמד.

אח נוסף של צביה מת והותיר שני יתומים, מנדל ואברהם-איצי. את מנדל לקחה אליה ואת אברהם-איצי עשתה עוזר אצל דודו המלמד.

כל מעשה העלילה על הרבי כרוך בעוזר, אברהם-איצי, שהמיר לפתע את דתו.

לא ידועה במדויק הסיבה שהביאה אותו לכדי שמד, אך יום בהיר אחד, נמלך העוזר שלנו, אברהם-איצי, בדעתו, די לו להוביל ילדים וללמוד עמם, ולפתע נעלם מווישניביץ. הדבר היה חשוד והחלו לחפש אחריו. חלף זמן-מה ועדיין לא שמעו ממנו, המשפחה הייתה מודאגת בגינו. לא חלף זמן רב ונפוצו שמועות כי אברהם-איצי שוהה במנזר פוצ'וב [פוצ'יב] וכבר מזמן המיר את דתו.

בעת ההיא עדיין לא מלאו לו שש-עשרה.

ניתן לשער מה התרחש בווישניביץ כאשר הגיעה הבשורה המרה אל המשפחה ואל הקרובים. העיירה הייתה כמרקחה. שכחו מסחר ופרנסה, ורק דיברו על המשומד. למשפחה גרם הדבר צער רב ובושה. זו הייתה חרפה וכאב.

ידעו כי מנזר פוצ'וב, הגדול ברוסיה, הוא אבי אבות הטומאה. משם קשה להציל, גם אם רוצים להינצל, "כל באיה לא ישובו" [משלי ב 19]. רע ומר היה להם ולא מצאו עצה.

דודניו, שאול ואברהם-איצי, ואחיו מנדל, קמו ונסעו אל פוצ'יב לראות מה ניתן לעשות במקום; אולי אפשר יהיה להצילו משם. הם התאכזבו מאוד לשמוע כי בלתי אפשרי להתקרב אל המנזר, משום שהוא מגודר בגדר גבוהה, וכל הנכנס לשם נזקק לאישור מיוחד, מעבר לכך אין יוצא ואין בא.

למשפחה בווישניביץ הייתה התקרית מייסרת עוד יותר, משום שהטיחו בהם שלא התייחסו אליו כראוי, לכן עזב. זה היה כמלח על פצעים. בעיה זו גרמה להם כאב לב רב, ותקוותם הייתה להמתין להזדמנות להוציאו מן המנזר, בטוב או ברע.

ההזדמנות באה במהרה במקרה. אף שהמנזר היה מופרד לגמרי מן העיירה, בשל עסקי מסחר ניתנו אישורי כניסה גם לסוחרים יהודים.

יש לדעת, במנזר היו מבנים רבים, שדות, יערות, בוסתנים, שהיו שייכים לו ונמסרו בחכירה גם ליהודים. יהודי שהחזיק בחכירה בוסתן, החזיק בו שומר שלו, יהודי בשם חיים-אנשל מרגוליס. הייתה לו גם בת יפה שהייתה נכנסת תכופות לבוסתן לבלות בו.

באמצעותה חיפשו הזדמנות להוציא את המשומד, כי מדי יום ראשון נתנו למשומדים לצאת אל הבוסתנים לשחק וליהנות מן הפרי. עובדה תכנית, שהנערה תלך עמו הצדה, ומשם אפשר יהיה להוציאו, השומר כמובן סייע.

כיצד התרחש המעשה, נותר בגדר סוד, אך עובדה היא שהוציאו את המשומד והעבירו אותו את הגבול האוסטרי שאינו רחוק משם; הביאו אותו אל סקלה, אל קרוב, ושם השאירו אותו.

שכנעו את המשומד לשוב אל יהדותו, בהבטחה כי הנערה היפה תהיה במהרה כלתו.

זה כפי הנראה השפיע עליו יותר מכל, ונראה שהתחרט על מעשיו. כך לפחות זה נראה במשך זמן-מה. אך לא חלף זמן רב והבחור איבד את שלוותו, ושוב עשה צעד בוגדני.

נודע כי היה אצל הכומר של סקלה, סיפר לו את סיפור המעשה, והביע רצונו להמיר שוב את דתו.

הקרוב בסקלה, מחשש לתוצאות העלולות לנבוע מן המשומד, ביקש שיבואו לקחתו קודם שיהיה מאוחר מד.

ברור היה שאם לא יעבירו אותו למקום אחר, יהיו צרות. לכן כשבאו דודניו אל סקלה, הם הובילו אותו קודם כל אל וישניבץ, והחלו לבקש אמצעים להיפטר ממנו.

עד היום לא נודע מה בדיוק קרה, ומי היו המתעסקים בדבר שסייעו לבערו מן העולם, כי הכול היה בסודי סודות, ואיש לא ידע לאן נעלמו עצמותיו.

המעשה במשומד אולי לא היה נודע כה מהר, אלמלא המקרה שזיהו אותו כשגופו צף ושק קשור לצווארו. הסיקו כי בשק שנקשר לצווארו היו אבנים, וכשנפלו האבנים מן השק שהדגים כרסמו, צפה הגופה ועלתה.

הדבר אירע בדיוק לאחר פסח, כשהקרח נמס. יום שישי אחד, הבחינו לפתע בגופה צפה בנהר. הידיעה פשטה במהירות ברחבי וישניבץ, זקן ונער רצו אל הנהר. אנשים היו סקרנים לדעת של מי הגופה. אחד הדייגים, איצי קוטליאר, יהודי שסחר כל השנים בדגים, וידע להשיט סירה, יצא בסירה להביאה. כאשר הבחין כי זהו אברהם-איצי המשומד, הוא הדף אותו לעברו השני של הנהר.

בינתיים בא פקיד המשטרה ליאבצקי, שדיבר יידיש, וסייע להוציא את הגופה. יהודים בווישניבץ חשו מיד כי עדיף לא להתערב, והתפזרו אחד-אחד. אך הילדים, שיצאו ביום שישי מן ה"חדרים" מוקדם, לא זזו והיו הראשונים לזהות את העוזר למלמד, אברהם-איצי.

פקיד המשטרה שידע יידיש, חקר ושאל מן הילדים יותר מדי. הרי אחם יודעים, ילדים מפטפטים. לא חלף זמן רב וגם מפקד המשטרה בא אל מקום ההתרחשות. הוא היה שונא ישראל אמתי. מיד שלח לאסור את הרבי, בן ערובה עד שייקבע מי אשם.

הרבי היה אז באמצע התפילה, והדבר הותיר בו חותם עז, אך הוא התחזק, והובילו אותו לכלא לחקירה. משראו היהודים כי הרבי משתהה זמן רב, הבינו כי נאסר; ביקשו לשכנע את מפקד המשטרה לשחררו לשבת, אך הוא לא הסכים לדבר על כך והזעם היה רב מדי.

שלחו אל קולודנה להביא את אורי צמח, שהיה מיודד עם מפקד המשטרה, והוא, בקשיים מרובים, הצליח לשכנעו לשחרר את הרבי עד שבת בלילה לאחר הבדלה.

ובכל מקרה הופרעה השבת של יהודי ויזניץ, משום שאסרו גם את הדודנים, את הוריהם וגם את האח מנדל. באותה שבת באו מקרמניץ עוזר התובע וחוקר בית הדין (החוקר של ויזניץ היה אז בחופשה).

בא גם רופא לנתח את הגופה.

מפוציב באה סנדקית עם שלושה משומדים, חבריו. מאוחר יותר באו משם שלושה כמרים לעשות הכנות לטקס ההלוויה שנועד ליום ראשון.

הודיעו בכפרי הגויים להתקבץ ליד הכנסייה שממנה תתחיל התהלוכה. לנתיחה הביאו את הרבי. לנוכח המראה, הקיא את בני מעיו, בקושי השיבו את רוחו. מה שחוו יהודי ויזניץ בשבת ההיא וביום ראשון עד לאחר הטקס, אינם מסוגלים לשכוח עד היום.

רק בתום תהלוכת ההלוויה החלו לבקש אמצעים להציל את הרבי. בינתיים חלפו שלושה ימים, ונודע כי הרבי לא התפלל שלושה ימים משום שהאסירים היו מזוהמים והמקום היה טמא לתפילה, וממילא גם לא טעם מן המזון שהביאו לו מן הבית.

לא בקלות הצליחו לשכנע את מפקד המשטרה לתת לרבי חדר נפרד. הכניסו מיטה, שולחן קטן וכיסא, הביאו ספרים ודאגו לנוחותו עד כמה שאפשר. אך על הוצאתו בערובה, לא היה מוכן לדבר עד שובו של חוקר בית הדין מחופשתו. כאשר בא חוקר בית הדין של ויזניץ ונטל לרשותו את המסמכים מחוקר בית הדין של קרמניץ, הוא כבר לא יכול לעזור בעניין השחרור בערובה, משום שהשתמע מהם שהרצח היה מתוכנן, ושהרבי נטל חלק.

כשקרב חג השבועות, בקושי שכנעו את חוקר בית הדין לשחרר את הרבי למשך החג. היה צורך להפקיד 2,000 רובל, עירבון להחזרתו. הביאו את הכסף אותו לא ראו עוד לעולם. הרבי שב לכלא לאחר החג. עברו שניים-שלושה חודשים, וחוקר בית הדין עדיין חשש להוציא את הרבי בערובה, אך הוא היה תאב שוחד גדול, ובעצמו חיפש עצה לעשות משהו. ככלות הכול נשארו ברשותו 2,000 רובל והוא חשש

שמה ידרשו אותם ממנו, לכן הודיע כי בתמורה ל-8,000 רובל יוציא את הרבי. זה היה במחצית אלול. הסכום גויס והרבי שוחרר עד למשפט.

לימים הנוראים באו אל הרבי חסידים רבים, והכול נראה טוב ויפה. והנה, מעשה שטן, בא מז'יטומיר התובע הראשי, נכנס אל חוקר בית הדין ושאל על רבין יונגרלייב, עליו להתייצב מיד לחקירה חדשה בקרמניץ. כשנודע לו כי הוא משוחרר בערבות, דיבר בחריפות אל חוקר בית הדין, והורה לו לשלוח אותו מהר ככל האפשר אל קרמניץ.

החוקר הודיע כי למחרת יום כיפור עליהם לנסוע לקרמניץ. אך רצו שהרבי יישאר בווישניבץ עד לאחר ימי סוכות הראשונים, והחלו לשאת ולתת עם החוקר. הוא לא היה מסוגל לעזור, היה עליו להישמע לפקודת התובע, והוא מסר את המסמכים למפקד המשטרה לביצוע. דווקא אותו הצליחו לשכנע לשלוח את הרבי ביום הראשון של חול המועד.

הרבי נסע לקרמניץ ביום הראשון של חול המועד, ויהודי קרמניץ דאגו שיקבל חדר נפרד; התירו אפילו לחתוך פתח בגג לצורך סוכה, הדבר עלה כמובן כסף די והותר.

לשמיני עצרת הביאו מניין להתפלל, וגם רב ישראל היה במניין אצל הרב, משום שהוא כהן. האסירים האחרים היו מלאי זעם על כך שפינו את בית החולים למען הרבי, ושנותנים לו כבוד רב כל כך.

בזמן שנסע הרבי אל קרמניץ, נסע בנו, סנדר-שמואל, לז'יטומיר, לשחרר בעזרת פרוטקציות את אביו בערובה, משום ש-8,000 הרובלים עדיין נותרו אצל החוקר. הדבר עלה בידו. מיד נשלח מברק אל החוקר של ווישניבץ, שהרבי יונגרלייב יכול להשתחרר כנגד דמי העירבון המצויים ברשותו. כאשר שב בן הרב אל ווישניבץ, היה בטוח שאביו כבר בבית. התברר שהחוקר לא האמין למברק. כל אחד יכול לשלוח זאת מז'יטומיר. נחוץ לו מסמך חתום, ואז יחזיר את הרבי מקרמניץ.

ר' סנדר-שמואל נאלץ לנסוע שוב לז'יטומיר ולהביא מסמך חתום, ואז שוחרר הרבי עד למשפט. הרבי היה חופשי עד לחורף השני לפני פורים. דווקא כשהיה הרבי בצ'ון קיבל החוקר הודעה להציב את רבין יונגרלייב בקרמניץ בבית הדין המחוזי למשפט.

כשקרא זוורקובסקי, לבלרו של החוקר, את המסמכים, הבין כי עניין רע הוא לרבי, הכניס את המסמכים אל הכובע ויצא אל הרבנית חנהלה, דיווח לה הכול, הודיע על הסכנה לחסידים ויצא בדרכו אל צ'ון [תאופילוף].

בינתיים שלח החוקר לזמן שני שליחים והורה להם לנסוע אל צ'ון, לקחת את הרבי ולהציבו בפני בית הדין המחוזי בקרמניץ. הם נסעו אל צ'ון להביא את הרבי. הרבנית חנהלה דיווחה לידיד של הרבי על ההאשמה שבמסמכים, ועל הסכנה שהלבלר הזהיר אותה מפניה.

בצ'ון היה פלוני, חיים בורוביצר, יהודי נגיד. הוא נטל על עצמו להביא את הרבי לקרמניץ בעגלתו, ושני השליחים נסעו בעקבותיו. הרבי היה בטוח שנוסעים לקרמניץ. הרבנית אף היא הצטרפה. בואם למפנה הדרך אל וולוצ'יסק, פנה חיים לעבר וולוצ'יסק קודם שהבחינו בו שני השליחים, והם המשיכו בדרך אל קרמניץ. העבירו את הרבי אל מעבר לגבול, אל גלינה, שם נותר עד לפטירתו. הרבנית חנהלה חלתה עוד קודם לכן ומתה בדלקת ריאות.

מיד לאחר הפסח התקיים משפטם של האחרים. קרופניק, עושה הגריסים משה שוולס [בנו של שאול] קיבל שתיים-עשרה שנות מאסר עם עבודת פרך, אשתו צביה קיבלה עשר שנות מאסר עם עבודת פרך, המלמד ישעיה לנוביצר קיבל עשר שנים. השלושה נשלחו אל אירקוצק בסיביר. הילדים לא היו בוגרים דיים והם שוחררו. חיים-אנשל קיבל שנתיים ומחצה, אך כיוון שעברו שנתיים עד למשפט, היה עליו לשבת שישה חודשים בלבד.

הנערה שוחררה משום שהייתה צעירה. היא התחתנה ונשאה את השם קארטמן. בזה נסתיים סיפור המעשה בעלילה על ר' יוסלה הגדול, אשר הסעיר את העולם החסידי כולו, והחזיק במתח את האזור שלנו במשך שנתיים תמימות.

הייסורים התישו את הרבי, גם מותה הפתאומי של הרבנית קיצר את ימיו וקירב את קצו. הוא נפטר בגלינה בשנת תרמ"א. יהא זכרו ברוך.

[הדים לספור זה גם אצל משה קורן ולואיס רוטמן].

מתוך הפרק: אפיזודות ואגדות ע' 476 – 483.

א[ברהם] פרייליך **יהודים בני רחמנים** (אפיזודה)

בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 נהגו יהודים לעזוב את רוסיה ולרוץ לאמריקה. רבים, בשל מחסור בכסף, נאלצו להשאיר את נשותיהם וילדים בבית ולנסוע בגפם. לימים, כשהסתדרו קצת ואספו מעט כסף, שלחו להביא את משפחותיהם.

האזור שלנו נמצא סמוך לגבול האוסטרי ומספר ניכר של מהגרים נאלצו לעבור בעיירה שלנו, ויהודי וישניביץ רבים היו להם לעזר בעצה ובמעשה.

אבי סחר עם הממשל הרוסי במישרין, באמצעות חוזה מאושר אשר במסגרתו היה עליו לספק מצרכים מסוימים במחיר מוסכם למשמר הגבול וגם לפקיד ממשל בכירים.

ויחי היום, באה אל רדזיוויל, שגבלה אף היא בגבול האוסטרי, אישה עם חמישה ילדים. האישה החלה לשאת ולתת עם סוכני גבול מסוימים, ולא הייתה מסוגלת לעמוד במחיר שדרשו. נותר לה מוצא אחד, להשאיר אחד ואולי שניים מילדיה אצל אנשים טובים, לא נתאפשר לכולם לגנוב את הגבול, כי לא היה לה די כסף להגיע אל בעלה בניו יורק.

בעת ההיא גרה ברדזיוויל אישה בשם חיה אפלבויס, דודנית של אמי. כשנודע לה סיפור המעשה, לא חשבה הרבה, לקחה את שש הנפשות ונסעה עמן אל וישניביץ, וכל השבעה באו לפתע לבינתנו.

עוד לפני שהספיקו להתרווח, ניגשה הדודנית שלנו ישר לעניין:

"הירשניו, אבאלה, תחילה אלוהים ולאחר מכן אתה, חייב אתה לעזור לאנשים אלה, אישה עם חמישה ילדים, עניים, הבעל באמריקה, הרי אנחנו יהודים בני רחמנים, חייבים לעזור לה לגנוב את הגבול!"

אבי ביקש להסביר להם שאינו עוסק בדברים כאלה, אך הם אינם מאפשרים לו לומר מילה.

שתי הנשים והילדים בוכים ומייללים. לפחות תן להם כנפיים, ועוף עמם אל מעבר לגבול. אך בכייה של האישה נגע מאוד אל לבו של אבא.

זה היה ביום שישי, שבעת האנשים נשארו בביתנו עד לאחר השבת. במשך השבת עיבדו אבא ואימא תכנית מסוכנת (הוא התייעץ עם אימא בכל). הם אפילו לא חשבו מחשבה שנייה מה עלול לקרות אם התכנית תיכשל.

ביום ראשון עם שחר, כשהעיירה כולה הייתה שרויה בשינה עמוקה, ישב אבא צמוד לסוסו ודהר אל בית המכס. הוא בא אל בעל התפקיד הבכיר ביותר של משמר הגבול, וביקש ממנו טובה אישית, לאפשר לאישה ולחמשת ילדיה לחצות את הגבול בלא תשלום, באורח חופשי לגמרי, לאור היום, כאילו הייתה להם תעודת מסע ממשלתית, בהבדל אחד, שהפקיד בגבול לא ידרוש את הדרכון.

לאחר שיקול דעת קצר אמר הערל: "הרשקו, חוצפתך מצאה חן בעיניי, וכיוון שאני מכיר אותך כאדם ישר, אני מסכים לבקשתך, אך עליהם לבוא מחופשים לפריצים, ואני כבר אדאג שמחר, בשעה מוסכמת, יעמוד בשער אדם נאמן עליי, וייתנו להם לעבור ללא כל שאלה.

למחרת, יום שני, התהדרו שישה אנשים במיטב בגדיהם, האישה כפריצה, והילדים, הבנים כאדונים צעירים, והבנות כגברות צעירות. אבי שכר למענם מרכבת דואר עם פעמונים, זה היה ההסכם, והם עברו בשלום את הגבול, כאילו היו פקיד ממשל בכירים ביותר.

אבי כבר היה בבית המכס בעוד מועד (לכאורה בעיניי עסק) לדאוג שהכול יתנהל כשורה.

וכך ניצלה משפחה גדולה מפירוד.

הסיפור היה ידוע למספר מצומצם של אנשים בלבד. בעיר הוא נותר סוד במשך שנים רבות.

מתוך הפרק: אפיזודות ואגדות ע' 484 – 485.

מ[וני] חזן **טובה כנגד טובה** (אפיזודה)

אפיזודה זו, שאני רוצה לשוב ולספר עליה, התרחשה לפני חמישים ושש שנים [לפני מלחמת העולם הראשונה], בכפר הסמוך אל ווישניביץ בוהלין.

סיפר לי על האירוע ר' ישראל ספיר מווישניביץ, יהודי שהגיע לגבורות. באירוע דווח על נוצרי שהתאהב בבת ישראל, ומשלא הצליח לקבל את הסכמת הוריה והוריו, נדבר עם הנערה היהודייה שיברחו בלילה.

הדבר הותיר חותם עז בהורי הנערה, ובייאושים פנו אל קרוב משפחתם, הירש ביסקר, שהחזיק בחכירה את אחוזותיו של הברון פון פליאטה אשר גר בארמון בווישניביץ.

הירש ביסקר אכן סייע בהצלת קרובתו, אך הממשל הרוסי רדף אותו ושילח אותו מן הכפר שהיה בתחום המושב, בטווח של חמישים ורסטאות (כ-53 ק"מ) מן הגבול. לבו הטוב, והטובות שעשה, הן ליהודים והן לנוצרים, הצילוהו לבסוף מהגליה והוא שב לאחוזותיו ולעסקי המסחר שלו. הביטוי "הטוב משתלם" התקיים. כיוון שעושרו בא מאחוזות שהיו ברשותו בחכירה מן הברון פון פליאטה, אפתח בברון, המלומד הגדול.

הברון, שגר בארמון ווישניביץ, היה מן המלומדים הגדולים לפני כחמישים וחמש שנים. הוא היה אסטרונום גדול ופילוסוף.

העובדה ששימש כמורה במשפחת הצאר אלכסנדר השלישי בצארסקה סלה, מוכיחה כי בעת ההיא הוא נחשב למלומד גדול ויודע שפות. ניקולאי השני, יורש העצר, למד בנעוריו אצל הברון. מוצאו ממשפחה מיוחסת בפולין, מקורבת אל המלכות, וירש אחוזות ונחלות רבות. היערות הוערכו במיליוני רובלים. הארמון בווישניביץ, שבו בילה בעיקר בעונת הקיץ, ניצב על הר, מוקף גנים ובוסתנים לתפארת. בקיץ לבלבו הגנים והבוסתנים, והפיצו ניחוח באזור כולו. הוא היה חובב של חפצי אומנות, לכן היו בארמונו תמונות אומנות וציורים של גדולי הציירים, שעלו לו הון תועפות. הייתה לו גם ספרייה גדולה, ויצירות קלסיות, שאסף בקביעות, של כל הסופרים הזרים נמצאו אצלו.

כעבור שנים, כשביקשו לחוביל משם את הספרייה, הטעינו למעלה מארבעים עגלות. מכאן ניתן לשער כמה ספרים היו בספרייה. סברה היא, שידע עברית וציטט תכופות מן התלמוד, לפליאתם של היהודים.

מספרים כי עבר פעם במקרה ליד בית הכנסת של ווישניביץ, הנמנה עם המבנים העתיקים בווישניביץ. הוא הביע משאלה להיכנס פנימה. כשניגש אל דלת בית הכנסת וקרא את הכתובת: מתן בסתר, הוא הוציא עשרה רובל זהב, והטיל אל הקופסה.

בכניסתו פנימה התהלך בראש מורכן, בדק הכול וקרא את כל הכתוב על הקירות. על הבימה היו סידורים וחומשים, הוא פתח כל ספר ואמר מהו.

מדי שנה נסע לחוץ לארץ והביא משם חידושים וחפצי אומנות; אם מצאו הדברים חן בעיניו לא חסך ממון ושילם.

הוא נודע בזת, וכל דבר יקר מציאות הביאו אליו, והוא רכש. כך צבר אוצר של חפצי ערך ואומנות.

לאחר המהפכה נפל כל האוסף יקר המציאות בידי הממשלה הפולנית, בשנת 1920.

האחוזות נמסרו בחכירה. בכפר בוטין היה החוכר הירש ביסקר. המרחק מווישניביץ לא היה רב, וליהודים היה הרבה לספר על הירש ביסקר, משום שהיה מכניס אורחים גדול ובעל צדקה. כבר ידעו, כל מי שחלף דרך בוטין חייב היה לאכול אצלו, הוא פשוט לא הניח להמשיך.

לא הייתה לו שמחה גדולה יותר, אלא לכבד בעצמו את אורחיו. כאשר נסע העירה הביא עמו עגלה מלאה כל טוב וחילק בין העניים. תמך ביד רחבה ברבנים ובכלי קודש. אפילו הגויים בכפר ידעו כי הוא נוהג בהם היטב והעריכו אותו מאוד, ואכן עשה להם טובות רבות.

ככל שהרבה הירש לחלק, כן גדל עושרו. במשך הזמן היו לו עוד אחוזות וטחנות, וגם היה שותף בעסקי מסחר שהיו קשורים ביערות; בכל מקום בו הניח ידו הצליח. אף שהיה רחוק מלימודים, רק בן כפר פשוט, היה לו לב טוב, ושאפת חיו הייתה לקחת לבנותיו חתנים בני תורה ותלמידי חכמים.

הירש ביסקר השיא את בתו הבכורה כגביר אמתי, וצדקה חילק לפני החתונה ואחריה. החתן היה איש ראוי מאוד, בדיוק כפי שאיחל לעצמו, והוא חזר למענו את הכפר נקוביץ, שהיה שייך למושל בקו, רגוף. למושל היה כפר נוסף, מיסקוויץ, לא רחוק מנקוביץ, שם ישב כחוכר, יודל מיסקוויצר.

ליודל זה הייתה בת יפה בשם רחל. היה בכפר נוצרי עשיר שהיה לו בן בשם טימקה. שייגן זה נתן עיניו ברחל היפה, והיה לבן בית אצל יודל.

ובכפר החלו לדבר כי טימקה ייקח לו את היהודייה רחל לאישה.

הוא אפילו רמז להוריו, אך הם אמרו לו להוציא לעצמו את השטות מן הראש. גם הוריה של רחל לא היו מרוצים. טימקה נהג בלי חשבון. ופעם אחת נדבר עם רחל שתעזוב עמו, והיא הסכימה.

ניתן לשער מה התרחש בבוקר, כשנודע כי רחל ברחה עם השייגן טימקה.

ההורים היו מיואשים ולא ידעו מה לעשות. הירש ביסקר היה קרובם, והם הלכו אליו לבקש עצה.

בינתיים החלו דיבורים כי רחל נמצאת במנזר כלשהו ומכינים אותה לקראת המרת דת.

נמצא גוי שדיווח ליודל כי בתו נמצאת במרחק לא רב, בכפר אחר, וגם השייגן טימקה מסתתר שם.

הירש ביסקר פנה אל מפקד המשטרה בבקשה לעזור לו למצוא את רחל היפה אשר נעלמה; אך הוא רצה הביתה אל הוריה. הדבר לא עלה לו בקושי, כי בשום מקום לא חסך כסף.

ואכן לא חלף זמן רב, מפקד המשטרה הלך לכפר אשר בו הסתתרה רחל והביא אותה אל קרמניץ, אל שר המחוז, אשר מסר אותה לידי הוריה. מיד העבירו אותה את הגבול, משום שציפו כי הדבר לא יעבור בקלות, והממשל יבא לעזרת הכמרים של המנזר, אשר בו רצו לנצר את הנערה. וכך היה, הכומר של וישניביץ, שונא ישראל, כתב מכתב

הלשנה למושל זיטומיר, והוא בא לקרמניץ לנהל חקירה. לא חלף זמן רב ושר המחוז בקרמניץ הודח מתפקידו.

גם מפקד המשטרה והסמל של וישניביץ הודחו ונאסרו עד למשפט, ואחרים מונו במקומם.

בעת ההיא הלשין הכומר על חתנו של הירש ביסקר, שהוא מאוסטריה וכי גם יודל מאוסטריה. לא נותר בידם מוצא אלא לעבור את הגבול כדי לא ליפול בידי המשטרה.

הירש ביסקר לא הצליח אף הוא לחמוק בלא עונש, ולפי שעה לא התירו לו לשהות במרחק חמישים ורסטאות מן הגבול, והוא נשלח אל קוניב, מחוז אוסטראה.

כל רכושם היה לאל, ועל הירש ביסקר גם איים משפט.

הירש היה מיואש וחשב איך לחמוק מעונש.

בינתיים הרחיק העניין עד אל המושל הכללי של קייב, טרנטל.

הברון פון פליאטה היה ידיד טוב של טרנטל. מובן שהירש ביקש דרך לזכות בטובה מן הברון, שישתדל בעדו אצל המושל הכללי.

הוא נתן לו מכתב והורה לנסוע לקייב, אל המושל.

הירש ביסקר נסע אל קייב והלך אל לשכת המושל הכללי למסור את מכתבו של הברון.

בשבתו שבור לב, ממתין שלבלר הלשכה יקבל אותו עם בקשתו, שמע את לבלר הלשכה פונה אליו: "אדון ביסקר, מה מעשיך כאן?" הוא מביט בלבלר ואינו יודע מי הוא.

שואל אותו הבלבלר: "לא זיהית אותי? התזכור, שעה שהייתי לבלר אצל מפקד המשטרה של וישניביץ, ואיבדתי את משרתי, הלווית לי עשרים וחמישה רובלים? ועכשיו אתה רואה מי אני? אמור לי מה הביאך לכאן".

הוא מסר לו את המכתב, הלבבר קרא אותו ואמר להירש: "הנה כרטיס הביקור שלי, בוא אליי אחר הצהריים".

הירש ביסקר בא לביתו, ושם סיפר הלבבר לאשתו מי האורח, איך הלווה לו עשרים וחמישה רובל, כאשר איבד את משרתו, ואף לא דרש שטר.

הוא זכה לקבלת פנים נאה, והובטח לו כי הכול יהיה טוב, שיבוא בערב והוא כבר יצייד אותו במסמך אשר ישחרר אותו לחלוטין. וכך היה, הוא הוציא את כל העניין ואת המסמכים משולחנו של המושל, והירש שוחרר ממשפט.

הוא נפרד מן הלבבר ורצה לגמול לו, אך זה סירב לקחת ממנו כסף ואמר: "בעזרת עשרים וחמישה רובלים הגעתי למשרה הגבוהה, ואם יש ביכולתי לגמול לך עתה טובה, אני מרוצה מאוד. סע לביתך ודרוש בשלום מכריי".

הוא גם נתן בידו מכתב אל שר המחוז החדש בקרמניץ, שיחיר לו לשוב לכפר שלו, בוטיץ, ולעסקיו שנוהלו במשך כל הזמן בצורה טובה בידי חתנו טייטלמן.

בלב שמה שב הירש ביסקר הביתה. את הכסף שלקח עמו לקייב, לפדות עצמו, השיב הביתה וחילק את כולו לצדקה בעיירה וישניביץ.

מתוך הפרק: אפיזודות ואגדות ע' 486 – 490.

מאיר אור (אוורבך) חנה-מלכה

כבכל הערים והעיירות בוהלין, כך גם אצלנו בווישניצק, חיינו עם כל טיפוס האנשים, כל אחד מהם עם אופיו החברתי הייחודי. פרנסים, לומדים, בעלי צדקה, גבירים מיוחסים, בקיץ בקפוטות עשויות אריגי צמר, בחורף במעילים מעור כבשים ופרוות בואש, והרוב, מעמד הביניים, באדרות שער כבדות ואדרות כבשים.

ומעמד נוסף, במעילים מאריג גרוע, מרופדי מוך, אנשי עמל מיוגעים, המסיימים את יומם בדלות ובמצוקה. בלילה, חלומות קשים על מקורות קיום, ולמחרת, ממשיכים יום של חיים אפורים בין שמים וארץ. דמויות אומללות, ללא ביטחון ותקווה לשיפור. וביניהן מרחפים באדיקות רוחנית מעין כוכבים בין עננים; לא רבים הכוכבים (אף שהם כה נחוצים) ואחד מהם: חנה-מלכה.

סבתא חנה מלכה ובעלה יעקב ברוך רב בתורה

חנה-מלכה, זקנה כסבתא אך עם חיוך של ילד. באוויר שדבק בו ריח ירכיות של גויים וזפת של עגלות בירידי יום שני – מורגש ניחוח של פרח מלא צוף, המדביק אותך באמונה של רוח אנושית נאה.

חנה-מלכה, בעת שהיא חולפת, מלטפת כביכול את מצחו, ומחממת את הלב בצרי, כשמרחוק מעיפים לעברה מכרים וחיילים מבטי תודה חמים ידידותיים, ומכרים אלה הם אנשי סבל וייסורים, המחפשים אצלה דאגה אימהית, תמיכה רכת לב דחופה.

יש דבר בעולם שכאשר הוא מופיע, נעשה האדם שלו, שמו הוא טוב לב. ממצחה של חנה-מלכה שבלט מן הראש המכוסה במטפחת טורקית, כשהלכה למלא את משימתה – בצבץ סמל של טוב. מבטה החד חדר כל פינה של מצוקה. באצילות ובתחושת השתתפות הגישה עזרה בידים של משי, במיוחד מתן בסתר.

הסתבת הזקנה, קלת רגליים כצבי, לאן היא ממהרת? חסר למישהו לשבת, היא מגישה במרץ ובצניעות עזרה מהירה; לחולה היא מעניקה חסד של ביקור חולים; משתתפת בלוויה לעשות חסד של אמת; ולהבדיל, הכנסת כלה, מתעטפת במטפחת משי, הולכת לאן שצריך, לוחשת סוד, חלילה לא להעליב את הכלה, לא לבייש את המשפחה.

ביקשה, תבעה, דרשה להשתתף במצווה הגדולה. חייבים לתת, מי ביד רחבה, מי בקצות האצבעות, כי מי יעז לסרב ולעמוד בניסיון כשניצבת לפניו חנה-מלכה, שליחת העזרה ההדדית.

נותנים, אפילו התחושה קשה, שלא להיענש במבטה הלא-מרוצה אך החביב של חנה-מלכה.

יש נשים נוספות שעושות למען עניים לשבת, אחת מהן מכלי הקודש והשנייה סתם כדי להתפאר. עושות שליחות עם סל גדול ביד, בחיפזון רב ובחתהדרות של ערב שבת קודש, קוראות בשמות הלוקחים, כדי לעודד, ממליחות ומפלפלות את בקשותיהן הצנועות (מזה חלה, וזה אחיה, לשני מצווה – פיסת דג), עם רכילות על המשפחה הענייה ופרטים לא נעימים. וכך, לא אחת, מלווה השליחות בעלבון לנזקקים, שהם מתחת לכל ביקורת בעיני הנותנים.

לא כך חנה-מלכה, משום שמעשיה מלווים ברגש אנושי עמוק, רצון התנדבותי מעומק הלב, והצעה אצילית לעזור למדוכאים.

מסתתרת עמוק בתוך הצעיף, היא נושאת את המתת בכבוד רב ובדרך ארץ לסובל.

בעצמי שמעתי, ממקורות בטוחים, על מקרה בעיירה: במשפחה רצוצה בת הגיעה לפרקה. ורק הודות ליזמה של חנה-מלכה הוסדרה המצווה של הכנסת כלה באופן נהדר וסודי.

בימים ההם, גייסה מאות רובלים, רובלים צאריים; הודות לגישתה מלאת החיבה, פתחה לבבות של מיוחסים גדולים. משפחה שלמה העמידה על הרגליים, משום שבמרוצת הזמן, הזוג הצעיר, הצליח להשיג קיום טוב, והגיע שוב למעמד המיוחסים.

אחדים מן הנותנים קינאו בחנה-מלכה, כי לתת זה רק שליש המצווה, אך חנה-מלכה הגישה לכל אחד תרופה למכה, משלימה את השליחות עד תומה. שכרה מלא. היא תובעת, לוקחת ונותנת.

מי שלא ראה את חנה-מלכה באה לשליחותיה במטפחת המשי, לא ראה הפגנה חגיגית של חן זקן ומסורת מופלאה, שחייבו להכרה בערכה ודרך ארץ.

ידה מלאות מצוות, אפשר היה להאמין ללא ספק שאינה מנהלת חשבון עם ריבונו של עולם דווקא על חשבון עולם הבא.

נמנתה עם מעמד הביניים, אך ממצחה קרנה דמות של נגידה, עם חן צנוע של מירלה אפרת [גיבורת מחזהו של גורדין], לא על הבמה אלא בחיים ממש, בלב ונפש.

במלוא ההתלהבות, ברוח מופלאה, לב טוב למעשים טובים, פנים זכות עם שרידי יופי חביב, כאמור: מן הכוכבים הזוהרים בענני החיים המונוטוניים האפורים של וישיביץ – חנה-מלכה [רוזנטל].

מתוך הפרק: טיפוסים אנשים, ע' 493 – 495.

[מ'] אלף [מאיר אור] שלושה דורות של יחסנים

אם היית בן וישניבין הרי יודע אתה מה משמעותה של "המשפחה". די היה להוסיף לביטוי "משפחה" את שם הסבא, והייתה לפניך שרשרת של שלושה דורות: הסבא על הבימה, האב ליד דוכן התפילה והנכד בצד.

האב סחר בסדקית או באריגים, וכשנחאפשר – היה סוחר תבואה או קנה יערות לחטיבת עצים, תיווך במכירת נכסים, היה לו הפריץ שלו, אשר אצלו היה "בנקאי החצר". היו לו פריוילגיות, הודות לפריץ יכול להגיע לזיכיונות שרק לגויים הייתה גישה אליהם: מכירת מוצרי מונופול או חכירה.

נוסף לכך, יהודי עם זקן ופאות, ובשבת אולי בקפוטת משי ואבנט, או להפך כבר "מתקדם" בקפוטה קצוצה. עסוק מאוד בעסקים ובענייני קהילה. בעל השפעה בממשל, מקום בו הדלחות נפתחו לרווחה. פעל גם לטובת עצמו, קודם כל למען עצמו, אך גם למען הכלל.

בכל הדרמות ההיסטוריות שהתרחשו בעיירה משלטון לשלטון ובתקופות המעבר, היה עורך דין לא מוכתר לצרות היהודים. התגדל בכך שיהודים אוהבים אותו. גבאים שימשו מלצרים בשמחות שלו. ר' פלוני לכאן, ר' פלמוני לשם – אגדה ממש. כך סיפר על עצמו בעצמו. יחסן, למדן גדול, חסיד נלהב; בהיותו ילד בן שלוש ישב על ברכי הרבי מטריסק. חתן קנוי הוא אצל בעל הבניין הגדול. נוסף לכך, בכוחות עצמו השיג נגידות, חכמה והצלחה.

כאשר רב העיירה הולך לבקר בביתו, הולכת תהלוכה: השמש, במרחק שני צעדים מאחור, והוא עצמו, הרב, הוד מלכות בקפוטת משי צבעונית חסידית, גרביים לבנים ונעלי לכה שחורות, הולך לו כדרך פטריארך, עם הזקן המרשים הארוך היפה, כמו דגל צבעוני גדול, והכול אומר: דרך ארץ!

הרב הולך אל יושב הראש, אל בעל הבית של העיירה, אשר גר בבית האבן הגדול עם השער הרחב. ובעל הבית הרי לא היה הברון גינצבורג או אנשל רוטשילד, גם לא היה לו היתר הוראה. אך היו לו מעלות משלו: היה ישר, מיסודו אדם ישר, ומתמיד בענייני קהילה. יושר,

דייקנות, ומצפון בעסקים ובענייני קהילה. מן ההולכים לבית הכנסת. כל ימיו קיבל פתיחה או נעילה של ארון הקודש. ביום כיפור לקראת נעילה, ניצב כשהוא צם, חיוור אך נחוש, ניצב כנציג הקהילה לא רק לפני הפריץ אלא לכאורה גם לפני אלוהים. מתקדם בהגדרה, אך בתוך בתוכו ירא שמים.

לקראת קבלת שבת צועד בעל-בית עם כל בניו לבית הכנסת, כמו גנרל עם המשפחה-הבריגדה, לעבודת הבורא. במשך השבוע – לאנשים, ובשבת – עם נשמה יתרה, לאלוהים. לאחר הדלקת נרות, הביטו נשים אפופות שמחת שבת, בעד החלון אחר בעל-הבית ההולך עם חמשת הבנים לתפילה, חבורה, שורה, מראה נאה. בין המביטות אלמנה, נוסף לכך ענושת אל, חשוכת בנים, היא מקנאה ושופכת את מר לבה:

"ריבנו של עולם העניק לו יותר מאשר 'מזומן לברכה', ולאחר 120 יליו אותו אל עולם האמת. ארבעה ייטאו אותו על ידיהם, והחמישי לחילופין היישר לגן העדן. חמישה קדושים [קדישים?]. הנשמע כזאת! זכות גדולה בשמים. אלי הטוב, ואם אין אני ראוייה לזה, שיזכו לפחות בנותי ויבורכו בגורל כזה".

וכשנפתחה דלת בית הכנסת – לא כמו בפני כל אחד נפתחה, אלא נפערה לרווחה – ידעו כבר, התהלכה הולכת.

באו ימים של התקדמות פרוגרסיווית, רוחות חדשות נשבו. במוחם של חמשת הגרנדירים [בני היחידה המובחרת] קדחו רעיונות חדשים, לבית הכנסת הלכו לא לאלוהים אלא לאנשים, למען כיבוד אבי! שניים מהם, במדים ובמצחה מבריקה, למדו לימודי חול. ואכן את השפה הרוסית – נפתח חלון לאירופה. מי לי רש"י, רמב"ם, "אורח חיים", ספרי קודש. ראו באודסה תרבות חדשה. אחד ראה במו בעיניו את ביאליק, במו אוזניו שמע את סירוטה. ריצוד בעיניים, לא לכאן ולא לשם, נשמה קרועה – האל ההוא אבד, וחדש לא השיגו. לא שיר השירים בלבד אלא גם פושקין, לרמונטוב, טורגניב, טולסטוי. ועם זאת דרך ארץ בפני האב, בעל-הבית החשוב, יהודי סוחר, מוצאו מיהודים חשובים בלב ונפש, שנתנו ספרי תורה לבתי כנסת. כל חלומותי הרעים על הראשים אשר המציאו כי ילדים בוגדים בהוריהם.

מרקדת הקדושה [כינוי לבנים?] עם כל המתפללים, אמנם על רגל אחת, עומדת בתפילת שמונה-עשרה בעיניים פקוחות, מנצלת את ההזדמנות שהאב עם פניו אל המזרח, מסמנת קיפול, הוגה בדברי חול ומסיימת עם כל המתפללים. בדרך זו משלמת את המס, טובה לאב. וכי דבר של מה בכך הוא להיות בנו של פלוני, ופלוני הוא זה אשר מעומק הלב ובידיים פתוחות משיג מאות רובלים לגמילות חסדים. מיד לאחר מלווה מלכה יקרא לשליסעלע – חיים-הירש [?], ללוות אצלו כסף בריבית, ובלבד שלמחרת בבוקר, כשיבואו העמלים מבית הכנסת או מרחוב בית המרחץ, אלה החיים מן היריד של יום שני, יוכל להעניק להם גמילות חסדים. ואם היריד רע, קשה להחזיר את גמילות החסדים, אל דאגה, לא יכלימו אתכם; בעל-הבית ינחם אתכם, לא אסון, אולי בשבוע הבא יהיה היריד מוצלח יותר; ואנשל רוטשילד של ויזניביץ מוסיף עוד עשרים וחמישה, ומוכן להמתין עד שירחיב, ולקבל יחד את שתי גמילויות החסדים. אלוהים גדול בשמים וכמאמר פרקי אבות: העולם עומד על שלושה דברים ואחד מהם הוא גמילות חסדים.

ובבוא העת, והציונות פרשה כנפיים, בא תורה של הטבעת השלישית בשרשרת – הנכד – הדור השלישי. סערה חדשה באה, אשר מילאה את האופק בשאיפה להדהוד חדש של אמונה, של תוכן, והחיים קיבלו טעם וטעם לוואי. הכול וכולם בתנועה. מעמדות קמו מתרדמה עמוקה, מן החיים האפורים של העיירה הקטנה, והלכו לחפש את הנחשק.

השרשרת בוויזניביץ נותקה.

כיצד קרה הדבר, גוואלד!

היה בכוחה של הרוח החלוצית לעשות את המהפכה, משכה בעצמת איתנים, עם טמפרמנט צעיר ורצון עז, לעבר הדרך לחיים חדשים, בעלי תוכן חדש ומושגים חדשים על חשיבות.

מתוך הפרק: טיפוסים אנשים, ע' 496 – 498.

מאיר אורבך נכדי ר' לוי-יצחק מברדיטשב בוויזניץ

שבט היה אצלנו בוויזניץ, שבט בני דְּבִרִימְדִיקר [רחמני], נכדי ר' לוי-יצחק מברדיטשב. הנכדים, כינו אותם. הם היו שלושה: ר' מוטיה, ר' ישראל, ר' משה. צמחו כענפי עץ אחד, השתייכו למוצא אחד, צאצאים של ר' לוי-יצחק מברדיטשב; אך כל אחד מהם לפי תכונותיו היחידניות, טיפוס מיוחד, וכולם יחד – יחידה מובחרת בבית הכנסת של ר' איצה, עם שם המשפחה דברִימְדִיקר, שליחי ציבור לפני אלוהים בשם כלל ישראל. וכל אחד בנפרד:

ר' מוטיה, מקום עמדו בבית הכנסת, בקיץ, סמוך לדלת, קרוב אל הפלש; בחורף, מקום מושבו מאחורי הקמין. מבודל ובצנעה הוא מנהל את הדאלוג שלו עם ריבונו של עולם, בסגנון של "ממעמקים קראתיך", בתפילה רכה, תפילה זכה, פרט ל"שמע ישראל" ו"שמע קולנו" שהוא זועק בקול רם וקורע לב, ממש כמי שאבדה דעתו.

ר' ישראל, השני בשורה, ניצב במרכז בית הכנסת, סמוך לבימה, קול שקט רגוע, אך אקסטזה פנימית עמוקה. הוא נוקט בכל האמצעים של עורך דין סוליד; להשיג ברוח טובה כל טוב למען הציבור וכלל ישראל. התנוחה שלו: יד ימין ליד האוזן, עיניים עצומות למחצה, יד שמאל פשוטה למרומים. הוא תובע, הוא בטוח שישגי, היד תשוב מלאה.

ר' משה, השלישי, יהודי גבה קומה, מרשים, ניצב במזרח, סמוך לעמוד ולארון הקודש. יהודי בר אוריין מתפלל בלב חם, מותח את הכוונה למדרגתה העליונה, בדיוק לפי הוראת המילים. "אנא הושיעה נא" שלו מלווה בהנמקה, בביטחון. לעתים, שתי ידיו פשוטות אל ריבון עולם, סוער, תובע ודורש ישועה שלמה. בין תפילות אחרות הוא אומר "לכו נרננה" לקראת שבת ואת "קדושה" מתוך כבוד ובאינטרמצו גבוה; ללא ספק יבקעו רקיעים, ותפילתו תתקבל אצל כיסא הכבוד. אין לפקפק, כאשר דרישותיו הצודקות של ר' משה יעלו בידו, ישימו הרי לב להמלצה של ר' לוי-יצחק מברדיטשב, כן, הוא לבטח בשליחותו.

כפי שאנחנו רואים, עשה כל אחד מן הנכדים בנפרד משהו במקומו, וכולם יחד עמדו על המשמר, כנציגים מסורים לכלל, בתחניות אינטנסיביות זכות.

חיבה מיוחדת הייתה לנו אל ר' משה. הוא היה פופולרי משום שקיים מצוות שיבת ציון. הסכיתו ושמעו כיצד:

זה היה בזמן ההוא, מיד לאחר הצהרת בלפור, כשעירנו התעלתה בהתלהבותה לארץ ישראל. בנו של ר' משה, שלמה-זלמן, עדיין בחורון צעיר, נדבק אף הוא מן התנועה הציונית המפרכסת. ר' משה בשום אופן לא הסכים להרשות את עלייתו של שלמה-זלמן. איך יוכל להתייחס לזה בסבלנות אם שלוש פעמים ביום הבטיח להמתין ל"תקע בשופר גדול לחרותנו", איך מרשה לעצמו אדם להמרות את הבטחת ריבונו של עולם וכך חאפ-לאפ להיות בשורות החלוצים המודרניים, הייתכן? לא, זה לא יקרה. לנכד של ר' לוי-יצחק יש סבלנות, הוא ימתין לוויזה האמתית ולזמן המיועד בסיעתא דשמיא.

אך בשלמה-זלמן קדח ללא הרף רעיון העלייה לארץ ישראל. הוא התעקש, התווכח, ביקש לשכנע. ראה ר' משה בבירור כי אין זה דיבוק, רחמנא ליצלן, אלא פשוט שאלת חיים אצל שלמה, אולי רמז משמים, והתנגדותו אינה כשורה ועלולה לגרום למרד באבות. הוא הרי שינן לבנו שלוש פעמים ביום "ותחזינה עינינו בשובך לציון" לא סתם בעלמא, אלא עמד ביראת כבוד ופניו אל המזרח, וסיים ב"וכשנים קדמוניות", ואפשר שנזכר בשיבת ציון של גולי בבל בתקופת עזרא ונחמיה.

ר' משה נכנע, בתנאי שייתן שלמה-זלמן חקיעת כף כי בכל עת ובכל תנאי ובכל מצב, ישמור בקפידה על תפילה והנחת תפילין.

שלמה-זלמן קיבל את התנאי, ובעלייתו היה לחלוץ של משפחת דברימדיקר, ולאחד העולים הראשונים של ווישניביץ; והביא לכך שעם הזמן עלתה משפחתו הגדולה של ר' משה היישר לירושלים.

עם הזמן עלו בנותיהם של ר' מוטיה ושל ר' ישראל, ומענפי הנכדים בווישניביץ הסתעפו תפוחות בישראל, שבט של משפחת דברימדיקר בירושלים, תל אביב, רחובות ורמת גן. שבט פורה ומסועף – כה לחי!

מתוך הפרק: טיפוסים אנשים, ע' 499 – 500.

חיים בָּכָל ר' הירש ביסקר (דיוקן פילנתרופ אהוב בן וישניביץ)

לכל עיר ועיירה ברוסיה הישנה היו גבירים משלה, בעלי-בתים משלה, ושורה של עניים. עירנו היפה וישניביץ הייתה כשאר הערים. אך בין הגבירים היה אחד שהיה מפורסם ואהוב על כל בווישניביץ בשל לבו הרחב ומתן צדקה ביד רחבה. שמו היה הירש ביסקר.

הירש ביסקר נולד באוסטראה. אביו, אברהם ביסקר, נודע אף הוא במעשי הצדקה שלו. הירש ביסקר התחתן עם בת וישניביץ, מלכה, בת של אריה גרינברג. הירש היה נאה וגבה קומה, בעל הדרת פנים. מעשי הצדקה שלו תאמו את קלסתריו הפנימי והחיצוני. האיש הזכיר בפניו את משה רבנו, ולב היה לו של אברהם אבינו.

עסקיו היו אחוזות, יערות וטחנות. אחוזתו הגדולה ביותר הייתה בכפר בוטין. בתקופות שונות היו לו גם אחוזות בִּזְוִינְיָאץ, קְרִינְוִצ'ק, לוז', מריאנובקה, דיווידמקה. הוא גר סמוך להר של קרמניץ, מצד ימין. להירש ולמלכה היו שני בנים: שלמה ואברהמקה, ושש בנות: רחל, שפרינצה, ביילה, גיטל, בלומה, לאה. בנה של בלומה טופורוף, ראובן, ובתה אסתר, חברים בארגון שלנו [ארגון יוצאי וישניביץ באמריקה]. אברהמקה גר בברזיל.

הירש ביסקר זכר את כל העניים והחולים. לחולים סיפק רופא ותרופות, והלך בעצמו לבקר אותם. לעניים שלח עצים מן הכפר, ונתן להם פתקי אישור לקמח מן הטחנה שלו. בערב פסח שלח לחצר בית הכנסת משלוח של מזון הנחוץ לפסח, וזה חולק בין העניים.

מנהל הטחנה שלו אמר לו פעם שהוא מחלק יותר מדי פתקי אישור לקמח. הוא התעס: "אין זה עסקך, מובא פתק תן קמח". אשתו מלכה, שהייתה טובת לב, אמרה לו פעם: "הירש, צריך לתת צדקה, אך במידה, אל תשכח, יש לנו שמונה ילדים". הוא קרא לה לצאת החוצה ואמר: "את רואה את הארובה? – הצביע על ארובת ההקדש – אם לא נותנים צדקה, שוכבים תחת לארובה".

בשבת, בלכתו מבית המדרש, תמיד היה אתו אורה, ואם נותרו אורחים, שלח אותם על חשבוננו אל ניסל, בעל בית המרזח.

הירש היה דמוקרט במלוא מובן המילה. כשסייע לחתן נערה ענייה שלח גם את בנותיו לחתונה, מילא את ארנקיהן כסף והורה להן לשלם על כל הריקודים וגם לרקוד עם כולם. לעתים קרובות בא בעצמו לשמח את המחותנים העניים, הירש היטיב לרקוד.

את ילדיו חיתן כיד המלך. לא הסתפק בכליזמרים של וישיניבין, והביא גם את הכליזמרים של קרמניץ עם הנגן הנודע אהרן-שלמה, ושתי חברות המנגנים ניגנו. אך עיקר תענוגו היה סעודת העניים שהכין למען עניי העיר. הסעודה הוכנה ביד רחבה. הוא הביא את הכליזמרים, רקד עם האנשים העניים וחילק נדבות.

הירש ביסקר חילק גם לגויים עניים, ולכן היה מקובל על הממשל. מי שפגעה בו צרה, מיהר אל הירש, והוא הלך והתראה עם מי שצריך, ופעמים רבות אכן עזר.

פעם פגע אסון ביודל מן הכפר מישקוויץ, אחת מבנותיו התאהבה בשיינץ, והוא הוביל אותה אל כומר בכנסייה להמיר את דתה. נו, לאן רצים? אל הירש ביסקר. הירש לבש את הקפוטא, נטל את המקל, הלך אל מפקד המשטרה וביקש שידאג להוציא את הנערה מן הכנסייה. הוציאו את הנערה והצילו אותה משמד. מפקד המשטרה קיבל בשל כך עונש מאסר, והירש ביסקר פרנס את משפחתו.

קיבל צו גירוש וגר שנה בקוניב

משום שגר בכפר בוטין, בו אסור היה ליהודי לגור בלא אישור מיוחד, גורש למרחק חמישים ורסטאות [53 ק"מ] מן הגבול, והתיישב בקוניב למשך שנה אחת בלבד.

בשל הכבוד שרחש לו הממשל הבכיר, השתדלו למענו, והמשנה למושל ביטל את צו הגירוש. הוא שב אל וישיניבין, ועסק באותם העסקים אך בשם אחר, של יושקה טרמן, נוצרי הגון מאוד מן העיר העתיקה.

הירש ביסקר חי חיים עשירים ועשירים ברוח. היה אהוב על כל העיר. כשמת, 9.1.1905 (ג' שבט תרס"ה), התאבלה עליו כל העיר. בעת הלווייתו נסגרו כל החנויות, וכל העיר באה ללוותו למנוחת הנצח שלו.

מתוך הפרק: טיפוסים אנשים, ע' 501 – 503.

יואל-עקיבא זוסמן **אברהם-יהודה כץ** (תדפיס מעיתון, ויזניבץ, 12.3.1926)

ביום שישי, 12.3.1926, נסע לארץ ישראל תושב מקומי קבוע ועוסק ציבור, האדון אברהם-יהודה כץ מן האנשים הטובים והנאים שהייתה עירנו מסוגלת להוציא מקרבה. אחד האנשים הנעלים והמחוננים, אשר קיימו תמיד יחסים מוצלחים מאוד עם כל החוגים. שום מוסד, הנהלה, מועדון, מכון – לא מנעו עצמם מהשתתפותו המוכשרת המיומנת. אחד הספורים שעמדו תמיד על משמר האינטרסים של העיר ללא יוצא מן הכלל.

ב-1917, אך החלה היהדות להתארגן, קם א' י' כץ לתחייה, והיה לנותן הטון בכל התייעצות ובכל פגישה.

ניהל ועדים, החיה את הבמה, תמיד היה הוא המארגן של כל הצגה, והופיע בעצמו כשחקן. הוא ייסד בתי ספר, ספריות, קורסי ערב. חיפש עבודה, יצר, השתוקק להתפתחות.

נתהוותה מלחמת מעמדות, התלקחו מריבות מפלגתיות. הוא הפך למגשר והבין איך להרגיע את הרוחות; הביא להבנה וכולם צייתו לו.

פרצה מלחמת אזרחים במדינה. מהפכות שלטו. על העיר איימה כליה מקבוצות של צבאות פרטיזנים שונים. הוטל כופר, דרישות מזון. התהווה מחסור בשטרות קטנים, דבר שגרם לפוגרומים נוראים במקומות רבים. הכול הוסדר באופן זה:

כץ עם אחרים ייסדו ועד, הגנה עצמית, שידע גם איך לרצות את כל הכנופיות וכיצד לנהוג בהן, ורכש לעצמו מוניטין כזה שבכל המטות עוררה הפעילות פליאה, ורחשו בהדרגה דרך ארץ כלפי הוועד.

א' י' כץ עבד בשיתוף פעולה עם הקהילה היהודית, היה מייסד ספריות, יושב ראש התנועה הציונית, עבד עם ועדות של קרן קיימת וקרן היסוד והיה תורם קבוע להן, היה מייסד וחבר במשרד ארץ ישראל המקומי, מייסד ויושב ראש "תרבות", מייסד והמשנה ליושב ראש ארגון הסוחרים המקומי, חבר מועצה במועצה הנוצרית המקומית, חבר בסיים המחוזי [המועצה האזורית] בקרמניץ, חבר בוועדות הסניטריות-היגייניות, חבר בכל מוסדות הצדקה המקומיים. סוחר הגון ומוכשר, איש אינטליגנטי מלא ידע כללי, ידע ארבע-חמש שפות. בעל מלאכה

שהצטיין בשלוש-ארבע מלאכות עדינות כמו צבעות, נגרות, זגגות ועוד ידיעות מסוג זה.

הוא גם היה אהוב על כל האוכלוסייה הנוצרית ונכבד על המנגנון האדמיניסטרטיבי.

ימים אחדים קודם נסיעתו קיבל מן הסטרוסטה בקרמניץ מכתב פרדה, שראוי יותר לכנותו כתב הערכה, מעין תעודה המתארת בצבעים יפים ומודה לאדון כץ על פעילותו המסורה, הישרה והנאמנה בסיים המחוזי; על היותו לעזר רב, שתמיד עבד למען פיתוח האזור, בכל עת ובכל מובן.

ב-11 במרץ התקיים במועדון הפקידות ערב פרדה מן האדון כץ, עם מכרים נוצרים רבים.

באו אורחים חשובים מאוד, כל האינטליגנציה, בעלי תפקידים למיניהם, סגל ההוראה של בתי ספר ממשלתיים, מנהל בית הספר המקצועי של המועצה האזורית בווישניביץ, מפקדת המשטרה המקומית. האריסטוקרטיה, כל הפקידות והנשיאות של המועצה המקומית הנוצרית, הכוללת את העיר ועשרים ושבעה כפרים, וכל ידידיו הטובים הקבועים.

הוגשו לו חפצי ערך נאים, מתנות למזכרת: קופסת טבק כבדה מכסף עם מונוגרמות של המועצה, אלבומים נאים עם כתובות, תצלומים רבים עם הקדשות. נישאו נאומים שהאירו את דייקנותו, ניתחו את אופיו הייחודי, וסקרו את פעילותו החברתית רבת השנים לטובת כל, ללא יוצא מן הכלל.

בעת הפרדה, שהייתה בשעת לילה מאוחרת, התנשקו עמו כולם, לחצו בחום את ידו, וחובילוהו לביתו חבוק.

פרוצדורה דומה התנהלה במשך כל השבוע שקדם לנסיעתו. מבוקר עד שעת ערב מאוחרת נתמשכו מדי יום טורים ארוכים של תושבי וישניביץ, זקן ונער, ללא הבדל מין, להיפרד ממנו.

ביום רביעי, 10 במרץ, ארגן הנוער הציוני המקומי נשף גרנדיוזי לכבוד האדון כץ במלון בריליאנט.

קריאות להרמת כוסית, איחולים, שתיית לחיים, נאומי שבח ארוכים, שעשועים, דקלומים, שירה והלצות, נאומי החשובה של כץ ומשפחתו – כל אלה נמשכו שעה ארוכה, עד שעת לילה מאוחרת; ומי יודע כמה זמן עוד היה נמשך הבילוי הידידותי אלמלא האזעקה הפתאומית, כי ביתו של פלוני, ישראל פייר, במרכז צפוף בתים בעיר, עולה באש.

אף שהשרפה הוגבלה מיד, פגם הדבר מעט, הציבור המבוהל התפזר אחד-אחד, ואת הפרדה הותירו ליום האחרון.

ביום שישי, 12 במרץ, הורגשה ברחוב הדואר – פוץ' טובה, בווישניביץ, תנועה ערה משעת בוקר מוקדמת. הרחוב הוצף לפתע אנשים שבאו להיפרד, וללוות את כץ לפחות קילומטרים אחדים, חרף השלג שירד כל הזמן בנשיבה עזה ובמטחים.

הם עמדו בקבוצות גדולות צפופות בבית ומחוצה לו, משוחחים בערנות, שבים ומונים את מעלותיו הטובות ואת כל המועיל שעשה תמיד במשך הזמן הארוך.

נכחו גם מכרים נוצרים רבים ועל פניהם ניכרו קשיי הפרדה מידיד אהוב. בין השאר נראתה הסצנה הבאה:

איכר מקומי צעיר, לא מבעלי היכולת, שוזר חבלים, שהיה מוכר אותם לחנותו של כץ, עמד למן השחר בביתו של כץ, מלא צער, חיבק אותו מדי פעם, נשק לו ובכה מאוד.

עם טור המלווים הארוך הלך אף הוא עד הרחק מפאתי וישניביץ, ואז, כשבני הנוער שרו שירים לאומיים עליזים, הלך הוא בראש מורכן, במצב רוח עגום, רוצה ואינו מעיז לגשת אליו פעם נוספת ולהתנשק עמו.

כץ הבחין בזה, הוא יצא מן הטור, קרב אל האיכר ושאל: "למה אתה בוכה כל כך אומלקו?" "כי קשה לי מאוד" – השיב ופרץ בבכי קולני מבלי שיוכל להמשיך לדבר.

מתוך הפרק: טיפוסים אנשים, ע' 504 – 506.

מרים מאליו (פרייר) קופת חולים בווישניביץ קורותיו של מוסד

וישניביץ, היה לה כפי הנראה כוח משיכה. אבי, אברהם של דוֹבְצִיה, יהודי מתוככי רוסיה, שהה כחייל רוסי בווישניביץ בשנים 1914-1917, השתלב בחייה, למד לאהוב את הנוער הציוני התוסס והשתתף בכל פעילויותיהם. אט-אט התאהב בנערה בת וישניביץ, יתומה, אמי לעתיד, התחתן עמה והיה לבן וישניביץ לנצח.

יהודי וישניביץ עשו הכול על מנת שהחתן-כלה הגלמודים לא יחושו את בדידותם, הובילו אותם לחופה משה ורייזל פֶּלֶקֶן, יענקל ואתל אייזנברג.

בשבת באו ר' שונה וְלֶקֶס ור' פסח גולד (וטניקֶרפֶּדֶן?), לקחת את החתן לבית הכנסת, ונתנו לו מקום של קבע בבית התפילה של ר' איצה.

אבי לא שכח זאת. וישניביץ שימשה לו דוגמה ואתגר למעשים טובים. הוא חש חוב קדוש לעיירה האהובה, ונדר נדר לעשות למענה משהו, בהתאם לכוחו הדל.

השנים חלפו, הפרנסה דחקה, והייתה לאבי עגמת נפש שאינו מקיים את נדרו.

באחת השבתות נדבר עם חברים, בעלי מלאכה כמוהו, והחליטו לייסד ביקור חולים למעוטי יכולת, אנשים משלנו.

בהתייעצות השתתפו: זלמן שניידר, ישראל של חיה-שיינדל, מנדלי שניידר, יוסף של קופל, יענקל שייקליס, קופל בלכר, אבי, ישראל נלקיס וקריפיצר (?).

בראש האספה עמד ר' משה שוֹיֶלֶס [בנו של שאול], למדן גדול.

ראשית פנה הוועד אל הנוער העובד בבקשה להעלות בחבורת החובבים שלהם הצגת תאטרון, שהנסותיה יהיו קודש למטרה זו, והנוער נענה לקריאה.

כל החברים הנכבדים הלכו למכור כרטיסים בבתיים, איש לא סירב.

ההצלחה הכספית הייתה גדולה. זה הוסיף תעוזה לפעילויות עתידיות, שיחקו בתאטרון באורח אינטנסיבי, השחקנים כזכור לי היו: אלקה של ציפה, פייגה של ציפה ובעלה, אברהם של סָנֵיק, אליעזר שקולר, מניס פודיס, אחותו שפרינצה ולָקר, משה נודלר.

התחייבו גם לאסוף מדי חודש תרומות כסף לתמיכה בחולים. יהודי וישניבץ החביבים תרמו מחצית הזלוט, זלוטי שלם, ואחת-עשרה משפחות התחייבו לחמישה זלוטי מדי חודש, ועמדו בדיבורן.

אני זוכרת אותם, רבות דיברו בהם אצלנו: אהרולי שאג, רחל של טודרוס [אוורבון], שכר [יששכר] סופר, שמעון ליפשיץ, דבוסייה של בנימין, היכל האמוט, מלציה קליינמן, דוד גניס, מוטיה שפיגלמן, בני המשפחות ביסקר ומרדר, אני זוכרת אותם ומזכירה אותם משום שנתנו גם כסף נוסף כשהיה כורח בכך.

לאחר מכן גייסו את הרשל, חתנו של משה שוֹלֵס, והוא נהג ללכת לאסוף כסף מדי חודש בחודשו וקיבל שכר.

התפתחה וצמחה קופת חולים. כל תורם וכל מי שהוועד אישר, יכול ליהנות מטיפול רפואי ותרופות על חשבון ביקור חולים.

זה היה מוסד, ביטוי אמתי של עזרה הדדית, ועל כך אני גאה בעיירת הקטנה.

אבי, קורן מהצלחה, החליט לפתח זאת לבית חולים, ולא נח עד שהדבר עלה בידו.

בעיירה ניצב מבנה עקום ומט ליפול, הקדש נטוש, דיירי העבר שלו עזבוהו ועברו לבתים משלהם. הוועד הפעיל את הרב, ונתקבל אישור מן המועצה להפוך את ההקדש השומם לבית חולים מועיל.

הרסו את המבנה, המקום היה ריק, ולך ובנה. היכן לוקחים כסף? פנו אל ועד הסיוע של יוצאי וישניבץ באמריקה. הם שלחו אלינו כסף והוחל בבנייה.

בחגיגת הנחת אבן הפינה נכחו שליחים של ועד הסיוע של יוצאי וישניבץ באמריקה, ודומני כי בן של רחל של טודרוס גזר את הסרט.

השמחה עוד גדלה עם צמיחת הקירות. לאחר מכן חיברו במסמרים את הגג וקיוו כי לבנה אל לבנה, מסמר אל מסמר, תושלם המלאכה.

למרבה הצער לא נתגשם החלום. עם בוא הסובייטים הם הפכו את הבניין לבית קולנוע. איגוד בעלי המלאכה התפורר, ועמו התקווה ליזמה יהודית מוצלחת במדינה של גויים.

מה שאירע לאחר מכן עם וישניביץ אנחנו יודעים. אך כשאני נזכרת בקורות מוסד זה, צץ לנגדי אבי כיהודי חם ומוכשר, ועמו אמי, אשתו, כחברה רעיונית בחיים, אשר ויתרה על תענוגות הבית ושיחות משפחה כדי לאפשר לו לעשות משהו למען אחיו הפועלים ולמען עניים, עניים יהודים קבועים.

יבורך זכרם לנצח.

מתוך הפרק: טיפוסים אנשים, ע' 507 – 509.

מיכל פישמן

עם ראשית העבודה על הספר נתקבלה הידיעה על מותו של פישמן. להלן הערכה לאישיותו מתוך העיתונות. המערס

מיכל פישמן, מבוני הקואופרטיבה [הקולקטיב] ובית העם, ונשיא "פלורסטה" ו"מדינת ישראל", שניהם במרכזאות כפולות משום שהם יותר מאשר קואופרטיבה, יותר מבית עם, ויותר מבית ספר – הם הביטוי ליצירה היהודית, תוצאה של עקשנות, פרי חריצות; הם השאיפה למשהו נעלה יותר, הדאגה למחר.

בית הספר נבנה מחוץ אהבה לילדינו ומתוך אהבה לארצנו היהודית. השם מבטא כיסופים, כיסופים אשר עוד קודם לבית העם ולבית הספר הובילו לארגון הטיול הקבוצתי לישראל.

לכן נחוץ לדעתנו לקיים ראיון עם מיכל פישמן, הנשיא, העומד בראש המשלחת הגדולה אשר חבלה חודש ימים במדינה, תבקר בארץ, תרווה התלהבות, שתשפיע לבטח בשובם על עידוד משימותינו היהודיות לאומיות.

מיכל פישמן מבקר בישראל

שיחה עם מיכל פישמן משמעה עשיית היכרות עם ההיסטוריה של האזור, למן ההחללה הצנועה בתחום הפעילות החברתית עד

להסתעפות הרחבה הנוכחית. שיחה עם מיכל פישמן משמעה גם הידבקות בהתלהבות, בכל מה שהוא יהודי-לאומי.

אנחנו נמצאים בחדר עבודתו, מוקף בחברים לעבודה קרובים. קל היה להגיע אליו, אך קשה לפתוח בשיחה עמו. טורי אנשים ממתינים להתקבל אצל יושב ראש הקואופרטיבה. הנה עליו לקבל מיד משלחת של ארגון צדקה חשוב; כעבור מחצית השעה צפויה לבוא נציגות של הוצאת ספרים יהודית, לבקש שיתוף פעולה של מוסד האשראי; וחוז' מזה, טבעם ורצונם של החברים הוא לפנות אישית אל הנשיא בבעיותיהם. כמעט לא אפשרי לדבר עם מיכל פישמן, אשר צניעותו הטבעית מקשה על מלאכת קיום ראיון למען העיתון.

אך הוא אינו מסוגל לסרב להשיב לשאלות שאנחנו מציגים לו, וכך נודע לנו כי הטיול הקבוצתי לישראל לא אורגן לאנשים ממעמד חומרי איתן בלבד, אלא במיוחד לכאלה שדבר מסוג זה הוא נטל כספי עבורם. לכן מימן קואופרטיבה פלורסטה את הוצאות הנסיעה, זולות מאוד אגב, ונתן כרטיסי נסיעה בעשרים תשלומים, בריבית נמוכה מאוד. באופן זה נתאפשרה הנסיעה, וחלומם של רבים הוא עתה מציאות.

קואופרטיבה פלורסטה למתן אשראי, שמיכל פישמן מכהן בו כנשיא, התפתח באופן יוצא מן הכלל בשנים האחרונות, מאז עומד הוא מאחורי הגה המוסד.

היה צורך להתגבר על קשיים רבים. המאמץ הכבד העניק סיפוק על עשיית פעילות חברתית מועילה ונחוצה. כיום הוא שוכן בבניין מפואר, מונה 5,800 חברים וצוות של עשרים-ושבעה אנשים. הקואופרטיבה גדל משנה לשנה, ואינו עוצר את מהלכי התקדמותו. יחד עמו התעשר האזור בבתי עסק, תעשיות חדשות, במיוחד בענף הריהוט.

"די יידשע צייטונג", בואנוס איירס, 10.2.1961

מיכל פישמן, הוא המים השקטים המעמיקים לחפור, הוא הרוח והנשמה של הפעילות החברתית בפלורסטה ובסביבה, והוא האיש המייצג בצורה הטובה ביותר את משמעות המילה פלורסטה בארגוניטנה של היום. צניעותו לא פגמה בפופולאריות שזכה בה הודות

למאמץ, מרץ, עקשנות ואף קרבנות. הוא נראה בבנק האשראי שלו, בבית העם, בבית הספר "מדינת ישראל", אך גם במוסדות וארגונים המקיפים בפעילותם את כל היישוב של בואנוס איירס: בהנהגת הקהילה, בהנהלת בית החולים היהודי, בהנהלת ביקור חולים ואחרים.

במשפחת עוסקי הציבור היהודים בפלורסטה הוטלה סיסמה: אנחנו מניחים לבונים לבנות. לכן נבחר מיכל פישמן מחדש, בתקופות שונות, לתפקיד הנשיא של הבנק למתן אשראי קואופרטיבה פלורסטה, של בית העם, של בית הספר "מדינת ישראל". זהו אות לאמון שזכה בו. כך מבינים זאת 6,000 חברי הקואופרטיבה, מוסד שלהיות יושב הראש שלו אין משמעו לתת עצות טובות בלבד, למלא תפקיד ולשבת ראש בישיבות; להיות נשיא קואופרטיבה פלורסטה לאשראי, משמעו למלא תפקיד יום-יומי בו, לקבל ולפתור את בעיותיו, לדאוג לאשראי ולאינטרסים כלכליים של אלפי אנשים שיש להם במוסד חסכונות לפעילותם המסחרית, כלומר מקור פרנסה, מרכז תמיכה לטיפוס במעלה הסולם הכלכלי.

לאלפי אנשים סייע הקואופרטיבה בעת צרה, וחלילה בעת אסון. לאלפי אנשים העניק אפשרות לעשות צעד ראשון ביזמה תעשייתית חדשה, בבית עסק חדש. לאלפי אנשים עזר להתקדם, לצמות, לטפס. אלפי אנשים הפך מעניים לגבירים התומכים כיום במוסדות החברתיים שלנו. ומה רב מספר האנשים שחינך הקואופרטיבה לפעילות כלל יהודית.

"דאס אידישע ווארט", ארגנטינה, 18.2.1961

[להבנתי, קואופרטיבה הוא הכינוי לארגון יוצאי וישיביץ בארגנטינה, הארגון הקים בנק יהודי ציבורי בשם קואופרטיבה פלורסטה. פלורסטה היא שכונה בבואנוס איירס].

מתוך הפרק: טיפוסים אנשים, ע' 510 – 512.

המערכת יודל שפירא

בין הדמויות החשובות של וישניביץ, ראוי להזכיר את יודל שפירא, יוזם של עשייה תרבותית-חברתית רבה.

וישניביץ זוכרת אותו היטב, זיכרוננו לברכה!

הנשיא הרבגוני, כך כינו אותו בווישניביץ, את יודל שפירא.

בהכרת טובה העריכו וקיבלו את פעילותו הנמרצת במוסדות שונים, פוליטיים, סוציאליים ומוניציפאליים.

עסקן פעיל ותורם טוב לקרן היסוד ולקרן קיימת, אשר סימל את הציונות המעשית.

כיושב ראש התנועה הציונית הכללית, בשעה שמפלגות נבדלו בחדות בהשתייכותן, נקט שפירא באופן יוצא דופן עמדה לויאלית כלפי הליגה למען ארץ ישראל העובדת. כך דאג לקיבוץ הכשרה, שהיה מסופח אל קלוסובה-רוקיטנה, בעצה ובמעשה.

היה הפטרון הבלתי מוכתר.

לאחר עלייתו לארץ הצהיר שפירא על עצמו כתומך מפא"י בחדרה, והמשיך את פעילותו בשורותיה.

מתוך הפרק: טיפוסים אנשים, ע' 513.

מעשה בדוד רויניק

קיבלנו מכתב בתוספת המחאה. הסיפור מעניין מאוד ואנחנו מביאים את המכתב להלן:

עורך נכבד מאוד, אני פונה אל עיתונכם הנכבד, ומבקש, בלא ההקדמות הרגילות, לגשת היישר לעיקרו של דבר. אני מצרף מכתב והמחאה בסך 7.5 דולר אשר קיבלתי השבוע מארץ ישראל מחלוץ בשם דוד רויניק מווישניביץ, מחוז ווהלין, ומבקש מכם להעביר בטובכם את ההמחאה לקרן היסוד בשמו.

סיפור ההמחאה הוא כדלקמן:

בחיותי בקיץ השנה שעברה באירופה, כשליח ארגון הסיוע המאוחד של יוצאי צ'ון [תאופיל] וחסיבה, נפגשתי בוורשה עם החלוץ הנזכר לעיל ומסרתי לו חמישים דולר ששלחה לו אחות שלו משיקגו באמצעותי; זה אפשר לו להגשים אידאל שהיה לו לנסוע לפלשתינה כחלוץ. הבגדים שלבש כשפגשתי אותו היו מעיל וזוג מכנסיים עשויים מבד שק עבה למלח, צבוע בדיו שחורה. לאחר מאמצים קשים שכנעתי אותו לקחת בגד שלי. עתה, לאחר תשעה חודשים בפלשתינה, הוא כבר קיבל עבודה, קשה למדי, אך די בה לפרנס אותו; והוא שלח לי את הכסף, דמי ערכו של בגד, שחייט העריך שוויו ב-7.5 דולר. הוא סירב לקחת את הבגד עד אשר ידע את ערכו, כדי לדעת כמה עליו לשלם לי בהזדמנות הראשונה שיוכל.

אינני רוצה להשתמש בכסף זה, ואני שולח אותו באמצעות עיתונכם למען קרן היסוד בשמו, דוד רויניק מווישניביץ, עתה בתל אביב, פלשתינה. אני סבור כי הסיפור ראוי לפרסום, למען ידע הציבור על נשמותיהם האצילות של חלוצים.

ש' שיינר, מנהל תלמוד תורה ז'יטומיר

נ' ב' את המכתב מפלשתינה ואת הקבלה על הכסף שלחו בטובכם לכתובת תלמוד התורה למעני.

מתוך הפרק: טיפוסים אנשים, ע' 514.

מ' אלף מכליה ויינמן (קרמנצקי)

מכליה היא תופעה יוצאת דופן בקרב נשות וישניביץ. חייתה עד שיבה טובה, עד גיל תשעים ושלוש. נולדה בשנת 1872 מתה בשנת 1965, כ"ב באב תשכ"ה, בצלילות מלאה.

הותירה משפחה מסועפת. שני בנים, בת ונכדים.

כמו כל אחד בדורות האחרונים חוותה וחייתה את הגלגולים ואת חבלי הייסורים של מלחמת העולם הראשונה.

עזבה את וישניביץ אל פרוסקורוב עם יחזקאל ויינמן, סוחר נכבד, שניהל עסקים נרחבים.

שעה שתנועת השחרור האוקראינית השתוללה, במיוחד באזורי ווהלין-פודוליה, כשהכנופיות של פטליוורה וההיידמקים ביצעו פוגרומים בערים ובעיירות יהודיות, משפחת ויינמן התפנתה אל וישניביץ ולאחר שלוש שנים היגרה לארגנטינה והסתדרה בסנטה פה.

בארגנטינה, צלחה דרכו של אחד הבנים, יעקב ויינמן, במסחר, והוא מנהל עתה קשרי עסקים נרחבים עם ארצות שונות: ארגנטינה, גואטמלה, אפריקה וישראל.

בשנים האחרונות התיישב יעקב בישראל ואת עסקיו הוא מנהל מכאן, ומדי פעם נוסע לארצות עמן יש לו קשרים אינטנסיביים.

סברה היא, כי יעקב ויינמן ידוע בחוגי השלטון הבכירים. כפי שנודע לנו, הוזמן לאחרונה, והיה מן האורחים החשובים בקבלת פנים חגיגית של קונסול גואטמלה בישראל.

יעקב ויינמן מכבד את אמו המתה, לא רק בשל הקרבה, אלא בעיקר כי מכליה ויינמן, בדרכה הארוכה, הייתה לא רק אימא יהודייה טיפוסית בעלת מעלות חיוניות. ביחסה הראוי לציון, האוהב האציל כלפי

אנשים, הייתה גם אם לסובלים ואומללים. רגשי השתתפות ועזרה לאנשים מילאו תפקיד בחייה.

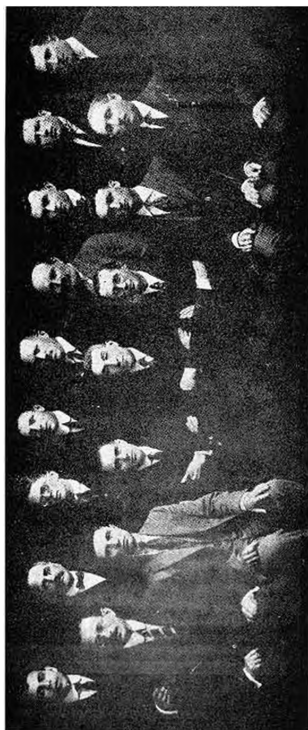
בלב חם ובמסירות עזרה פעמים רבות לאנשים במצוקה, לא על מנת להתפאר, אלא כחובה מובנת מאליה. אין זה אפשרי במאמר אזכרה קצר להביע את כל מעשיה האצילים. נסתפק באילוסטרציה אחת: כשביקרה מכליה במקרה אצל בת וישניביץ בבואנוס איירס והבחינה במצבה הבעייתי, היא אימצה את הנערה לתקופה ממושכת, דאגה לקיומה, ולאחר מכן השיאה אותה ביד רחבה.

יעקב ויינמן מכבד בזה את אמו המנוחה, ומנציח את זכרה בנר תמיד, בספר וישניביץ, לדורי דורות.

מתוך הפרק: טיפוסי אנשים, ע' 515 – 516.

אברהם פרייליך (אברהם של הירש-יונטל) קורות ארגון יוצאי וישניביץ באמריקה

היה זה אחד מימי ראשון, ביולי 1912, כשעברתי מפילדלפיה אל ניו יורק. בו ביום לקח אותי עמו זיסיה קליינברג לפיקניק שיוצאי וישניביץ קיימו בפארק החירות.

שם נודע לי על קיומו של ארגון יוצאי וישניביץ. הייתי אז בן תשע-עשרה.

לפגישה הבאה הפכתי חבר מלא, כפי שהבטיח לי בטקס ההשבעה הנשיא, מאיר בךל, שגילה לי את הסיסמה: לב טוב.

בעת ההיא היו שני נשיאים בלבד: מאיר ברל ולוי [לואיס] פרנס, נשיא הכבוד שלנו לאורך שנים. הם התחלפו ביניהם מדי שנה.

ביולי 1914 פרצה מלחמת העולם הראשונה, והרחוב היהודי התעורר לסייע לאחיותינו ואחינו האומללים מעבר לים.

בתצלום: הוועד הראשון של ארגון יוצאי וישניביץ באמריקה, יושב במרכז לוי פרנס

הוקם People's Relief. ועדים של גברים צעירים ונשים צעירות פשטו מדי יום ראשון בבתים ואספו תמיכה לנפגעי המלחמה.

בקרב יוצאי עירנו הוקמה תנועה לייסוד קרן סיוע עצמית, במיוחד למען וישניביץ. בעת ההיא לא השתייכו מרבית האנשים הצעירים בניו יורק לארגון יוצאי וישניביץ באמריקה.

לאחר משא ומתן, בין מנהיגי הארגון מצד אחד ומנהיגי תנועת הסיוע מצד שני, כונן ועד סיוע כללי, בפקוחו של הארגון, במטרה לסייע לבני וישניביץ. זה היה בשנת 1916. שם הוועד: "קרן הסיוע של הידידים הצעירים לקרבנות המלחמה מווישניביץ ווהלין", בפקוח החברים מארגון יוצאי וישניביץ – Vishnevetz Brothers Benevolent Society.

רוח חיים חדרה לפגישות הארגון, לכל פגישה באו חברים צעירים חדשים. אף שהקרן הייתה בלתי תלויה, דווחו כל הפעילויות בפגישות הארגון.

הוועד היה פעיל מאוד, גייס כספים באופנים שונים, החל בניקלים (אשר שימשו עדיין כמטבע בעת ההיא [5 סנט]) וכלה בדולרים, שמרבית יוצאי העיר התחייבו לשלם על בסיס שבועי.

ראוי לציין כי לא זו בלבד שהוועד לא נטל שכר אלא שילם הוצאותיו מכספו.

1917. אמריקה שלנו נגזרה אל תוך מחול השדים, המלחמה, ורבים מצעירינו לבשו מדים והלכו להציל את הדמוקרטיה העולמית. הסיוע נעצר כמובן בגלל המלחמה.

1919. המלחמה נפסקה רשמית. מרבית צעירינו שבו הביתה. הסיוע התחדש, אך עדיין לא היה קשר עם וישניביץ.

הוועד התכנס ועובדה תכנית לשלוח אל וישניביץ 300 דולר על שמם של שלושה בעלי-בתים חשובים, בתקווה שהכסף יגיע אל וישניביץ לפני פסח, ויסייע בהקלת המצוקה של האנשים העניים בעיר.

הדבר צלח. הכסף נתקבל במועד, החלה התכתבות קבועה, והדבר העניק לוועד מרץ מחודש לפעול למען קרן גדולה יותר, הדבר צלח פחות או יותר. עד יוני 1920 גויס סכום ניכר מאוד, נוסף לסכומים חשובים שנשלחו אל וישניביץ בהזדמנויות שונות.

בה בעת נעשה מהלך לשלוח אל וישניביץ שליח אישי עם משימה כפולה: ראשית, להביא סיוע כללי לעיר, וגם ליחידים נזקקים, כי הממשל הפולני תמך בערך הדולרים, ומעט מאוד נותר מהם. שנית, להעביר מסמכי אפידיוויט [הצהרה בשבועה שהמהגר החדש לא ייפול

למעמסה על ארה"ב] מקרובים אמריקאים, וגם די אפשרויות כספיות על מנת שאלה שיש להם הזדמנות לעזוב את וישיניבץ ולבוא לאמריקה, אכן יוכלו לבצע זאת.

החבר לוי [לואיס] רוטמן, אחד העסקנים הפעילים בארגון ובסיוע, החליט לנסוע אישית אל וישיניבץ כדי להעביר את משפחתו. הארגון הגיע עמו להבנות שינהג כנציג הארגון, ויביא עמו מזומנים במידה שתאפשר להיענות לכל הצרכים של אלה שיפנו.

בו בזמן נסע גם ויליאם קרסנוב להביא את משפחתו לאמריקה, וגם הוא סייע בפעולות ההצלה.

היזמה נסתיימה בהצלחה עצומה. הביאו מסמכים – הצהרות חוקיות וגם מזומנים, ונאסף סכום של 55,000 דולר. הסיוע, כלומר הוועד, העביר אף הוא סכום כסף גדול.

אני זוכר זאת כאילו אירע אך אתמול, איך ריפד עצמו בחגורת כסף, שנמצאו בה 55 שטרי כסף, כל שטר בערך של אלף דולרים אמריקאים, חוץ מצרורות נוספים. זה היה בערך ביולי 1920. הוא יצא לדרכו במזל טוב, שב מדרכו בשלום בנובמבר 1920, והביא עמו 262 אנשים, פרט לאלה שנאלצו להישאר תקועים ליד האנייה מסיבות שונות, עד שקרוביהם דאגו להם במשך הזמן, והם באו כעבור שבועות אחדים.

כמובן, מרבית הבאים זה מקרוב היו לחברים בארגון, והדבר העניק לארגון אפשרויות נרחבות של פעילות ותוכן.

הפגישות בעת ההיא היו אהובות מאוד, ועד הסיוע היה שוב פעיל מאוד עם משימות חדשות. נעשה מהלך לבנות בווישיניבץ מרכז שיהיו בו בית יתומים, בית ספר ומתקני בילוי נוספים.

הוקמה גם קופת הלוואה יחד עם ג'וינט, בתנאי שאנחנו, יוצאי וישיניבץ באמריקה, נתחייב לכסות את כל ההפסדים שיהיו אולי לקופת הלוואה.

המחויבויות הגדולות לא הרתיעו אותנו משליחת סכומי כסף מסויימים לעיר פעמים אחדות בשנה, למען הסובלים ממצוקה כללית: מצות לפסח, עזרה לאנשים עניים לפני החורף, נעליים ובגדים לילדים

ובוגרים. הארגון סייע גם בסכומי כסף ניכרים לג'וינט, היא"ס [Hebrew Immigrant Aid Society] ומוסדות חברתיים אחרים. אמנם לא בא הדבר בקלות, כל פעם שפנה הוועד אל הארגון בבקשה לתרומה, נמצאו מתנגדים שלא הניחו לפגוע בקדושת הקופה של הארגון. אך זה רק הוסיף צבע לפגישות, ולרוב הצליח הוועד. במקום להחליש את הארגון, כפי שסברו אחדים, הארגון התחזק יותר ויותר.

בשנת 1930 פקד את ארצנו משבר נורא. אחדים מחברינו התרוששו, העזרה הייתה נחוצה בסביבתנו. נדרשה גישה חדשה למצב. הוקם ועד מייעץ של חברי הארגון. משימתם הייתה לפתור את הבעיה, וגם בעיות אחרות שאולי יצופו במרוצת הזמן. לוועד המייעץ נכנסו אותם עסקנים של הסיוע, עם מעט יוצאים מן הכלל. המעשה הראשון שלהם היה הקמת קרן הלוואות ליד הארגון, כך שחברים שנפגעו מן המשבר יכלו לקבל הלוואה ללא ריבית, בתשלומים נוחים מאוד.

אחדים ממש ניצלו במעשה זה. בעלי עסקים קטנים נעזרו, כדי שמצוקת האשראי שלהם לא תדחוק אותם אל הקיר. אחדים נתמכו עד אשר החלו לעבוד שוב, ואז שילמו אט-אט. בו בזמן גם וישיביץ לא הוזנחה, וקיבלה תמיכה שנתית.

באה השנה 1933. הנשיא רוזוולט הורה לסגור את הבנקים, וחל איסור על שליחת כסף מחוץ לאמריקה. חג הפסח קרב, הוועד היה מודאג מאוד. יהודי וישיביץ, לא יהיו להם חלילה מצות לפסח. כבר הייתה מסורת לשלוח כמה מאות דולרים לפני כל חג פסח. נמצאה עצה, והכסף שלנו הגיע אל וישיביץ במועד, לפני פסח.

בעת ההיא, כלומר, בשנות ה-30 המוקדמות, נעשה מהלך בקרב חברים אחדים של ה-Society, לארגן מועדון נוער של ילדינו, עם אוטונומיה מלאה לנהל את ענייניהם בסגנונם, כמובן בשפה האנגלית, ובהשגחת הארגון. לדאבון הלב לא יצא מזה דבר, ואני מצר על על כך עד עצם היום הזה. אך במקום מועדון נוער הוקם ארגון נשות וישיביץ, המחייב תיאור לעצמו, ואני משאיר זאת לבקאים יותר בפעילותן.

הזמן לא עמד מלכת. שמענו פריסות שלום מעציבות מאוד מאירופה, ועשינו כל מה שניתן להקל את מצוקת אחינו ואחיותינו באירופה בכלל ווישיביץ בפרט. עד שנת 1939, כשבא האסון הגדול על העולם,

ובמיוחד על עם ישראל שלנו. כל הקשרים עם הבית הישן נותקו. גם ארצנו הותקפה, והאש פשטה עוד ועוד. ילדינו נלקחו מאתנו, ולא נראתה קרן של תקווה. הוועד התכנס שוב. החזקים עודדו את החלשים; אזורנו כוחות מחודשים, והסיוע התחדש. שוב הוחל בגיוס קרן, בתקווה שאולי יתרחש נס ונשמע אות חיים; וכשחיים זוכים. האש כבתה, אודיה עוד עישנו בקרב העם, אך רשמית נסתיימה המלחמה. במרוצת הזמן גילינו כי כמה מאות נפשות ניצלו בכל זאת. פעילותו של ועד הסיוע גברה, ובשנים 1943-1950 עלה בידי הוועד לגייס קרוב ל-40,000 דולר, ועזרנו לאומללים שלנו באופנים שונים.

1948. הוכרז על הקמת מדינת ישראל. מכל פינות אירופה הארורה ומאפריקה זרמו לארץ ישראל נפגעי האסון, שארית הפלטה. למרבה הצער לא הייתה המדינה, שזה מקרוב קמה, מסוגלת לתת להם גג מעל לראשם. חוץ מזה צריך היה לספק לאנשים ההם צרכים אחרים. נדרשו סכומי כסף עצומים, במיוחד דולרים אמריקאיים.

הרחוב היהודי סער. גם בארגון שלנו פרצה מהומה, כאן אין אפשרות לצאת ידי חובה בתרומה הרגילה למגבית היהודית המאוחדת, שאנחנו משלמים מדי שנה. נדרשה גישה שונה לחלוטין.

ב-10 במאי 1948 התכנסה הוועדה המייעצת, שחבריה הם גם פעילי הסיוע, וללא כל התנגדות הוחלט כי ארגון יוצאי וישיביץ מתחייב לגייס סכום כסף אשר די יהיה בו לדאוג לדירות למספר משפחות בישראל. מחיר דירה 2,500 דולר. אמרנו ועשינו! ואכן, באותה פגישה נרשמה המחאה על סך של 2,000 דולר, וכעבור ימים אחדים קיבלה המגבית היהודית המאוחדת המחאה של 3,000 דולר, עם הבטחה לתת עוד ועוד. עד עצם היום הזה [מועד כתיבת הדברים] מגייס הארגון סכומי כסף גדולים למען המגבית היהודית המאוחדת, והוא רשאי גם להתגאות בעובדה שרכשנו בונדס בסכום ניכר למען מולדתנו החדשה ישראל.

בידיעה שההסתדרות מגייסת כאן כסף, ובידיעה שהגיוס שלהם מביא תוצאות טובות, נוצרה בארגון מסורת, להקדיש פעם בשנה פגישה, אשר בה מגייסים קרוב לאלף דולר. מסורת זו נמשכת כבר כעשר שנים.

גם United Charities וארגונים אחרים, גדולים וקטנים, לא הזנחו, והארגון תמך בתרומה שנתית, למן השנה הראשונה לקיומו.

ב-1953, כשחגג הארגון חמישים לקיומו, בהיותי חבר בו ארבעים שנים, וכמי שנטל חלק בכל הפעילויות שנמנו, אמרתי: "אני גאה להיות אבר מן המשפחה הקרויה: Vishnevetz Brothers Benevolent Society. אני מקווה ומאחל שהארגון יתקיים עוד לאורך שנים, וכל החברים הנוכחים והמצטרפים זה מקרוב, יזכו להשתתף ביובל שבעים וחמש שנים, אמן ואמן".

מתוך הפרק: הארגון, ע' 517 – 522.

מאיר [אור] וישיביץ מאומצת

ביזמת גדעון האוזנר, היועץ המשפטי לשעבר של הממשלה והחובע במשפט אייכמן, נתהוותה פעילות שמטרתה לאמץ קהילות יהודיות שהושמדו, בבתי ספר בישראל.

בית ספר מאמץ, תלמידיו לומדים את קורות הקהילה, באים במגע עם יוצאי קהילה זו, מקבלים מהם פרטים ועובדות דוקומנטריות על עברה של הקהילה לפני הכיבוש של היטלר, במיוחד מבני העיר השורדים, ורושמים את האירועים המעציבים שקרו לאוכלוסייה בתקופת משטרו של היטלר. התלמידים, תחת רושם הדוחות, כותבים על הנושא ומתחייבים להיות המנציחים של הקהילה, מעין מצבה חיה למרטירים שנרצחו; ושומרי הזיכרון, הזוכרים את העיר החרבה ואת היהודים היקרים שנרצחו.

למעלה מ-400 בתי ספר הנציחו קהילות שחרבו.

אנחנו, בני וישיביץ, אומצנו על ידי בית הספר הממלכתי בבנימינה, שידוך הגון עשינו. "המחותן" שלנו הוא הפילנתרופ הנודע שייסד את המושבות הראשונות בישראל, הברון בנימין (אדמונד) רוטשילד, על שמו נוסדה, כהנצחה, המושבה בנימינה בשנת תרפ"ג (אוקטובר 1922) למרגלות הרי שומרון, על דרך חיפה-תל אביב.

האימוץ החגיגי הרשמי, עם פעולת החתימה על מגילת ההנצחה, נערך ביום כ"ד באדר תשכ"ח (15.2.1968) בבנימינה, בנוכחות מנהיגים חברתיים מקומיים, כל המורים, התלמידים, כמעט כל האוכלוסייה, ונציגי ארגון יוצאי וישיביץ בישראל. המגילה נמסרה והופקדה ביד ושם בירושלים, בו מופקדים כל המסמכים על קהילות יהודיות שהושמדו באורח טרגי בידי ההיטלריזם.

ביום ההכרזה על האימוץ, הופיע קונטרס שנכתב בידי התלמידים, עם תוכן רב-צדדי עשיר על וישיביץ. מעורר פליאה איך התלמידים, כולם יחד וכל אחד לעצמו, מטפלים בנושא הנזכר, כאילו הם חווים את וישיביץ בעבר על כל גווניה, מראשיתה עד חורבנה, וזה רק הודות לכך שביחסם הרציני חקרו ביסודיות את החומר, והשלימו אותו בראיונות עם יוצאי וישיביץ.

ראויה לציון מיוחד היזמה והפעילות למען האימוץ של בת עירנו, המורה רוחלה קלנר, בתם של לאהקה וחיים-וולף בריק, נכדה של משה שפיגלמן. בעלה, הקדיש אף הוא תשומת לב רבה, זמן ומאמץ לעבודה הטכנית, והכין גלריה נוצצת של תצלומים מוגדלים של עירנו, והדבר עשה רושם של תערוכה נהדרת, ממש כמו ויזניביץ בחייה.

מתוך הפרק: הארגון, ע' 523 – 524.

יוסף שצקי השם הטוב של יוצאי וישניביץ

לפני שנים, בא זרם של 260 יוצאי וישניביץ לאמריקה החופשית, וגם אני בכללם.

אני נזכר במפגש הראשון של הבאים החדשים, האחים והאחיות מווישניביץ, באולם הנינגטון, ברחוב השני של ניו יורק. דודי, מאיר בלייטשטיין, ממייסדי הארגון ופעיל חרוץ, לקח אותי עמו. עדיין מהדהדים באוזניי הרעש והשמחה שריחפו באולם. כל מהגר חדש היה מהודר בחגיגות בבגדים החדשים שקרוביו חלבישווהו בהם; כל אחד חש מאושר להיות בארץ החדשה החופשית, אמריקה; אף שהרגשות היו מעורבים, של שמחה ושל צער. שמחו להיות בארץ חופשית, אך זכרו את האהובים והיקרים לחם אשר נשארו מעבר לים, ולא היו לחם האפשרויות להשתחרר מפולין החשוכה.

הנשיא בעת ההיא, ר' פרנס, הכה בפטיש וקרא את המפגש לסדר. מיד השתרר שקט באולם, כל אחד תפס את מקומו. מזכיר הפרוטוקול קרא את הדוח, שאושר מיד.

מאוחר יותר פרסם הנשיא מנשר למהגרים החדשים, להצטרפות חינום אל הארגון כחברים. הדבר אושר בידי החברים מיד, כך הפכו המהגרים החדשים חברי הארגון, וגם אני בכללם.

הייתי אז צעיר מאוד, לא הבנתי את חשיבותה וגדלותה של עבודת הארגון, ונעדרתי מפיגשות רבות. כעבור שנים אחדות אירע אסון, ורק אז חשתי אני עצמי את האחרוה, המסירות והנאמנות של ארגון וישניביץ שלנו. חברים אחדים ביקרו אותי בבית חולים כמה פעמים, בעידודם ובתמיכתם יצאתי אז מבית חולים, אף שלא הייתי עדיין בריא לחלוטין. התחלתי להבין את התחושה האנושית העצומה הטמונה בסיסמה שלנו: לב טוב. החלטתי אז כי ברגע שישבי לי השם יתברך את בריאותי, אצטרף מיד לפעילות הקדושה, החשובה, האצילה של ארגוננו. ביקרתי בכל פגישה והשתתפתי בפעילות בחריצות רבה.

היה קיים אז סיוע, אשר באמצעותו באנו לעזרת נזקקים בווישניביץ וגם כאן.

באתי בהצעה לצאת לבקר בני עיר באזור ניו יורק, כמו מידלטון, קונטיקט, הרטפורד, בוסטון, צ'לסי, לורנס ועוד עיירות שנמצאו בהן יוצאי וישיביץ. הצעתי נתקבלה. קיבלתי על עצמי, על חשבוני, לנסוע ברכב שלי. בנסיעתי הראשונה הצטרף אברהמצי קופ. ביקרנו יוצאי וישיביץ רבים. קיבלו את פנינו באצילות ובלב טוב, ונענו בחמימות, כפי שרק בני וישיביץ מסוגלים. הבאנו עמנו סכום כסף נאה. הפעילות התנהלה כך במשך שנים אחדות, עם חברים אחרים אשר השתתפו בפעילות האצילה, החברים לייבל [לואיס] רוטמן, נתן וואורץ', יחד אתי גייסנו כסף רב מדי שנה בכבוד רב.

כן, יוצאי וישיביץ שלנו באשר הם, באו תמיד לעזרת כל מטרה נחוצה ומוסד. כן, רשאים אנחנו להתגאות בגדלות ארגון וישיביץ שלנו. שנהיה כולנו בריאים בעזרת השם ונוכל לחוג יובל שבעים וחמש שנים.

בגאווה אני אומר:

חברי ארגון יוצאי וישיביץ! קריאתי לכל חברי הארגון ויוצאי וישיביץ סתם, להצטרף לפעילות האצילה, לתמוך ביסודות הבניין הגדול, שיש לו שם גדול כמעט בכל העולם במשך שנים, על מנת שיוכל לעבור בירושה מדור לדור.

מתוך הפרק: הארגון, ע' 525 – 526.

אברהם אוורבך ניו יורק – תל אביב יוצאי וישיביץ בישראל ובאמריקה

הרהורים בנשף לכבודי בתל אביב 1969

אני נזכר בשירו של אברהם רייזין על הגירה יהודית לאמריקה, שנכתב לפני שישים שנים. השיר מסתיים בערך כך:

הם נמשכים אלינו
ואנחנו נמשכים אליהם,
ושוב אחים אנחנו
בשני חלקי עולם.

זה היה מצב רוחו של המהגר היהודי בעת ההיא, בבואו לארץ חדשה, ללא שפה, בודד, גלמוד ומדוכדך; בעודו מחפש בסיס חדש לקיומו, התרפק על קרובים ומכרים ישנים. הוא מצא אותם רק בקרב יוצאי עירו, בין שכנים, ידידים, מכרים, שלו או של הוריו, מן הבית הישן. בעולם החדש, שנוצר מכור היתוך אנושי, הוקם הארגון, האיגודים של יוצאי העיר.

הארגון ניצל את קשרי העבר כדי ליצור מהם כוח אנושי למען סיוע אנושי. הארגון יצר כתובת לאנשים בודדים בעולם החדש, אשר כתובות להסתייע בהן אינן קיימות או אינן מוכרות.

בה בעת הייתה גם תקופת חיבת ציון (ללא מירכאות) ושיבת ציון.

הנוער האידיאליסטי נישא על כנפי חלום הגאולה, נדחף בידי המגבלות ומעשי האלימות, נלהב מן הרעיון הלאומי-האנושי, אחת ולתמיד לבנות בית לעם הנרדף, והוא קם ונסע לארץ ישראל.

גם צעירים בני וישיביץ מסוג זה, נסעו לארץ ישראל. הם ידעו מה עומד בפניהם. האידיאליזציה של ייבוש ביצות, חציבת אבנים, עמידה בקשיי מחלות ומזג אוויר, קבעה כי כל הקשיים הללו מצויים בארץ החלומות, ולבוא אליה משמעו סיכון שנות הנעורים, למען אידאל אשר מי יודע אם יתגשם.

ובכל זאת נסעו.

בין שני סוגי מבקשי עולם אלה היה הבדל קטן, מהותי. שעה שלאמריקה באו לחפש גליק קטן, ושילמו על כך בבדידות; בישראל חיפשו את הגליק הגדול למען העם, וידעו כי הבדידות שווה אצל כולם, צפו אותה מראש והביאו אותה בחשבון.

ובינתיים חלפה חצי מאה. יובל עתיר אסונות עצומים. אירועים עקובים מדם, והנורא מכל האסונות העולמיים האנושיים – הוא אסון החיטלרזם, שהעולם אינו יודע עדיין עד היכן יגיעו עקבותיו.

ונכתב ספר הזיכרון של וישיביץ.

כתבו אותו עדי ראייה לעינויי היטלר, והישראלים. מפגש בין אלה שאיחרו את הדרך לגאולה ובין אלה אשר חוו את קשיי הגאולה. אחים משלבי חיים שונים כתבו יחד את המרטירולוגיה של הורינו, אחינו, אחיותינו, חברים ושכנים. יחד הציבו מצבה לעיירת מוצאם, ויחד המשיכו בדרך המאבק, העבודה, הקשיים וההישגים. יחד עם המבט קדימה, אל העתיד, הם מפנים גם מבט אל קברי האחים הגדולים, אינם שוכחים אותם; ובשם הטמונים בקברים, הופכת עבורם הדרך לגאולה בישראל, כורח, אידאל, עיסוק חיים קונקרטי, תוכן של דור המבקש להכין חיי אחווה טובים יותר לדורות הבאים.

לנוכח הספר, שכה בושש לבוא, בולט ההבדל בין יוצאי וישיביץ בישראל ובין אלה שבאמריקה.

שעה שכאן, בישראל, ניכר עניין עמוק בנושא הספר – המוצא מווישיביץ – וצומח אליו קשר עז, באמריקה ניכרת אדישות כלפי הרגש אל מקום הלידה. הדור שנשא קשה את בדידותו באמריקה, בעזרת הארגון, אדיש כלפיו, וילדיהם – עורכי דין, רופאים, פיזיקאים, סופרים, רבנים, גם אנשי עסקים מוצלחים, בהם כמה מיליונרים, לא בחיקף של שלום עליכם אלא דווקא בחיקף אמריקאי – ילדים אלה כמו חשו כי הדור הזקן לא חשב על גאולה לדורות, אלא מיהר להקל לעצמו את החיים, וגם הם אדישים להשתלשלות הדורות; וארגון יוצאי וישיביץ באמריקה הופך לקופת גמילות חסדים, ישיבות ופגישות חסרות מטרה ואדישות אין קץ. אולי אין זו אדישות כלפי הארגון בלבד, אולי זו אדישות כללית, כפי שקורה אצל אנשים שעברם

משתקף לפתע בעבר דומה, עתיר יופי, והוא הופך לפתע חיוור, חיוור, חיוור.

בישראל יש עבר מלא הדר, והעניין רב. האזרחים גאים, משתבחים בכל התחומים; הישגים שהגיעו אליהם בדם בכל התחומים, צבאי, פוליטי, כלכלי, ממש נס לגויים. העולם ניצב משתומם, לא מסוגל להסביר לעצמו את ההפתעה, את ההצלחה. העולם אינו אדיש כלפי ישראל כפי שישראל אינה כלפי עצמה.

ויש את נפשי לומר: איך עושים משהו שאנחנו באמריקה נעשה ארגון יחד אתכם כאן. שתוכלו לרומם אותנו ברוח ההתלהבות שלכם ובחוסר האדישות שלכם.

ובפרפרזה על רייזין:

שיימשך לבכם אלינו
ולבבנו אליכם,
ונחיה לאחד
בשני חלקי עולם.

עפולה, 1.10.1969

מתוך הפרק: הארגון, ע' 527 – 529.

שמחה גדולה, זו אכן שמחה גדולה להיפגש עם האורחים מארגנטינה לאחר עשרות שנות פרדה. אז היינו נשמות תועות, בלי מה, מתי ולאן, בלי פרספקטיבה לעתיד. נאבקנו תוך פרכוסים עזים על מנת לעקור עצמנו מאותה סביבה. דבקים, כמו בגטו, בחיים אפורים של עיירה קטנה, ראינו את הדרך בחיים בעדשות שחורות. דלים באמצעים, מיואשים, ללא אפשרויות לפרוץ אל העולם הגדול, ואפטיה ודאגה למחר. וכשאני רואה כאן פנים קורנות, כשזכינו לשבת אחים גם יחד במצב כזה, אזי אין להתלונן. כל אחד מאתנו הגיע למצב משיבי רצון, בעבר צעירים צנועים וחסרי ניסיון, עתה גדלנו, בוגרים; כעצים צעירים מרעידים, התפזרנו ברחבי העולם, ועתה רואים אנחנו לפנינו כאן תמונה נהדרת. כפי שאמר המלך-המשורר היהודי הגדול: כשתילים על פלגי מים [כעץ שתול על פלגי מים], תהילים א 3], מן העצים הקטנים הרועדים, צמחנו לעצי אשוח מסועפים. יושבים כבר עמנו סבים וסבתות, מראה נאה ומרשים, שעה שאנחנו מברכים את האורחים החביבים מארגנטינה.

לא פשוט, בקרב שבעים ושמונה שליחים מארגנטינה – שמונה בני וישיניבין.

כאשר קראתי בעיתון הארגנטינאי, על פני שלושה עמודים, את הכתבה על המשלחת לארץ ישראל, תיאור הפעילות בפרוטרוט של בני וישיניבין שלנו במשלחת, אפפה אותי שמחה חמימה לבבית אינטימית. וכי דבר של מה בכך הוא – החברים מווישיניבין מטיילים בעיתונים. מיד עשיתי חשבון. בסוף שנת 1958 מנתה האוכלוסייה היהודית בארגנטינה 400,000. מקובל עלינו שכל שליח מייצג מעל לאלף יהודים, כלומר השליחים שלנו מייצגים ארבעים אלף יהודים. וישיניבין, בתור הזהב שלה, קודם להגירה הגדולה, מנתה 3,200 נפשות. אל מול 40,000 – 3,200 יוצא אפוא כי הנציגות של וישיניבין גדולה וניכרת [?].

כשאני רוצה לעשות אנלוגיה, השוואה בין העבר בווישיניבין וההווה כאן יחד – בעבר, התמונה קודרת; מרה שחורה תוקפת אותך. חיים אפורים, חיים משמימים, רבים מן הצעירים בטלים ממעש. במרכז ליד השדרה של וישיניבין, בעלת השם המצלצל: שלושה במאי, שדרה בלי עצים, עם כמה גדרות של כלונסאות עץ, סמוך לבית המועצה, בלי

מערכת ביוב, עם ויטרינות פתוחות ללא זגוגיות, ויריד של יום שני; התמונה מלווה בנגינה של תיבת נגינה עם שני איכרים קבצנים, ואנחנו, נשמות צעירות, מתאמצים לפרוץ כמו מתוך שללאות, באימה וייאוש בדבר התכלית. אך היום, כאן, ליד שולחנות, מראה חגיגי ואווירה מרוממת. היום, הגיע כל אחד אל החוף, לא חשוב מי כאן בארץ ישראל, מי שם בארגנטינה או באמריקה.

זו אכן זכות גדולה שהארגנטינאים מווישניביץ הם במצב ובהכרה, שיכלו להרשות לעצמם לעשות את הצעד, לעשות טיול לארץ ישראל. וכי יכולנו לשער כי בפברואר 1961 נראה לפנינו תמונה כה מלבבת, אכן מחיה נפשות. היו ברוכים אורחים חביבים.

כאמור, שמחתנו גדולה. אך אל תשכחו כי השמחה אינה שלמה. אנחנו כאן פירורים של עיירה חיה ותוססת. למרבה הצער, רצה הגורל כי בדורנו תקוים נבואת התוכחה האכזרית: "אחד מעיר ושנים ממשפחה".

הרשו לי, דווקא באווירה מרוממת זו, להתחבר למסורת יהודית עתיקה. אנחנו הרי יודעים כי בפסח, כשיהודי יושב על מיטת הסבה בחגיגות, עם המאכלים המשובחים, מצווה ללעוס פיסת מרור, בטעם של זכר למקדש כהלל. נזכיר בהזדמנות זו נשמות.

המבול שחולל היטלר הטביע באכזריות רבה חיי מיליונים, ובהם אלפי יקירינו ואהובינו, אשר בהקרבה ובאהבה נאמנה נתנו לנו את החיים, ובלי תהיות הפכו לקרבן עולה לאשמדאי, על קידוש השם.

הנחמה היחידה, שבני וישניביץ שהועתקו כל אחד למקומו, יישאו לנצח את זכר הקדושים, אסור לנו לשכוח, לא נשכח, איננו מסוגלים לשכוח. הודות לכך אנחנו כאן יחד.

ועתה אורחינו החביבים, על הארגון שלנו – ארגון יוצאי וישניביץ בישראל. חשנו כי אנחנו מחויבים להיות בקולקטיב אחד. כאשר החלו לבוא בני וישניביץ ממחנות הריכוז, והביאו פרטים אישיים על החורבן הגדול בווישניביץ, תחילה היה התוכן רגשי – בכל מחיר להציב יד לקדושים. נסענו 1,000 עצים ביער הקדושים בהרי ירושלים, והצבנו מצבה. מדי שנה, ביום האקציה הגדולה בווישניביץ (כ"ט באב), אנחנו מתכנסים לאזכרה. אך לא די בזה. על כולנו להפוך למצבה חיה. כולנו ממוצא אחד, מאותו המקום, מאותה העריסה, בה שמענו לראשונה את

קולה המתוק המלבב של אימא בשירים הקלסיים "צימוקים ושקדים", "תפוזים אדומים", אשר בעת שהרדמו אותנו עוררו אותנו לחיים, ואבותינו במצח קמוט חשבו על תכלית לילדיהם.

אנחנו נושאים בקרבנו את הרגש של עיירתנו, שפעם בה דופק חזק של פעילות חברתית בכל שכבות הנוער. אנחנו זוכרים את העבודה הפורה למען קרן קיימת, קרן היסוד; התנועות המאורגנות היטב: קן השומר הצעיר, ברית טרומפלדור, החלוץ, החלוץ הצעיר, העובד, הליגה הכללית למען ארץ ישראל העובדת. אנחנו מסוגלים להתקיים גם למען החיים. הודות לארגון יוצאי העיר באמריקה נוסדה קופת פרנס, שהפכה למוסד הכרחי למטרות פרודוקטיביות קונסטרוקטיביות. לא אחת אנחנו חסרי אונים; ככל שמסתעפת הפעילות אנחנו נתקלים במחסומים ביכולתנו לספק את הצרכים.

רצוננו שהקולקטיב של וישיניביץ ירכז את הארגונים של יוצאי וישיניביץ, בכל הארצות שאפשר, לארגון אחד שמרכזו בארץ ישראל, כי זו הארץ היחידה לעצמאות יהודית. אסיים בשלושה איחולים:

באתם, בואו לעתים תכופות.

ההיכרות נתנה מושג של טעם וטעם לוואי. השידוך עם ארץ ישראל הוא חיסרון שיש לו מעלה גדולה. מדינה צעירה, המדינה היהודית, בת מצווה. בעודה צעירה צמחה והתפתחה. לא תוכלו להיות חלוצים מרחוק. אגב, ישראל בנתה את מעמדם. מי שבנה לעצמו חיים חדשים בנה גם את המדינה. אני מאחל לכם שתצליחו ותוכלו להרשות לעצמכם לבוא הנה ולהסתדר באופן ראוי. עוד לא באה עת לשידוך – תתארו לפי שעה.

בואו לארגנטינה נלהבים ממה שראיתם, ומסרו פריסת שלום לבבית חמה מכולנו. הפכו את ארגונכם למחלקה פעילה בקולקטיב של וישיניביץ, חזקו את ידנו, היו עמנו בקשר חזק, ושחפו פעולה עם הארגון האמריקאי. אפשרו לנו לנהל פעילות בונה ופורה למען בני וישיניביץ ולמען וישיניביץ – המקום בו הותרנו את ילדותנו, את נעורינו, ושם נחות עצמות המרסירים.

מתוך הפרק: הארגון, ע' 530 – 533.

מאיר אוורבך הארגונים של יוצאי וישיביץ באמריקה ובישראל

אחרית דבר

הארגון של האחים והאחיות יוצאי וישיביץ באמריקה וארגון יוצאי וישיביץ בישראל, הם מעין תאומים סיאמיים שאין להבחין ביניהם, כי פעילותם המשותפת ההדוקה, וההבנה ההדדית בתחום החברתי, הם התוכן והטעם לקיומם.

נאמר בגלוי, הבכורה מגיעה לארגון האמריקאי משום שנוסד ביזמת יחידים, בראשם לואיס [לוי] פרנס, בשנת 1903, בשעה שארגון יוצאי וישיביץ בישראל החל בפעילותו בשנת 1949, באיחור של שני דורות.

אך לא רק התאריך המוקדם מציב את הארגון בצדו הימני של המטבע ובראש בכלל. התרומה החומרית והתמיכה המורלית, שאפשרו לנו להקים את קופת ההלוואות, ולהעניק סיוע פורה ותמיכה קונסטרוקטיבית לעשרות משפחות שנותרו לאחר המבול שהביא היטלר, ובאו לישראל. מעלות אלה מכתירות את הארגון האמריקאי בהערכה וכבוד, בדרך הארוכה של העבודה המשותפת, דאגת אחים ופעילות הדדית של החברים באמריקה ושלנו כאן בישראל.

קופת גמילות חסדים על שם לואיס פרנס היא מוסד לדוגמה לארגונים של יוצאי עיירות בישראל. ארגון יוצאי וישיביץ זוכה לאהדה בקרב ארגונים אחרים, המבחינים בפעילותו למען רווחת חבריו. אנחנו רשאים להכריז כי רצוננו להיות ממשיכים נאמנים של המסורת הישנה של הארגון האמריקאי.

עומדת עדיין לעינינו מגבית הסיוע הגדולה משנת 1920, שנטל על עצמו הארגון בהנהגת לייבלה רויטמן [לואיס רוטמן], ואשר אפשרה הגירה המונית מווישיביץ לאמריקה. למעלה מ-350 נפשות, עשרה אחוזים מן האוכלוסייה היהודית אז, יצאו מווישיביץ וניצלו באמריקה.

זה קרה לאחר החוויות הדרמטיות: מלחמת העולם הראשונה, המהפכה הרוסית, הפוגרומים באוקראינה, מעשי דיכוי מצד משטרים שונים והתעמולה האנטישמית. אני זוכר שההגירה ההמונית, הושוותה על ידי

אחד הפרנסים מווישניבין, תלמיד חכם, באופן אלגורי לתקופת עזרא ונחמיה, וזה יכול היה להחרחש רק הודות לארגון האמריקאי.

לא תהא זו אמת, ויותר מתמימות, אם נמנע או לא נזכיר בצניעות את הדמות המקומית הצינית שנעשו על ידי יוצאי וישניבין בישראל. הארגון בישראל הצליח להקים באופן עצמאי אובייקטים בעלי חשיבות היסטורית במובן של הנצחת הקדושים והעיר החרבה.

שלושה הם: נטענו 1,000 עצים בער הקדושים בהרי ירושלים והקמנו שם מצבה בהשגחת הקרן הקיימת. ארגנו לוח הנצחה במחוז ווהלין במרתף השואה. וישניבין אומצה ביד בית הספר בבנימינה (על כך מאמר מיוחד) נוסף לכך חשובים לנו החיים יחד, בתחום החברתי, במסגרת הארגון.

ביער הקדושים

קשה לסקור בפרוטרוט ברשימה קצרה את הפעילות הענפה של מוסד חברתי, כשיש להסדיר את הפרטי והכללי באופן שמשימת הכלל לרצות את הפרט לפי צרכיו האישיים תתמודד עם האמצעים המוגבלים. הצלחנו פחות או יותר לעמוד בניסיון של טיפול אובייקטיבי בכל עניין ובכל צורך. הבאנו בחשבון גם את הבקורת האפשרית שפעילים חברתיים נוטלים על עצמם בהכרה מלאה. ואם הנס התרחש, והסדרנו את הפעילות באופן מאוזן, הרי זה אך ורק הודות לדאגה ולעשייה של שני הצדדים, כאן ומעבר לים, משום

שבמשך כל הזמן שוררת הבנה מלאה עם גישה רצינית לבעיות האקטואליות, והן מוסדרות באופן ענייני ובמועד.

ראוי להזכיר כי בשנת 1965 נעשתה התחלה רצינית ליצור קשר הדוק עם המושבה הגדולה של יוצאי וישיביץ בארגנטינה, כמו עם הארגון האמריקאי. במיוחד היינו בטוחים בביקור של קבוצת תיירים גדולה, בני וישיביץ מארגנטינה, בראשם יקירה, פישמן, צ'יצ'ינצקי. למרבה הצער לא היה להתחלה המשך, אפילו קשר המכתבים לא צלח. גם כיום אנחנו בדעה שפעילות משותפת עם הארגונים אפשרית, ואנחנו מקווים לחדש יזמה בכיוון זה עם הזמן. אולי יעלה בידנו, הלוואי.

לנו, החשוב מכל הוא המרכז החברתי הכללי, יצירת אוירה שיוצאי וישיביץ כולם – בד בבד עם מתן כבוד לקדושים שנרצחו והנצחת העיר החרבה – יחוו גם אחווה אינטימית ומסירות, כמו של מי שנולדו בעיר אחת, מקום של שנות ילדות ונעורים, כולם בני גורל אחד, כולם משפחה אחת.

תוך רישום קווים קצרים על הארגונים של יוצאי וישיביץ בישראל ומעבר לים, רצוננו לאחל ולקוות – שבעתיד ישררו יחסים חמים מסורים של אחווה, לפעילות משותפת פורה למען כל פרט בנפרד ולמען הכלל בכלל. אמן סלה.

מתוך הפרק: הארגון, ע' 534 – 537.

רעיה רון-סודרי אפילוג אישי

קטעים מתוך רשמי נסיעה של רעיה ושל אחותה בת עמי עופר לאוקראינה בשנת 2010

...כשהגענו לכניסה לעיר וראינו את העלם עליו כתוב השם וישניביץ, אחזה בנו החרגשות רבה. הנשמנו חלום רב שנים לבוא לראות את הנוף והאזור בו גדלו הורינו וכל המעפחה העפה, שלצערנו רבים ממנה מצאו את מותם במקום. כמהלך כל חי הורינו שמענו רבות על העירה, אנשיה, אורח החיים בה, מנהיגיה...

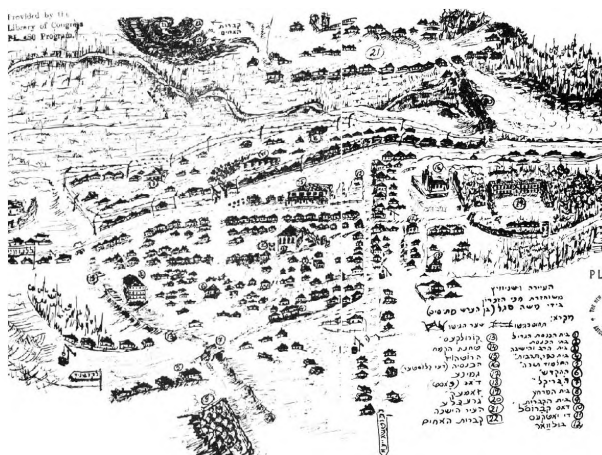
העירה עצמה נראית כמו רוב העירות בהן עברנו. היא בגודל של כפר גדול. בתים נמוכי קומה, לרובם חצר עם עצי פרי, בעיקר תפוחי עץ. חרגנות, כדווים ואף פרות מסתובבים באין מפריע. חלק מן הרחובות אינם סלולים, וכשיש כביש יש בו מהמורות.

נסענו לבית הקברות היהודי שנמצא על גבעה, ולצערנו מונח מאוד. רק מספר מצבות עמדו, מצבות רבות שכובות על הקרקע ומכוסות בעשב גבוה. פרה של אחד השכנים, קשורה בחבל, מסתובבת לאטה בשטח ולועסת עשב. הלב נצבט, הדמעות זלגו על עוזבת העבר. הדלקנו נר, נשאנו תפילה, התחושה הייתה קשה...

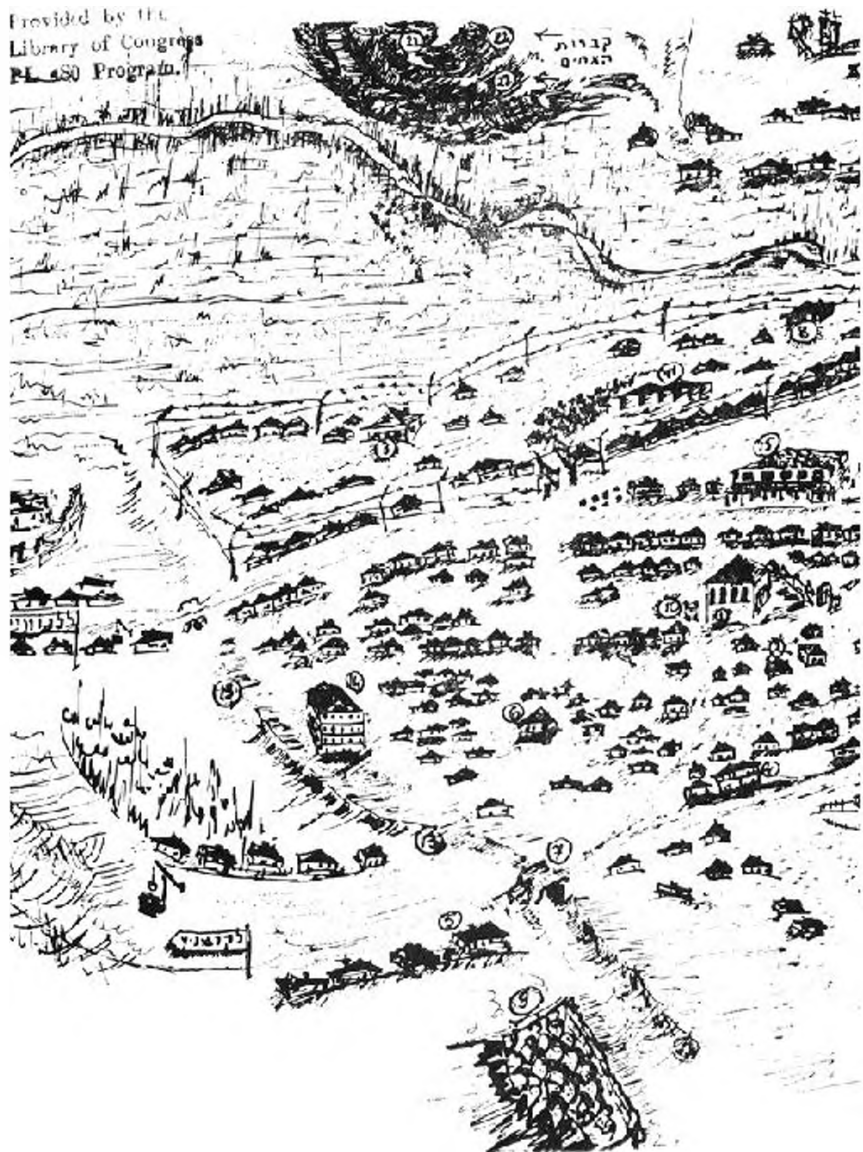
...קבר האחים של יהודי וישניביץ, שנלקחו לבור ביער סמוך... בין העצים... חוויה מטלטלת ועמוקה, והועקה הבלתי נשמעת של יקירינו תמשיך להדהד בלבנו. הרגשנו סגירת מעגל, זכינו להיות במקום קבורת משפחתנו ואנשי העירה, להדליק נר נשמה, להתפלל לזכרם.

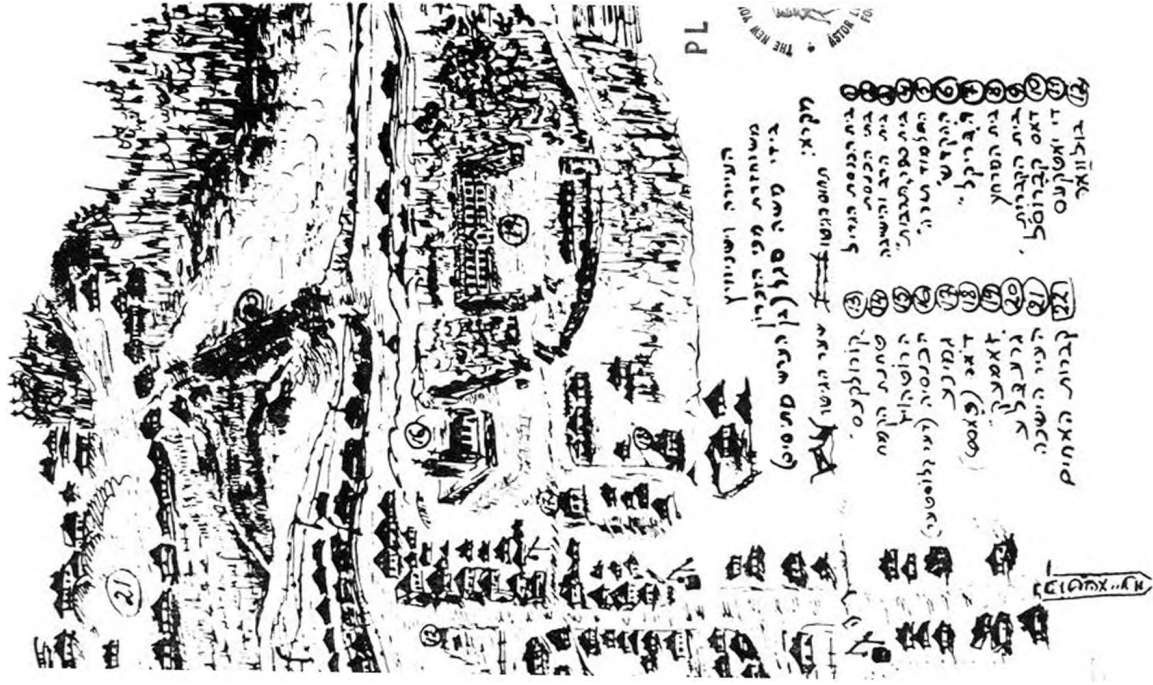
יש בדברים אלה ביטוי לרשמי לב של כל מי שנסעו לוהלין אוקראינה, תהיה אשר תהיה העירה בה ביקרו. בצד העצב גם מפציעה קרן אור, יש עוד מי שזוכרים ומזכירים.

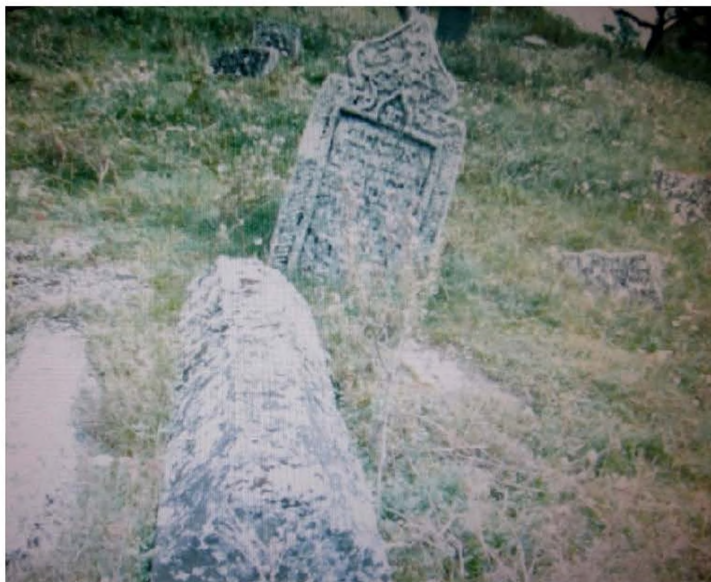
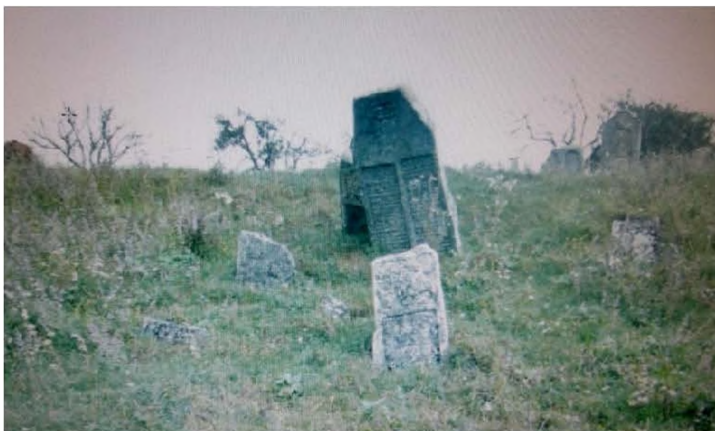
מפת וישניביץ

Provided by the
Library of Congress
PL 480 Program.

באדיבות רעה רון-סודדי

אין עוד וישניבין — אלא קברי אחים

בקעת השלמים צילום: צבי יומר

מכל וישניביץ נשארו...

בשנת 2010 ביקרה רעיה וון-סוררי בווישניביץ. ליר קברי האחים ראתה נלער, כפי הנראה מן התקופה הסובייטית על המצבה נכתבו ברוסית שתי מילים בלבד: קרבות הפשיס. משמאל למצבה ולקיר שמאחוריה, קטע גדר עשויה מוטות מתכת המרמזים גדר תיל, המוסות נשלחים מרושת מתוך שני עמודי בטון רבוקים. ומאחור קברי האחים (להלן תצלום יס).

באדיבות רעיה רון-סודי

תוכן עניינים

7	בל נשכח	מרדכי פישמן
9	אימא	אברהם לב
10	אמי הלכה אל פונר	אברהם לב
11	וישניבין 1944	שמחה-הירש בוטינר
16	אוצר הזיכרונות	אברהם בלום
21	וישניבין	אברהם אוורבך
23	עירתי וישניבין	יהושע זיגר
27	אני רואה את וישניבין שלי	זיידה כצמן
29	על בתי כנסת בווישניבין	מאיר אור
34	תרומתי לספר הזיכרון	מישה קורן
54	המראה העקומה של וישניבין	מאיר אוורבך [אור]
65	עם הפנים כלפי מטה	ש' אייזנברג
67	הרבי ומפקד המשטרה	לואיס רוטמן
68	השדים של וישניבין	יעקב שיינגולד
70	זיכרונות מעיר הולדתי	מ' פישמן
72	העלילה על הצדק הגדול ר' יוסלה רדזיוויל	מוני חזן
79	יהודים בני רחמים	א' פרייליך
81	טובה כנגד טובה	מוני חזן
86	חנה-מלכה	מאיר אור
89	שלושה דורות של יחסנים	מ' אלף [מאיר אור]
92	נכדי ר' לוי-יצחק מברדיטשב בווישניבין	מאיר אוורבך
94	ר' הירש ביסקר	חיים בךל
96	אברהם-יהודה כץ	יואל-עקיבא זוסמן
99	קופת חולים בווישניבין	מרים מאליוו (פרייר)
102	מיכל פישמן	
105	יודל שפירא	המערכת
106	כיצד עזר חלוץ מפלשתינה לקרן היסוד	
107	מכליה ויימן (קרמנצקי)	מ' אלף
109	קורות ארגון יוצאי וישניבין באמריקה	אברהם פרייליך
115	וישניבין מאומצת	מאיר אור
117	השם הטוב של יוצאי וישניבין	יוסף שצקי
119	יוצאי וישניבין בישראל ובאמריקה	אברהם אוורבך
122	עם אחים מארגנטינה	מ' אלף
125	הארגונים של יוצאי וישניבין באמריקה ובישראל	מאיר אוורבך
128	אפילוג אישי	רעיה רון-סודרי

קישור לספר וישניביץ הסרוק באתר הספרייה הציבורית בניו יורק

<http://vizkor.nypl.org/index.php?id=2777>

קישור למפת וישניביץ והאזור

<https://www.google.co.il/maps/@49.9161581,25.7794065,13741m/data=!3m1!1e3>

קישור לתצלומי בית העלמין של וישניביץ באתר השטעטל הווירטואלי

<http://www.sztetl.org.pl/he/city/wisniowiec/?view=1>

קישור לדמי עסק, פולין 1929. וישניביץ בעמוד 2231 – 2232

<http://data.jewishgen.org/iri-pl/1929/1929top2147.htm>